

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

ANALÝZA DOPADU ANTIDISKRIMINAČNÍHO ZÁKONA NA OCHRANU PŘED VĚKOVOU DISKRIMINACÍ, PRÁVNÍHO RÁMCE PÉČE A NEDŮSTOJNÉHO ZACHÁZENÍ, TÝRÁNÍ, ZANEDBÁVÁNÍ ČI ZNEUŽÍVÁNÍ SENIORŮ

Souhrnná výzkumná zpráva

Podklady pro návrh systémového řešení věkové diskriminace a násilí na
seniorech

„Implementace politiky stárnutí na krajskou úroveň“

CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_017/0006207

SocioFactor s.r.o.

2021

MINISTERSTVO PRÁCE
A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

socio.factor
sociální firma | výzkum a vzdělávání | služby

Zadavatel:

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

Odbor sociálních služeb a sociální práce

Oddělení stárnutí a sociálního začleňování

Projekt „Implementace politiky stárnutí na krajskou úroveň“

Na Poříčném právu 1/376, 128 01 Praha 2

Zpracovatel:

SocioFactor s.r.o.

Daliborova 631/22, 709 00 Ostrava – Mariánské Hory

Výzkumná zpráva vznikla v rámci řešení projektu Implementace politiky stárnutí na krajskou úroveň (reg. č. CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_017/0006207) financovaného Evropskou unií z Evropského sociálního fondu, a to v rámci Operačního programu zaměstnanost a ze státního rozpočtu ČR.

Vyšlo v roce 2021, počet stran 104

<http://www.sociofactor.eu>

Obsah

I	MANAŽERSKÉ SHRNU TÍ	2
I.1	Cíle výzkumu	2
I.2	Metody výzkumu	2
I.3	V ýznamná zjištění.....	3
I.3.1	<i>Dopady antidiskriminačního zákona</i>	3
I.3.2	<i>Tematizace v českých právních předpisech</i>	6
I.3.3	<i>Předcházení nedůstojnému zacházení, týrání a zanedbávání seniorů v prostředí služeb</i>	7
I.3.4	<i>Předcházení nedůstojnému zacházení, týrání a zanedbávání z pohledu seniorů</i>	12
II	TÉMA VÝZKUMU.....	15
III	ANALÝZA DOPADU A V LIVU ANTIDISKRIMINAČNÍHO ZÁKONA V KONTEXTU ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB 55+.....	17
III.1	Analýza soudních rozhodnutí týkajících se vlivu antidiskriminačního zákona v kontextu zaměstnávání osob 55+	17
III.2	Analýza rozhovorů s experty o dopadu antidiskriminačního zákona.....	27
IV	ANALÝZA ZACHÁZENÍ SE SENIORY Z HLEDISKA PREVENCE A OCHRANY PRÁV STARŠÍCH OSOB PŘED NEDŮSTOJNÝM ZACHÁZENÍM, TÝRÁNÍM A ZANEDBÁVÁNÍM	34
IV.1	Analýza právních nástrojů týkajících se prevence a ochrany práv starších osob před nedůstojným zacházením, týráním a zanedbáváním	34
IV.1.1	<i>Nástroje související s pachatelem násilí (násilnou osobou).....</i>	35
IV.1.2	<i>Nástroje související s obětí násilí (osoba ohrožená)</i>	42
IV.2	Analýza skupinových rozhovorů se zástupci organizací služeb	49
IV.2.1	<i>Oblasti násilí a jejich formy</i>	50
IV.3	Analýza rozhovorů se seniory	75
V	ZÁVĚR	87
VI	POUŽITÉ ZDROJE	91
VII	SEZNAM SCHÉMAT A TABULEK	93
VIII	PŘÍLOHA – PŘÍBĚHY SENIORŮ	94
VIII.1	Podvodné jednání a prodej.....	94
VIII.2	Týrání a zneužívání rodinnými příslušníky a blízkými osobami	99
VIII.3	Fyzické napadení cizí osobou.....	104

I MANAŽERSKÉ SHRUTÍ

1.1 Cíle výzkumu

Výzkum byl zaměřen na zpracování podkladů pro návrh systémového řešení věkové diskriminace a násilí na seniorech.

Cílem výzkumu bylo zjistit:

- a) jaký je dopad antidiskriminačního zákona v oblasti zaměstnávání osob 55+,**
- b) jak je téma zacházení se staršími osobami z hlediska prevence a ochrany práv starších osob před nedůstojným zacházením, týráním a zanedbáváním řešeno v českých právních předpisech a**
- c) jakým způsobem předchází nedůstojnému zacházení, týráním a zanedbáváním seniorů organizace, které seniorům nabízí a poskytují různé služby.**

Výsledná zjištění jsou v souhrnné výzkumné zprávě tematicky rozdělena do dvou částí. První část je zaměřena na zkoumání dopadů a vlivů antidiskriminačního zákona při zaměstnávání osob ve věku 55+ a druhá část na nedůstojné zacházení, zanedbávání a týráním osob v seniorském věku, jež jsou odkázány na péči jiné osoby, a to jak z hlediska právní úpravy této problematiky, tak především prostřednictvím zjišťování zkušeností osob, jež se práci se seniory věnují, a také samotných seniorů.

1.2 Metody výzkumu

Výzkum byl zpracován pomocí smíšeného výzkumného designu, přičemž využil následující výzkumné metody:

- **desk research, obsahová analýza dokumentů, kvalitativní individuální polostrukturované rozhovory, skupinové rozhovory (focus groups) včetně analýz a interpretací zjištění.**

První část výzkumné zprávy se věnuje diskriminaci osob ve věku 55+, se zaměřením na jejich diskriminaci na trhu práce z důvodu věku. Zaměřuje se na dopady

antidiskriminačního zákona, který byl přijat a vstoupil v platnost v roce 2009 a v roce 2019 novelizován, a který představuje zákonnou oporu osobám, jež jsou diskriminovány mimo jiné právě na základě věku. Podkladem pro hodnocení dopadů antidiskriminačního zákona byla obsahová analýza rozhodnutí soudů, které jsou dostupné na internetu. Díky informacím z analýzy dostupných rozsudků v oblasti diskriminace na základě věku výzkumníci připravili a provedli rozhovory s experty, a to s právními zástupci/advokáty, kteří se specializují na lidskoprávní témata (příp. téma pracovně-právních vztahů). Na základě získaných dat byla zpracovávána analýza dopadu a vlivu antidiskriminačního zákona.

Druhá část studie je zaměřena na téma zacházení se staršími osobami z hlediska prevence a ochrany práv starších osob před nedůstojným zacházením, týráním a zanedbáváním. Prostřednictvím analýzy právního rámce, s využitím obsahové analýzy právních předpisů různého druhu vztahujících se k tématu výzkum popsal, jakým způsobem je téma řešeno a uchopeno na úrovni předpisů. Na tato zjištění navazuje kvalitativní výzkum, realizovaný ve všech krajích ČR, týkající se nedůstojného zacházení, týráním, zanedbáváním či zneužívání seniorů. Proběhl formou fokusních skupin se zaměstnanci organizací, kteří poskytují služby seniorům, a to formou poskytování ambulantních, pobytových či terénních sociálních a dalších služeb (seniorských organizací, lůžkových zdravotnických zařízení). V neposlední řadě proběhly ve všech krajích individuální polostrukturované rozhovory se seniory, kteří měli přímou či zprostředkovanou zkušenost s nedůstojným zacházením, zanedbáváním nebo týráním.

1.3 Významná zjištění

1.3.1 Dopady antidiskriminačního zákona

Prvním cílem výzkumu bylo zjistit, jaký je dopad antidiskriminačního zákona. Proto byla zpracována **analýza dopadu a vlivu antidiskriminačního zákona v kontextu zaměstnávání osob 55+**, která byla rozdělena na dvě dílčí části.

První část analýzy dopadu a vlivu antidiskriminačního zákona zahrnuje desk research dostupných dokumentů a následnou analýzu dostupných soudních

rozhodnutí, jež se zabývají žalobami uvádějícími nerovné zacházení na základě věku.

Vzhledem k tomu, že schválením antidiskriminačního zákona v roce 2009 se orgánem pomáhajícím obětem diskriminace stal veřejný ochránce práv/ombudsman, v rámci jeho úřadu prováděna i šetření a výzkumy týkající se tohoto tématu. Zásadním dokumentem je zpráva „Rozhodování českých soudů o diskriminačních sporech 2015–2019“¹.

Z šetření úřadu veřejného ochránce práv vyplývá, že nejvíce žalob je po celou dobu účinnosti antidiskriminačního zákona podáváno v oblasti práce a zaměstnání. Avšak statistické údaje současně ukazují, že většina žalobců, kteří namítají nerovné zacházení, je u soudu neúspěšná, a to zejména proto, že dokazování diskriminace v občanském soudním řízení bývá často složité.

V rámci zkoumání dostupných soudních rozhodnutí, jež se týkají tématu nerovného zacházení v oblasti práce a zaměstnání, bylo podrobena analýze 14 soudních rozhodnutí, která však již byla odvoláním proti rozhodnutí soudu nižší instance. Žaloby, které jsme měli v rámci výzkumu k dispozici, se pak týkaly především výpovědi z pracovního poměru. Věk byl uváděn buďto jako jediný důvod, anebo v některých případech byl jako jeden z důvodů pro ukončení pracovního poměru. Pouze ve dvou z dostupných případů se nejednalo o žalobu proti ukončení pracovního poměru. V jednom případě šlo o žádost o vyplacení odstupného, které žalobkyni nebylo přiznáno z důvodu pobírání starobního důchodu. Jen v jednom případě se jednalo o žádost o odškodnění a omluvu z důvodu nepřijetí do pracovního poměru, jehož důvodem měl být věk žalobce.

Ve druhé části analýzy dopadu a vlivu antidiskriminačního zákona v kontextu zaměstnávání osob 55+ pak byly výstupy analýzy rozšířeny o názor expertů z řad právníků, kteří se ve své praxi s antidiskriminačním zákonem setkali.

¹ Rozhodování českých soudů o diskriminačních sporech 2015–2019. Výzkum veřejného ochránce práv 2020.

Antidiskriminační zákon vešel v České republice v účinnost v roce 2009, přičemž důvodem byla implementace směrnic Evropské unie, které Česká republika jako poslední stát v Evropské unii neměla ve svém právním řádu.

Česká republika v tomto ohledu splnila svou povinnost, která pro ni vyplývala z evropského práva, což znamená, že implementovala evropské směrnice, transponovala je nicméně v minimální nutné míře, což má za následek, že je tento zákon širokou odbornou právníckou veřejností vnímán spíše jako nutné zlo nežli zákon, který by vycházel z potřeb a fakticky chránil práva občanů.

Nespornou výhodou antidiskriminačního zákona je existence jasné návaznosti na směrnice Evropské unie, kdy se jedná o diskriminaci, a také jsou určeny konkrétní formy jednání naplňující znaky diskriminace, které jsou zakázány, a je možno se domáhat jejich nápravy. Jako další velké pozitivum, které s sebou přinesla implementace antidiskriminačního zákona do českého právního systému, vidí daní experti v ustanovení takzvaného sdíleného důkazního břemene. Další velmi podstatnou a pro oběti diskriminace nenahraditelnou výhodou zavedení antidiskriminačního zákona je role veřejného ochránce práv, který poskytuje obětem diskriminace bezplatnou právní analýzu daného případu včetně analýzy dosavadních projudikovaných případů, doporučení či dobrozdání. Tuto analýzu je možné poté použít v soudním řízení jako důkaz.

Oproti tomu se jako problematické jeví to, že v praxi si zaměstnavatel většinou dokáže najít jiný důvod, pro který byl například nucen svému zaměstnanci dát výpověď z pracovního poměru. Dalším problémem, který prostupuje celkově všemi směry antidiskriminačního zákona a v podstatě vytváří „bludný kruh“, je velmi malá zkušenost soudů s žalobami tohoto typu. V neposlední řadě za velkou mezeru v tomto zákoně, a tedy negativum, dotazovaní odborníci pokládají nemožnost podání hromadné žaloby. Z toho následně plyne, že reálně podaných žalob je méně.

Antidiskriminační zákon má v praxi zřejmá negativa, ale i pozitiva a dotazovaní odborníci se shodli v tom, že je zákon přínosem pro náš právní systém, nicméně po téměř dvanácti letech od jeho prvního zavedení by dle odborníků zasluhoval podstatně novelizovat, především v oblasti role veřejného ochránce práv a rozšíření jeho kompetencí, zavedení možnosti podání hromadné žaloby a určení krajských soudů jako soudů první instance.

1.3.2 Tematizace v českých právních předpisech

Druhým cílem výzkumu bylo zjistit, jak je téma zacházení se staršími osobami z hlediska prevence a ochrany jejich práv před nedůstojným zacházením týráním a zanedbáváním řešeno v českých právních předpisech. Proto bylo součástí výzkumu zpracování **analýzy tématu zacházení se seniory z hlediska prevence a ochrany práv starších osob před nedůstojným zacházením, týráním a zanedbáváním.** Analýza byla rozdělena do více částí.

Nejdříve byla provedena teoretická analýza právních nástrojů v českém právu, které se týkají prevence a ochrany práv starších osob před nedůstojným zacházením, týráním a zanedbáváním.

V případě, že se senior setká s nedůstojným zacházením, týráním, zanedbáváním či jiným neadekvátním chováním vůči jeho osobě, je v českém právu ošetřeno, jakým způsobem se proti takovému jednání může bránit.

Pochopitelně jsou zde nástroje, jež poskytují ochranu všem občanům České republiky bez ohledu na věk, avšak senioři patří do skupiny, jež v určitých situacích potřebuje větší podporu. V souvislosti s násilnými trestnými činy, které jsou vyjmenovány v trestním zákoníku, není uveden žádný trestný čin, jenž by se vztahoval přímo či pouze k seniorům, ale pokud je trestný čin na starší osobě spáchán, bude se v rámci trestního řízení jednat o přitěžující okolnost pro pachatele. Seniorů se pak častěji týkají

trestné činy, jimiž se pachatel dopouští týrání svěřené osoby, týrání osoby žijící ve společné domácnosti a zanedbání povinné výživy.

V souvislosti s trestnými činy, které jsou na seniorech páčány, je dle trestního řádu možno využít několik nástrojů, které seniora před takovýmto jednáním ochraňují a zabraňují pachateli v páčání další trestné činnosti vůči seniorovi. Senioři jako oběti trestných činů mohou využít katalog práv na ochranu před druhotnou újmou, který jim zaručuje zákon o obětech trestných činů, kdy jsou na základě svého věku definováni jako zvláště zranitelná oběť, což znamená, že jsou oproti ostatním obětem v určitých právech zvýhodněni.

Stejně jako v trestním právu i občanský zákoník obsahuje hmotněprávní úpravu proti domácímu násilí v podobě zvláštních ustanovení. Senioři vystaveni nedůstojnému zacházení, týrání, zanedbávání či jinému neadekvátnímu chování mají taktéž, dle zákona o sociálních službách a dle jeho prováděcí vyhlášky, možnost využít některou ze sociálních služeb, jež jsou poskytovány bez úhrady nákladů. V neposlední řadě je potřeba zmínit, že v rámci zákona o dobrovolnické službě je charakterizována pomoc seniorům a osobám trpícím domácím násilím formou dobrovolnické služby.

1.3.3 Předcházení nedůstojnému zacházení, týrání a zanedbávání seniorů v prostředí služeb

Součástí zpracování tématu zacházení se seniory z hlediska prevence a ochrany práv starších osob před nedůstojným zacházením, týráním a zanedbáváním byla také realizace **fokálních skupin se zaměstnanci organizací, kteří nabízejí své služby seniorům, a to jak formou ambulantních, pobytových i terénních sociálních služeb dle zákona o sociálních službách.**

V rámci skupinových diskuzí se zaměstnanci organizací, které nabízejí své služby seniorům a dalších zainteresovaných odborníků, bylo diskutováno téma zacházení se seniory. Cílem fokálních skupin bylo zaměřit se na násilí na seniorech v jeho nejširším vymezení (diskriminace, nedůstojné zacházení, týrání, zneužívání a zanedbávání) a zjistit, zda a jak chápou zainteresovaní odborníci a zástupci organizací zmíněné téma.

V rámci rodiny se setkáváme s násilím páchaným mezi seniory jako partnery/manžely navzájem, dále s násilím mezi seniory a jejich dětmi či vnoučaty, ale také mezi seniory a dalšími blízkými osobami, mezi něž můžeme řadit přátele, sousedy aj.

Nejčastěji bylo zmiňováno jak fyzické, tak i psychické násilí, a to jak samostatně, tak i ve vzájemné kombinaci. V rámci některých fokusních skupin bylo zmíněno i násilí ekonomické, ale také sexuální, které je dle některých účastníků diskuze přítomno daleko častěji, než bychom očekávali. Co se týče násilí mezi partnery, byly diskutovány jeho rozličné formy, kdy může docházet k násilí směrem od pečujícího k pečovanému, ale i opačně.

Násilí v rodině mnohdy provází skutečnost, že často nebývá ze strany týrané osoby nijak řešeno.

Důvodem může být jednak to, že si týraný senior vůbec neuvědomí, že je týrán či zneužíván nebo je „zvyklý“ a bojí se ozvat, či neví, kam se o pomoc obrátit. V souvislosti s týráním ze strany dětí nebo vnoučat pak ještě velmi často hraje roli stud, kdy se senioři domnívají, že na tom, jak se jejich potomek vůči nim chová, mají svůj podíl viny. Co se týče týrání členy domácnosti, tak bylo uváděno, že s tímto patologickým chováním mnohdy souvisejí finance, které násilná osoba po seniorovi vymáhá, či díky „péči“ o něj získává. Participantů popisovali i četné především mezigenerační sousedské spory, kdy strany vzájemně nerespektují své požadavky, dělají si naschvály a škodí si, ale i případy kdy naopak domnělý přítel pod záminkou pomoci seniorovi pouze využívá nebo se snaží získat jeho majetek.

Senioři se nadále potýkají s problémem označovaným jako setkání se „šmejdy“ – souborem všemožných prodejních praktik, které provází manipulativní jednání, nátlak, ponižování, agrese.

V diskuzích byla zmiňována telefonická forma prodeje, ale i stále fungující podomní prodej, třebaže v upravené podobě. Jako velký problém spojený s finančním násilím na seniorech byl zmiňován i internet, kam se někteří z řad podvodníků přesunuli. Specifikum, které se u nás stále hojně objevuje, je přepisování nemovitosti na třetí osobu, a to ještě v průběhu života majitele. V takovýchto případech, i přes zapsání seniora jakožto věcného břemene v rámci smlouvy, jenž má nárok na dožití ve svém, dochází k různým nátlakům, manipulacím a znepríjemňování žití seniorovi takovým způsobem, že je pro něj setrvání v jeho vlastním domě/bytě v podstatě doživotním trápením. Senioři jsou také poměrně snadnou obětí, co se týče fyzického napadení a okradení.

Vzhledem ke svému věku, a z něj vyplývajících charakteristik, můžou sami senioři svou neopatrností, nepozorností a důvěřivostí přispět k vlastnímu okradení či se jinak vystavit nebezpečí.

V rámci oblasti zdravotní a sociální péče a možného násilí vůči seniorům a jejich diskriminace byl tematizován především přístup k pacientovi ze strany zařízení a zaměstnanců. Byly diskutovány postupy v rámci péče o seniory v nemocnicích, léčebnách dlouhodobě nemocných, ale i v pobytových zařízeních sociálních služeb, kdy dochází k zanedbání péče o seniory, zanedbání hygieny, poskytování nedostatečné či neadekvátní stravy nebo bývají senioři utlumováni léky a připoutáváni k lůžku, aby „nedělali problémy“ a nezatěžovali personál, který je mnohdy přetěžován a jeho počet poddimenzován. Ze skupinových diskuzí vyplynulo, že chování zaměstnanců k seniorům ve zdravotnických i sociálních zařízeních může být nevybíravé, urážlivé či velmi hrubé a senioři mnohdy čelí útokům (především slovním), které přicházejí hlavně ze strany sociálně zdravotního personálu, jenž seniorům nadává či je neuctivě oslovuje, a to jak před nimi, tak i když o nich hovoří mezi sebou.

V rámci poskytovaných služeb se stává, že je k seniorovi přístupováno s nedostatečnou úctou a trpělivostí.

Jako projev diskriminace seniorů byla v souvislosti s poskytováním sociálních služeb pracovníky pobytových zařízení zmiňována i nedostatečná depistáž potřebných seniorů ze strany sociálních pracovníků, a také nedostatečné kapacity pobytových zařízení. V neposlední řadě byla v diskuzích zmiňována i situace v důsledku přijímaných opatření v souvislosti s pandemií, kdy izolace seniorů a nemožnost návštěv příbuzných či blízkých osob může být (i přes všechna racionální vysvětlení) vnímána jako jistá forma násilného chování a ubližování seniorům.

Další diskutovanou oblastí v souvislosti s násilím na seniorech byla oblast nazvaná „občanství“, která zahrnuje nejen různé formy participace seniorů na veřejném životě, ale také nevhodný přístup k seniorům ze strany veřejných institucí a uplatňované generalizace a znevažování seniorského věku a seniorů. Nejčastěji byl zmiňován přístup úředníků, policistů, zaměstnanců bank či soudů vůči seniorům. Dochází zde k neuvědomění si potřeb seniorů, kteří ne vždy chápou úřední postupy či se hůře orientují ve formulářích a změnách.

Pro úředníky je mnohdy problém zaujmout vůči seniorovi takový přístup, který by nebyl ani odmítavý, ale ani přehnaně pečující – toto jsou dva extrémy, se kterými se senioři v praxi často setkávají.

Společnost jako taková často zlehčuje či podceňuje potřeby seniorů a ti pak sami rezignují a nesnaží se své potřeby uspokojit či prosadit, protože „už to nemá cenu a oni již nějak dožijí“. Byly uváděny i situace, kdy se senioři bojí říct si o pomoc, protože je to okolím vnímáno negativně.

V některých fokusních skupinách byl tématem také vliv médií a jejich role v rámci tématu násilí na seniorech. Převážně bylo zmiňováno vytváření negativního obrazu seniora, či (re)prezentace seniora jako nemohoucího člověka, který potřebuje chránit a opečovávat.

Obvyklé je stereotypní vyobrazení seniora v médiích. Týká se osob ve značném časovém rozpětí (40 let i více), které jsou dominantně prezentovány jako nemohoucí a nesoběstační lidé, odkázáni výhradně na pomoc někoho jiného.

Média byla ale diskutována i jako přímá hrozba pro seniory jakožto zdroj nepřiměřeného množství informací, se kterými si senior neví rady, neumí nebo je nechce filtrovat.

Veřejný prostor přináší mnoho skrytých i zjevných bariér, se kterými se musí senioři běžně potýkat.

Poukazováno bylo především na bariéry, které seniorům znemožňují bezproblémový fyzický pohyb a diskriminují je. Zmiňovány byly i takové jako přechody pro chodce a intervaly signalizačních zařízení, s nimiž mají mnohdy problémy i zdraví a rychlí mladší lidé, natož senioři s omezeními.

Také zaměstnání je místem, kde se senior může setkat s různými formami násilí vůči své osobě. Účastníci uváděli, že senior může být v rámci trhu práce ostrakizován či využíván jako levná pracovní síla. Několikrát byla zmíněna i situace, kdy jsou senioři propouštěni pár let před důchodem, případně jsou přeřazováni na horší pracovní pozice či jsou přesouváni do horších prostor (např. kanceláří).

Se zaměstnáním souvisí i ukončení pracovní kariéry a nástup do důchodu, což pro mnoho lidí znamená společenský (symbolický) propad a ztrátu hodnoty své osoby.

Jediná oblast, která v souvislosti s diskriminací uváděna nebyla, bylo vzdělávání. Diskutující ojedinele hovořili o pozitivěch vzdělávání pro seniory, o nabídce různých přednášek a vzdělávacích modulech (např. v rámci univerzity třetího věku). Jako jediný nedostatek bylo zmíněno to, že ne všichni senioři mají možnost a zájem se zapojit a rovný přístup ke vzdělávání.

Součástí diskuzí byla i případná preventivní opatření proti diskriminaci a násilí na seniorech. Účastníci zmiňovali jednak příklady prevence, která je již zavedena je a funguje, ale také to, co by se v této oblasti mělo udělat, případně nad čím by se mělo přemýšlet.

1.3.4 Předcházení nedůstojnému zacházení, týrání a zanedbávání z pohledu seniorů

Vedle skupinových rozhovorů bylo zkoumání nedůstojného zacházení, zanedbávání nebo týrání také součástí **individuálních rozhovorů se seniory, kteří měli přímou či zprostředkovanou zkušenost s tímto jednáním, a to jak v domácím prostředí, tak v institucionálním zařízení**, zjišťovány byly obsahy jejich zkušeností a názory.

Pocit bezpečí senioři především spojovali se situací, kdy nemusí mít obavy, že je bude někdo obtěžovat, nepřepadne je anebo se jim nevloupá do domu, a to jak ve dne, tak i v noci.

Cítit se bezpečně znamená pro seniory, že nemají obavy z ohrožení a že se mohou volně pohybovat, ale že i to, se vždy mají na koho obrátit a požádat o pomoc. Místo, kde se senioři cítí nejbezpečněji, je pochopitelně domov.

Senioři za nebezpečné označovali situace, které se odehrávají mimo domov. Někteří senioři také uváděli své osvědčené postupy, jak se v případě možného nebezpečí chovat. Jednalo se o konkrétní praktiky umožňující se nebezpečí vyhnout. Mnozí ale nedokázali pojmenovat, co by jim pomohlo, aby se cítili bezpečněji, případně si myslí, že by jim osobně stejně nepomohlo nic.

Jedním z dílčích témat rozhovorů bylo fyzické a psychické zdraví. Senioři zmiňovali svá fyzická omezení a své nemoci, případně subjektivní pocity, jež souvisí s nemocí a zdravím, což spojovali se svým věkem. Senioři, s nimiž jsme hovořili, nepožadovali vzhledem ke svému stavu nějaké konkrétní sociální služby (nepojmenovávali je), spíše zmiňovali potřebu pomoci rodiny či blízkých.

Sociální vazby a sítě hrají pro seniory velmi důležitou roli v situacích, kdy dochází k jakékoliv formě násilí.

Senioři se nejčastěji obrací s žádostí o pomoc na členy rodiny, konkrétně na partnery, děti, vnuky či sourozence. Hledají primárně pomoc ve svém blízkém okolí.

I přesto že, většina našich komunikačních partnerů žádnou službu související s tematikou násilí aktuálně nevyužívá, někteří z nich v průběhu svého života právě v důsledku násilí páchaného na jejich osobě určitý druh služby využili. Jako momentálně využívané služby pak byly uváděny spíše ty, jež seniorům ulehčují jejich každodenní život a pomáhají v oblastech, kde již pociťují jistá omezení. V souvislosti se službami, které senioři zvažují využívat do budoucna, se otevřela také otázka jejich kvality.

Kvalitní služba je podle seniorů taková, která respektuje klienta a klade důraz na individuální přístup. Důležitá je však i odbornost zaměstnanců a dostupnost služby.

V jakých oblastech mohou být senioři diskriminováni právě na základě svého věku? Ve svých výpovědích uváděli příklady ze zaměstnání, týkaly se ukončování pracovního poměru v předdůchodovém věku, ale také nedobrych mezigeneračních vztahů mezi spolupracovníky. Další zmiňovanou oblastí bylo zdravotnictví, senioři jsou podle svých výpovědí mnohdy diskriminováni jen proto, že jsou senioři a jejich zdravotní problémy spojené se stářím jsou často bagatelizovány. V médiích a na internetu jsou dle svých slov senioři často prezentováni v negativním slova smyslu. Internet je místem, kde se senioři neorientují tak zdatně jako mladší generace, a často bývají oběťmi podvodů a šíření falešných zpráv, tzv. hoaxů. V jiných rozhovorech byl uváděna péče o seniory v rámci pobytových, ale i terénních služeb, případně na úřadech, kdy se sociální pracovníci k seniorům nechovají s dostatečným respektem a trpělivostí. Okrajově byla zmiňována i doprava a veřejný prostor, kde se senioři setkávají buď s diskriminací ze strany ostatních občanů, nebo systémovou. Nelze opomenout ani omezení a diskriminaci spojenou s pandemií, která byla v rozhovorech zmiňována a různá opatření byla označována za diskriminační vůči seniorům.

Senioři často nevědí, jak se projevům násilí bránit či se obávají se jakýmkoliv způsobem ozvat.

Za nejdůležitější zdroj informací byly seniory zmiňovány televize, rádio, ale i internet. Senioři se domnívají, že mají dostatečný přístup k informacím, což bylo zmiňováno převážně v souvislosti s přístupem k internetu.

Co si senioři pod diskriminací, nedůstojným zacházením, týráním a zneužíváním představují? Obvykle byly jednotlivá pojetí uvozena vlastním zážitkem či příběhem, nebo někoho z blízkého okolí seniora. Diskriminace byla pojmána spíše obecněji, jako upírání a nerespektování práv člověka (seniora), nerovnoprávnost mezi lidmi či projevy znevýhodňující jednoho člověka oproti druhému. Taktéž bylo zmíněno, že diskriminace, týráním a nedůstojné zacházení jdou ruku v ruce a jejich znakem je fyzické či psychické násilí, které se většinou stupňují. Poté již následovaly konkrétní příběhy a příklady ze života seniorů, které jsou součástí výzkumné zprávy.

Stárnutí populace a důsledky s ním spojené se týkají nejen České republiky, ale i celé řady států evropských i mimoevropských. Se stárnutím populace se objevují i nové problémy související s diskriminací či násilím na seniorech, a to v podobě nedůstojného zacházení, zanedbávání či týrání. Uvedené téma je také předmětem předkládaného výzkumu, jehož posláním je vytvořit podklady založené na vědeckém přístupu pro návrh systémového řešení věkové diskriminace a násilí na seniorech, které navazují na jedno z prioritních témat Národního akčního plánu směřující k zajištění a ochraně lidských práv starších osob.

Nejdříve budou přestaveny základní pojmy, které výzkum užívá: diskriminace a násilí na seniorech. **Diskriminací** se rozumí odlišné zacházení ve srovnatelných situacích bez rozumného odůvodnění. Nestačí se však diskriminovaným či diskriminovanou pouze cítit – diskriminace musí skutečně existovat jako jednání popsané a zakázané zákonem².

Diskriminace může být přímá, nebo nepřímá. Přímou diskriminací je jednání, včetně opomenutí, kdy je s jednou osobou zacházeno méně příznivě než s jinou osobou ve srovnatelné situaci na základě některého z diskriminačních důvodů. Nepřímou diskriminací je jednání nebo opomenutí, kdy na základě zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo praxe je osoba znevýhodněna oproti ostatním³.

Jak vyplývá z provedených výzkumů, např. ze sociologického výzkumu pro Kancelář veřejného ochránce práv z roku 2014, je věk nejčastějším důvodem k diskriminaci v ČR a setkala se s ním 62 % dotazovaných. Na druhém místě se umístila diskriminace na základě pohlaví, se kterou se setkala 24 % dotazovaných. Ze stejného výzkumu taktéž vyplývá, že se občané ČR s diskriminací setkali nejčastěji v oblasti zaměstnání, konkrétně při hledání a výkonu práce.⁴

² <https://www.ochrance.cz/pusobnost/rovne-zachazeni-a-diskriminace/>

³ Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů.

⁴ Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, červenec – srpen 2014.

K diskriminaci by nemělo docházet v žádné oblasti lidského života, její obecný zákaz je obsažen již v Listině základních práv a svobod. Jako jeden ze stěžejních legislativních dokumentů zabývajících se diskriminací je od roku 2009 *Antidiskriminační zákon*⁵, který stanovuje, z jakých důvodů je rozlišování mezi lidmi nepřipustné (např. pohlaví, věk, národnost apod.). Antidiskriminační zákon se zabývá diskriminací v oblasti zaměstnání, podnikání, vzdělání, v sociální oblasti, zdravotní péči, poskytování zboží a služeb včetně bydlení, pokud jsou nabízeny veřejnosti, a ve veřejné správě. Diskriminaci zakazují i další zákony – například školský zákon, zákon o zaměstnanosti, zákoník práce, služební zákon nebo zákon o veřejných zakázkách.

Násilí na seniorech označuje jednorázový nebo opakovaný čin či nedostatek vhodných opatření, ke kterému dochází v jakémkoli vztahu, kde existuje očekávání důvěry, které způsobuje poškození nebo utrpení starší osobě (ve věku 60 let a více). Zahrnuje fyzické, sexuální, psychologické/emoční zneužívání, finanční a materiální zneužívání, opuštění, zanedbání a vážnou ztrátu důstojnosti a úcty.⁶

Násilí na seniorech je problémem, který je celosvětově považován za vážný. Na základě dostupných údajů odhaduje WHO, že 15,7 % lidí ve věku 60 let a více je vystaveno zneužívání. Tato míra prevalence bude pravděpodobně podceňována, protože mnoho případů zneužívání starších lidí není hlášeno. Očekává se navíc, že se celosvětově počet osob zvýší, a to kvůli procesu stárnutí populace.⁷ Násilí páchané na seniorech často probíhá i mimo rodinu, identifikováno bývá například v domovech seniorů, ústavech sociální péče či lůžkových zařízeních se zdravotní péčí.⁸

⁵ Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů.

⁶ Elder abuse. WHO. Dostupné z: <https://apps.who.int/violence-info/elder-abuse>

⁷ Elder abuse. WHO. Dostupné z: https://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/en/

⁸ Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-nasili-pachane-na-seniorech.aspx>

III ANALÝZA DOPADU A Vlivu ANTIDISKRIMINAČNÍHO ZÁKONA V KONTEXTU ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB 55+

Analýza dopadu a vlivu antidiskriminačního zákona v kontextu zaměstnávání osob 55+ proběhla ve dvou etapách. V první byl proveden desk research dostupných dokumentů a následně analýza dostupných soudních rozhodnutí, jež se zabývají žalobami uvádějícími nerovné zacházení na základě věku. V druhé fázi byly výstupy analýzy doplněny o názory expertů z řad právníků, kteří se ve své praxi s antidiskriminačním zákonem setkali.

III.1 *Analýza soudních rozhodnutí týkajících se vlivu antidiskriminačního zákona v kontextu zaměstnávání osob 55+*

Vzhledem k tomu, že schválením antidiskriminačního zákona v roce 2009 se orgánem pomáhajícím obětem diskriminace stal veřejný ochránce práv/ombudsman, jsou v rámci jeho úřadu prováděna i šetření a výzkumy týkající se zkoumaného tématu. Proto jsme z velké části v rámci desk research vycházeli právě z těchto dostupných materiálů, které nám posloužily jako sekundární zdroj informací.

Ve zprávě „*Rozhodování českých soudů o diskriminačních sporech 2015–2019*“⁹ vypracované úřadem veřejného ochránce práv je uvedeno, že **nejvíce žalob je po celou dobu účinnosti antidiskriminačního zákona podáváno v oblasti práce a zaměstnání**. V letech 2015–2019 to bylo 59 žalob z celkového počtu 90 (cca 60 %), zatímco v letech 2010–2014 to bylo 43 žalob z celkového počtu 54 (cca 80 %). Statistické údaje ukazují, že **většina žalobců, kteří namítají nerovné zacházení, je u soudu neúspěšná**. V letech 2015–2019 byla žaloba s námitkou nerovného zacházení v prvním stupni nejčastěji zamítnuta (cca 52 %), nebo bylo řízení z různých důvodů zastaveno (cca 21 %), např. pro nezaplacení soudního poplatku nebo zpětvzetí žaloby. Žalobci nejčastěji požadují **náhradu nemajetkové újmy v penězích** (59 případů, cca 57 %) a soukromou omluvu (24 případů, cca 23 %). Největší četnost žalob je obecně v Praze. Výsledky dále ukázaly, že u soudů v okresech bez větších

⁹ *Rozhodování českých soudů o diskriminačních sporech 2015–2019*. Výzkum veřejného ochránce práv 2020.

měst ve většině případů není podána žádná žaloba s námitkou nerovného zacházení. **Dokazování diskriminace v občanském soudním řízení bývá často tou nejsložitější otázkou.** Ze zprávy ombudsmana vyplývá, že potenciálním obětem diskriminace se hůře prokazuje diskriminace v jednáních, kdy má jednotlivec (například zaměstnavatel) širší prostor pro uvážení a není povinen své konečné rozhodnutí podrobněji komukoliv zdůvodnit.

V rámci této části výzkumu jsme podrobili zkoumání taktéž **dostupná soudní rozhodnutí**, která se týkají tématu nerovného zacházení v oblasti práce a zaměstnání. Zabývali jsme se především **zjišťováním, o jaký problém se z pohledu nerovného zacházení na základě věku jednalo a s jakým výsledkem byla celá věc vyřešena.** Smyslem analýzy tedy bylo zjistit, s jakými případy se žalobci na soudy obracejí a je jejich žaloba uznána či nikoliv.

Zdrojem soudních rozhodnutí byly webové portály justice.cz¹⁰, zákony.cz¹¹ a judikaty.info¹², na nichž je možno nahlédnout do vybraných soudních rozhodnutí. Dohledaná soudní rozhodnutí jsou převážně žaloby k Ústavnímu a Nejvyššímu soudu či v jednom případě k Městskému soudu v Praze, což jsou soudy, které řeší odvolání proti rozhodnutí soudů nižší instance a v případě Ústavního soudu se jedná o odvolání vůči postupu soudu nižší instance. Úkolem Ústavního soudu je pak posoudit, zda se obecné soudy s námitkou zaměstnance jako stěžovatele ohledně diskriminačního jednání řádným způsobem vypořádaly, a nezasáhly tak do jeho ústavně zaručených práv.

Všechna soudní rozhodnutí, která jsme vyhledali, pochází z období let 2009–2020, tedy až po zavedení antidiskriminačního zákona do praxe. Celkem bylo nalezeno 14 soudních rozhodnutí, z toho šest žalob bylo řešeno u Ústavního soudu, sedm žalob bylo podáno k Nejvyššímu soudu ČR a jedna žaloba byla podána k Městskému soudu v Praze.

¹⁰ Viz. <https://www.justice.cz/web/msp/rozhodnuti-soudu-judikatura?fbclid=IwAR23cg29M37x5CrJNGtDXFWtq3yjYNusUDpRtyMsd-VPQ8tnV3DK67Va7pk>

¹¹ Viz. <https://www.zakony.cz/soudni-rozhodnuti>

¹² Viz. <https://www.judikaty.info/cz/>

Žaloby, které jsme měli k dispozici pro další analýzu, se týkaly především **výpovědi z pracovního poměru**. Věk byl uváděn buďto jako jediný důvod, anebo byl v některých případech jako jeden z důvodů pro propuštění ze zaměstnání. Mezi dalšími důvody byly uvedeny například pohlaví (ženské) či zdravotní postižení. V některých případech bylo ukončení pracovního poměru zaměstnavatelem odůvodněno nadbytečností či zrušením pracovního místa. Někdy žalobce dokládal odůvodněnost tvrzení o diskriminaci na základě věku tím, že se zaměstnavatel dopustil tohoto jednání u více osob a propouštěl pouze osoby ve věku vyšším či předdůchodovém, a naopak přijímání byli pracovníci ve věku podstatně nižším. Dalším faktorem, který byl v některých žalobách zmíněn, bylo i nerovné zacházení, a to ve smyslu udělování odměn či zařazování do platových tříd. Pouze ve dvou z dostupných případů se nejednalo o žalobu proti ukončení pracovního poměru. V jednom případě šlo o **žádost o vyplacení odstupného**, které žalobkyni nebylo přiznáno z důvodu pobírání starobního důchodu. A pouze v jednom případě se jednalo o **žádost o odškodnění a omluvu z důvodu nepřijetí do pracovního poměru**, jehož důvodem měl být věk žalobce.

Tabulka 1 Přehled případů projednávaných v souvislosti s diskriminací na základě věku

21 Cdo 2866/2018	Nejvyšší soud	Ukončení pracovního poměru, kdy jedna z námitek byla diskriminace na základě věku. Soud prvního stupně i odvolací soud námitku žalobce o jeho diskriminaci z důvodu věku neshledal důvodnou a dále v rozsudku se již diskriminace z důvodu věku neřeší. Nejvyšší soud věc vrátil zpět ke krajskému soudu k dalšímu řízení.
21 Cdo 2754/2014	Nejvyšší soud <i>(Pozn. řeší se propuštění zaměstnanců nad 45 let!)</i>	Předmětem sporu v daném případě bylo, zda při výběru údajně nadbytečných zaměstnanců došlo, nebo nedošlo k jejich diskriminaci z důvodu věku. Zaměstnanec se svou žalobou neuspěl ani u soudu prvního

		<p>stupně, ani u soudu odvolacího, ani soudu dovolacího, uplatnil tedy ústavní stížnost u Ústavního soudu. Nejvyšší soud dovolání žalobce zamítl.</p>
21 Cdo 5763/2015	Nejvyšší soud	<p>Vyplacení odstupného podle kolektivní smlouvy, která v tomto směru podle žalobkyně diskriminuje, protože dle ní náleží odstupné pracovníkům, kteří v té době nepobírají starobní důchod. Podle okresního soudu se nejedná o diskriminaci v právním slova smyslu a ustanovení kolektivní smlouvy není v rozporu s antidiskriminačním zákonem. Odvolací (krajský) soud potvrdil rozsudek soudu prvního stupně.</p> <p>Nejvyšší soud zrušil rozsudek odvolacího soudu a vrátil věc k soudu prvního stupně k dalšímu řízení, protože dle nejvyššího soudu kolektivní smlouva tak, jak je sepsána diskriminuje osoby, které mohou (ale nemusí) pobírat starobní důchod.</p>
21 Cdo 726/2012	Nejvyšší soud	<p>Nepřijetí na pracovní místo, kdy se žalobce domnívá, že jeho nepřijetí bylo diskriminující. Žalobce nedoložil důkazy o diskriminaci a svědci diskriminaci popřeli. Diskriminace ohledně věku nebyla nijak prokázána. Dovolání žalobce k nejvyššímu soudu bylo odmítnuto.</p>
21 Cdo 3516/2018-II. [NS 3163/2020]	Nejvyšší soud	<p>Výpověď z pracovního poměru, kdy žalovaná namítá, že byla opakovaně vystavena diskriminaci, protože jí nebyla, jako jiným zaměstnancům, vyplácena odměna a byla</p>

		<p>zařazena do nižší platové třídy. Uvádí diskriminaci z důvodu věku, pohlaví a zdravotního postižení. Obvodní soud rozhodl, že výpověď z pracovního poměru je neplatná. Odvolací soud nesouhlasil s rozhodnutím soudu prvního stupně. Obvodní soud pro Prahu 1 zamítl žalobu. Žalobkyně se odvolala a znovu uvádí diskriminaci z důvodu pohlaví, věku a zdravotního stavu. Nejvyšší soud zrušil všechny rozsudky a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.</p>
<p>62 Co 403/2012</p>	<p>Městský soud v Praze</p>	<p>Výpověď z pracovního poměru – soud prvního stupně výpověď uznal, žaloba byla zamítnuta. Žalobce se odvolal, mimo jiné vnesl námitku nezákonné diskriminace z důvodu věku, když žalovaný hromadně propustil zaměstnance ve věku 50 let a vyšším. Odvolací soud sdílí názor soudu I. stupně o tom, že výpověď z pracovního poměru splňuje všechny formální náležitosti uvedené v § 50 zák. práce, byla řádně žalobci doručena a výpovědní důvod je v ní dostatečně vymezen. Soud I. stupně se však možnou diskriminací žalobce nezabýval, ačkoliv žalobce v řízení před soudem I. stupně jednoznačně uvedl skutečnosti, z nichž by bylo možno dovodit, že ze strany žalovaného došlo k přímé, nebo nepřímé diskriminaci ze zaměstnání na základě jeho věku. Tzn., že výpověď je neplatná, protože došlo k diskriminaci, i když je výpovědní důvod naplněn. Protože to ale</p>

		přesahuje rámec funkčnosti odvolacího soudu, rozsudek soudu prvního stupně zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení s tím, že má žalobce poučit, ať doplní tvrzení ohledně diskriminace.
II. ÚS 1481/18-1	Ústavní soud	Výpověď z pracovního poměru – dle žalobce byly jednak porušeny dobré mravy a také se zaměstnavatel dopustil diskriminace z důvodu věku. Dle žalobce byl předdůchodový věk jediným důvodem výpovědi. Okresní soud to zamítl a Krajský soud potvrdil rozhodnutí soudu okresního. Nejvyšší soud to odmítl pro nepřípustnost. Ústavní soud stížnost odmítl jako neopodstatněnou.
IV. ÚS 2022/16-1	Ústavní soud	Neplatnost odvolání z vedoucí funkce a žaloba o určení neplatnosti výpovědi z pracovního poměru. Okresní, dvakrát krajský, třikrát nejvyšší soud rozhodly v neprospěch žalobce. Dle žalobce se mimo jiné soudy nevypořádaly s argumentací a důkazy stěžovatele, že postup bývalého zaměstnavatele byl v rozporu s dobrými mravy a diskriminací z důvodu věku. Dle Ústavního soudu se soudy vypořádaly i s námitkou týkající se diskriminace z důvodu věku. Ústavní soud konstatuje, že rozhodnutí soudů všech stupňů považuje za dostatečně a logicky odůvodněná. Ústavní soud posoudil argumentaci stěžovatele, i obsah ústavních stížností napadených rozhodnutí, a dospěl k závěru, že jde o návrh zčásti zjevně

		neopodstatněný a zčásti o návrh podaný po lhůtě stanovené zákonem o Ústavním soudu, a proto jej odmítl.
IV. ÚS 3487/18-1	Ústavní soud	Diskriminace a nerovné zacházení z důvodu věku s hranicí 50 let ze strany zaměstnavatele. Stěžovatelka podala ústavní stížnost potom, co obvodní, městský, i nejvyšší soudy rozhodly v její neprospěch. Ústavní soud tak dospěl k závěru, že postup obecných soudů byl řádně odůvodněn a jejich rozhodnutí odpovídají zjištěné skutkové podstatě. Argumentaci soudů, tak jak je rozvedena v jejich rozhodnutích vydaných v předmětné věci, považuje Ústavní soud za ústavně konformní a srozumitelnou, a jejich úvahy neshledal nikterak nepřiměřenými či extrémními. Stížnost tedy byla zamítnuta.
I. ÚS 2591/14-1	Ústavní soud	Řeší se odepření spravedlnosti ze strany obvodního, městského a nejvyššího soudu, když rozhodovali v neprospěch žalobce při žalobě o dání výpovědi z důvodu nadbytečnosti, kdy žalobce tvrdí, že došlo k nerovnému zacházení z důvodu věku. Toto tvrzení dle soudů bylo vyvráceno. Ústavní soud proto proces uzavírá s tím, že odůvodnění napadených rozhodnutí považuje za ústavně konformní a srozumitelné, k argumentaci obecných soudů nemá z ústavněprávního hlediska co vytknout, a proto mu nepřísluší jejich úvahy, jakkoliv přehodnocovat. Při respektování výše

		<p>vymezených mezí ústavněprávního přezkumu Ústavnímu soudu tedy nezbylo než konstatovat, že stěžovatelem tvrzené porušení ústavně zaručených práv neshledal. Ústavním soudem toto bylo tedy odmítnuto jako neopodstatněné.</p>
IV. ÚS 1914/10-1	Ústavní soud	<p>Určení neplatnosti výpovědi z pracovního poměru, kdy předchozí soudy rozhodovaly v neprospěch stěžovatele. Podle stěžovatele navodil vedlejší účastník zcela účelově situaci, kdy učinil tzv. organizační opatření, na základě, kterého se sice zbavil jednoho z nejlepších pracovníků, avšak vyššího věku a se zdravotními obtížemi, aby jej nahradil pracovníkem mladým a zdravým. Za rozhodující pro posouzení jeho situace považuje stěžovatel diskriminaci jako motivující faktor jeho výpovědi. Stěžovatel vytýká napadenému rozhodnutí o dovolání u Nejvyššího soudu, že se tento nezabýval diskriminací jeho osoby z důvodu věku a zdravotního stavu a porušil tak jeho právo na svobodnou volbu povolání, právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky a právo na ochranu zdraví, a tedy i právo na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí a právo na ochranu osobnosti. Ústavní soud ale namítl, že stěžovatel tuto námitku stran předmětné diskriminace jeho osoby neuplatnil v řízení před obecnými soudy, ani v podaném dovolání a vznáší ji takto poprvé až v ústavní stížnosti. Tedy z hlediska principu subsidiarity</p>

		se tím nemůže zabývat a stížnost musel tedy odmítnout.
21 Cdo 444/2012	Nejvyšší soud	Žádost určení neplatnosti výpovědi z pracovního poměru. Žalobkyně namítá, že pravým důvodem výpovědi je snaha žalované ušetřit mzdové prostředky po dobu rekonstrukce radiologické kliniky a že se žalovaná vůči ní v souvislosti s dáním výpovědi z pracovního poměru dopustila diskriminace z důvodu věku. Okresní soud rozhodl, že výpověď je neplatná. Žalovaná se odvolala ke krajskému soudu, který zrušil rozsudek soudu prvního stupně a vrátil jej k přezkoumání. Okresní soud žalobu zamítl a rozhodl ve prospěch žalované. Žalobkyně se odvolala a krajský soud rozsudek potvrdil. Nejvyšší soud rozhodl, že rozsudek odvolacího soudu není správný, zrušil jej a věc vrátil zpět k odvolacímu soudu.
21 Cdo 444/2012	Nejvyšší soud	Výpověď z pracovního poměru z důvodu nadbytečnosti – podle žalobkyně šlo o diskriminaci z důvodu věku. Obvodní soud žalobu zamítl, žalobkyně se odvolala k městskému soudu, který rozsudek potvrdil. Oba soudy námitku o diskriminaci z důvodu věku neshledaly důvodnou. Stěžovatelka rozsudek napadla. Protože napadený rozsudek odvolacího soudu není správný. Nejvyšší soud rozsudek zrušil a vrátil věc zpět obvodnímu soudu k dalšímu řízení.

<p>II. ÚS 1609/08-1</p>	<p>Ústavní soud</p>	<p>Stížnost k Ústavnímu soudu proti rozhodnutím obvodního, městského a nejvyššího soudu ve věci výpovědi z pracovního poměru. Mimo jiné stěžovatel tvrdí, že byl porušen zákaz diskriminace z důvodu věku, protože byli propuštěni zaměstnanci nad 50 let. Obvodní soud žalobu zamítl (včetně námitky ohledně diskriminace z důvodu věku). Žalobce se odvolal, městský soud rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil. Žalobce se odvolal – dovolací soud dovolání stěžovatele odmítl s odůvodněním, že po právní stránce nemá potvrzující napadený rozsudek zásadní právní význam, a tudíž je dovolání nepřípustné. Stěžovatel tedy podal ústavní stížnost – zde uvedl, že spor mezi ním a vedlejším účastníkem se týká především věkové diskriminace. Ústavní soud měl zásadní výhrady k tomu, jak postupovaly soudy při dokazování nerovného zacházení, podle Ústavního soudu bylo nepřípustně zasaženo právo stěžovatele na spravedlivý proces podle Listiny základních práv a svobod.</p>
<p>21 Cdo 2358/2011</p>	<p>Nejvyšší soud</p>	<p>Výpověď z pracovního poměru z důvodu organizační změny. Podle žalobkyně uvedená organizační změna sledovala především snížení věku zaměstnanců, jak vyplývá z doporučení obsaženého v dokumentu „Mission de Verification“ ze dne 13. 5. 2005; výpověď z pracovního poměru je proto, ryze účelová ve snaze vyhovět tomuto</p>

		<p>jednoznačně diskriminujícímu doporučení“ a žalobkyni byla dána „primárně s ohledem na její věk“. Žaloba byla soudem prvního stupně zamítnuta. Žalobkyně se odvolala k městskému soudu, který rozsudek potvrdil, proti tomuto rozhodnutí požadovala žalobkyně dovolání. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že dovolání směřuje proti rozhodnutí, proti němuž není přípustné. Již z toho je zřejmé, že pohnutkou (motivem) jednání žalované nebyla (nemohla být) diskriminace žalobkyně z důvodu jejího věku.</p>
--	--	--

Zdroj: vlastní zpracování

Pokud výsledky zobecníme, pak lze říci, že se ve všech případech jedná o **odvolání proti rozhodnutí soudu nižší instance**, jde tedy pouze o ty žaloby, kterým nebylo vyhověno u nižší instance a odvolávaly se proti rozhodnutí obvodního, městského, či krajského soudu. Ve většině případů, které jsme měli k dispozici, došlo k **navrácení žaloby k dalšímu řízení u soudu nižší instance** a pouze v několika případech došlo ze strany Ústavního soudu k **zamítnutí z důvodu neopodstatněnosti**, a tím i potvrzení správnosti rozhodnutí soudů nižší instance.

III.2 Analýza rozhovorů s experty o dopadu antidiskriminačního zákona

Součástí zjišťování dopadu a vlivu antidiskriminačního zákona v kontextu zaměstnávání osob 55+ byla mimo desk research také analýza individuálních rozhovorů s experty z právní oblasti. V rozhovorech jsme se zaměřovali na dopady a vliv antidiskriminačního zákona v oblasti pracovně-právních vztahů u osob ve věku 55+. Rozhovory byly realizovány s experty, kteří se ve své praxi setkávají s aplikací antidiskriminačního zákona (nejen) v této oblasti a mají přímou, či zprostředkovanou zkušenost s případy, které se výzkumného tématu dotýkají. Znění zákona a jeho účel

jsou dány a jsou snadno dohledatelná. Vhled do toho, jakým způsobem je zákon v této oblasti využíván v praxi, jaké je jeho uplatnění a zda ve výsledku obětem dané skupiny pomáhá, jsme získávali prostřednictvím expertních rozhovorů. Jak se ukázalo, názory expertů z právní oblasti, se kterými rozhovory proběhly, byly velmi podobné a shodovaly se téměř ve všech oblastech týkajících se jak výhod, tak nevýhod antidiskriminačního zákona (jeho aktuálního znění).

Výhody a nevýhody antidiskriminačního zákona

Antidiskriminační zákon vešel v České republice v účinnost v roce 2009, přičemž důvodem byla implementace směrnic Evropské unie. Z rozhovorů, jako **jedna z výhod** antidiskriminačního zákona podle expertů, vyplynula právě **návaznost na směrnice Evropské unie**. Díky jeho zavedení je jednoznačně definováno, kdy se jedná o diskriminaci a také jsou určeny konkrétní formy jednání naplňující znaky diskriminace, které jsou zakázány, a je možno domáhat se jejich nápravy. Návazně na to uvádí rovněž konkrétní nároky, které mohou oběti diskriminace požadovat a jaké tresty mohou být pachatelům uloženy.

Jako důležité se ukazuje právě **transponování evropského práva**, to znamená, že Evropská komise dohlíží na to, zda je zákon v rámci České republiky dodržován, což poskytuje vyšší ochranu jejím obyvatelům.

Zároveň je však nutno uvést, že **Česká republika byla posledním státem v Evropské unii, který ještě v roce 2008 neměl tuto speciální úpravu zákona implementovánu**. Právě to byl jeden z důvodů, proč Česká republika čelila žalobám ze strany Evropské unie a byla nucena zaplatit vysoké pokuty. Směrnice poté byly implementovány hned v roce 2009. Dotazovaní odborníci se pak shodují v tom, že Česká republika v tomto ohledu splnila svou povinnost, která pro ni vyplývala z evropského práva, což znamená, že implementovala evropské směrnice, transponovala je nicméně **v minimální nutné míře, což má za následek to, že je tento zákon širokou odbornou právnickou veřejností vnímán spíše jako „nutné zlo“ nežli zákon, který by vycházel z potřeb a fakticky chránil práva občanů**. Samotný zákon jako takový a jeho účel odborníci pokládají za dobrý podklad, nicméně za problém označují jeho nepřilíš vysokou využitelnost v praxi a v mnoha ohledech by uvítali jeho novelizaci.

Velké **pozitivum**, které s sebou přinesla implementace antidiskriminačního zákona do českého právního systému, spočívá podle expertů v **ustanovení tzv. sdíleného důkazního břemene**. Tradičně totiž platí, že ten, kdo před soudem něco tvrdí, to musí také prokázat, což bývá právě u diskriminačních sporů problém. Ty mnohdy závisí na motivu nebo pohnutce žalované strany, která není jasně viditelná. Proto je to v případě antidiskriminačního zákona upraveno tak, že oběti diskriminace u soudu stačí pouze tvrzení, že podle ní došlo k diskriminaci a není dále povinna tento fakt nějak prokazovat (týká se však pouze motivu, protože pro žalobce je právě doložení motivu téměř nemožná věc). Poté se důkazní břemeno přenáší na druhou stranu žalovaného, která musí prokázat, že se nejednalo o diskriminaci.

Zakomponování sdíleného důkazního břemene do antidiskriminačního zákona tak daní odborníci shledávají za velkou pomoc pro žalobce, nicméně rovněž tento aspekt v praxi naráží na určitá **negativa**. Jedním z problémů je, že **v praxi si zaměstnavatel většinou dokáže najít jiný důvod, pro který byl například nucen svému zaměstnanci dát výpověď z pracovního poměru**. Soud se v tomhle ohledu mnohdy ocitá ve velmi těžké situaci a prokazování ze strany žalobce může být velmi složité. Existují případy, kdy podobné spory zaměstnanci prohráli i přesto, že zde bylo sdílené důkazní břemeno, nicméně zaměstnavatel přesvědčil soud, že důvod jejich výpovědi byl jiný nežli vysoký věk zaměstnance. Dalším problémem, který prostupuje antidiskriminačním zákonem a v podstatě vytváří „bludný kruh“, je **velmi malá zkušenost soudů s žalobami tohoto typu**, a tudíž i s přenosem důkazního břemene v rámci antidiskriminačního zákona.

Další **velmi podstatnou** a pro oběti diskriminace nenahraditelnou **výhodou** zavedení antidiskriminačního zákona je **role veřejného ochránce práv**. Institut veřejného ochránce podle dotazovaných expertů funguje v oblastech, do kterých má přístup, velmi dobře. Experti pracující pro institut veřejného ochránce práv jsou odbornou právníkou veřejností považováni za kvalifikované profesionály s bohatými zkušenostmi v dané oblasti. Zmíněný institut **poskytuje obětem diskriminace bezplatnou právní analýzu daného případu** (tedy stanoviska, zda se opravdu jednalo o diskriminaci) včetně analýzy dosavadních projudikovaných případů, doporučení či dobrozdání. Tuto analýzu je možné poté použít v soudním řízení jako důkaz. Dále může veřejný ochránce práv obětem **zprostředkovat kontakty**

na neziskové organizace či advokáty zapsané v Pro bono alianci¹³ (bezplatná právní pomoc) zabývajícími se danou problematikou. Bohužel však **tímto kompetence veřejného ochránce práv končí**, což je danými odborníky vnímáno jako velké **negativum** zákona v jeho aktuálním znění. Právě **čistě poradenská povaha tohoto institutu** je dle nich velkým nedostatkem. Reálné kompetence veřejného ochránce práv v oblasti diskriminace vidí jako naprosto minimální. Jednou z věcí, která byla diskutována při schvalování zákona, nicméně se jí nepodařilo prosadit, byla možnost toho, aby veřejný ochránce práv mohl například zajišťovat mediace v diskriminačních sporech. Rozšíření pravomocí veřejného ochránce práv v této oblasti (například možnost podání žaloby přímo veřejným ochráncem práv) bylo rovněž jedním z témat novelizace zákona, ke které však, zejména díky politické neshodě, nedošlo.

Antidiskriminační zákon však přináší dle dotazovaných ještě **jednu výhodu mimo úroveň soudní**, která se váže k výkonu činnosti veřejného ochránce práv. Jedná se o činnost na úrovni kontrolní, kdy může veřejný ochránce práv provádět namátkové kontroly ve státních zařízeních.

Nemožnost podání hromadné žaloby představuje podle odborníků v zákoně velkou mezeru, je tedy **negativem**. Při schvalování zákona nedošlo k prosazení žaloby ve veřejném zájmu (hromadné žaloby), tedy takové možnosti, aby v některých sporech, ve kterých paušálně dochází k poškození velkého počtu obyvatel danou formou diskriminace, bylo možné podat jednu hromadnou žalobu bez existence konkrétního žalobce. Rovněž i zde existovaly legislativní pokusy, aby byla tato možnost do zákona vložena a veřejný ochránce práv mohl podávat hromadnou žalobu, nicméně byly neúspěšné. Možným světlem na konci tunelu v této oblasti je podle expertů fakt, že se aktuálně čeká na projednání návrhu změny zákona, aby žalobu ve veřejném zájmu mohly podávat neziskové organizace. Odborníci jsou přesvědčeni, že pokud by bylo možné v tomto ohledu podávat hromadnou žalobu, oběti by se k této

¹³ Pro bono aliance sdružuje právníky, kteří usilují o zvýšení účinnosti právního systému při ochraně lidských práv, veřejného zájmu a dalších důležitých hodnot. Zasazuje se zejména o větší dostupnost právní pomoci a společensky odpovědný výkon právnických profesí. Pro naplnění svého poslání Pro bono aliance připravuje vzdělávací akce, podporuje výměnu zkušeností a spolupráci mezi právníky neziskových organizací a jiných právních profesí, podílí se na přípravě legislativních změn, podporuje aktivity právníků působících v jiných neziskových organizacích a šíří informace o právní ochraně lidských práv a jiných veřejných zájmů. Více viz <http://www.probonoaliance.cz/cz/>

žalobě připojily, nicméně jako jednotlivci žalobu nepodají z mnoha důvodů, které uvádíme níže.

Využití antidiskriminačního zákona v praxi

Co se týče využití antidiskriminačního zákona v oblasti pracovně-právních vztahů u osob 55+, **reálně podaných žalob je velmi málo**. Dotazovaní odborníci uváděli hned několik důvodů, proč se oběti nakonec nerozhodnou žalobu podat, přičemž tyto důvody se váží jak na znění zákona samotného, tak na reálnou praxi, ale i individuální situaci obětí. Experti uváděli, že se ve své praxi častokrát setkávají s oběťmi diskriminace z důvodu věku, nicméně velmi málo z nich je ochotno řešit diskriminaci soudní cestou.

Diskriminační spory bývají často postiženy právě samotným faktem diskriminace a **oběti často nemají chuť účastnit se soudního sporu**. Jedním z faktorů může být často **tíživá životní situace** obětí, které v danou chvíli musí například řešit **hledání nového zaměstnání**, což při vyšším věku nebývá lehkou záležitostí, a čas a síla na soudní spor jim již zkrátka nezbydou.

Dalším důvodem je **problém důkazní nouze**. V pracovně-právních vztazích se velká část věcí neděje písemně, konkrétní informace se často zaměstnanec či žadatel o zaměstnání dozvídá osobně mezi „čtyřma očima“, což je dle jednoho z odborníků, obecně podstatou pracovně-právních sporů. Problém pak tedy spočívá v **doložení hmatatelných důkazů o diskriminaci u soudu**. Žalobce tak již od začátku bývá ve velké nevýhodě už jen v tom, že na rozdíl od žalovaného nemá v mnoha ohledech přístup k informacím a dokumentům. Problém nastává i se svědky, kterými jsou většinou aktuální zaměstnanci žalovaného (mající strach o své vlastní místo), nebo naopak bývalí zaměstnanci, jejichž výpověď však může být napadnutelná z důvodu snah mstít se bývalému zaměstnavateli. Právě nedostatek důkazů a velmi obtížná prokazatelnost u soudu patří mezi důvody nepodávání žaloby.

Dotazovaní odborníci se shodli, že soudní řízení týkající se diskriminační žaloby je velmi složitým procesem. V podstatě není možné jít do soudního řízení bez podpory kvalifikovaného právníka, který se danou problematikou zabývá, ať už se jedná o advokáta či zaměstnance neziskové organizace. Nicméně problémem je, že **v České republice existuje málo organizací a advokátů, kteří jsou ochotni bezplatně zastupovat oběti diskriminačních sporů**.

Rovněž **vidina malé finanční náhrady nemajetkové újmy při často velmi zdouhavém soudním řízení** bývá příčinou, proč oběti diskriminace nepodávají žalobu. V soudní praxi se setkáváme s nízkou mírou ochoty přiznávat obětem náhradu nemajetkové újmy v penězích. Soud tedy může konstatovat, že došlo k diskriminaci, ale zároveň uvede, že dostatečnou náhradou pro oběti bude, že se pachatel omluví a upustí od dalšího podobného jednání. Před přiznáním finanční náhrady zákon upřednostňuje nejdříve odstranění stavu, zabránění dané diskriminace nebo již zmiňovanou omluvu či satisfakci a až v případech, kdy tohle vše není možné, přistupuje k přiznání finanční náhrady. Nicméně z rozhovorů vyplynulo, že v praxi i v těchto případech částky nebývají příliš vysoké a **obětem se podání žaloby a vedení zdouhavého soudního sporu nevyplatí**. To vše tedy vede k tomu, že z mnoha případů diskriminace z důvodu věku v oblasti pracovně-právních vztahů, se k soudu dostane jen velmi malé procento.

Malá projudikovanost těchto případů byla velkým tématem ve všech rozhovorech, protože se podílí na „**bludném kruhu**“ **zákona v praxi**. Soudům chybí zkušenosti a obětem povědomí o tomto tématu. Tím, že je podáváno málo žalob, dochází k tomu, že existuje i málo soudních rozhodnutí a judikatur v této oblasti. Tento fakt má za následek nejen to, že se oběti obávají nejasného výsledku svého procesu, ale také to, že přístupy jednotlivých soudců a soudů nejsou jednotné. Problémem je, že soudy nižší instance, přes které tyto spory dle zákona musí projít, nemají v mnoha případech žádné zkušenosti s tímto typem žalob. Proto v praxi dochází k tomu, že si některé části zákona mohou špatně vyložit a k těmto případům se v případě odvolání žalobce musí vyjadřovat ústavní soud, který často případy vrací k opětovnému projednání. Řešením může podle odborníků být podávání tohoto typu žalob přímo na krajské soudy, u kterých je mnohem větší pravděpodobnost, že se v minulosti s podobným případem již setkaly a mají potřebnou zkušenost v rozhodování.

V praxi se odborníci setkali také s **případem námitky diskriminace z důvodu věku v odměňování**. Jedná se o osoby, které mají nárok na starobní důchod, ale stále pracují. V této souvislosti byl zmiňován příklad „*paní, která pracovala 22 let pro firmu a v době, kdy již byla zároveň ve starobním důchodě, došlo k organizační změně a stala se nadbytečnou. Obdržela výpověď a podle kolektivní smlouvy jakožto zaměstnanec, který pracoval ve firmě více než 20 let, měla nárok mimo odstupného za tři měsíce na další odstupné ve výši 12 měsíců. Zaměstnavatel nicméně řekl, že*

tohle platí jen pro ty zaměstnance, kteří ještě nejsou ve starobním důchodu a nepobírají důchod. Ta paní je tedy zažalovala a soud jí dal za pravdu. Tady v tom případě se ten soud přiklonil k tomu, že jde o odměnu a že by to ten zaměstnavatel měl vyplatit“. Podobný případ uváděl také další z dotazovaných odborníků.

Jako vícekrát opakující se typ scénářů diskriminace byl uváděn případ, že „se řešila situace, kdy zaměstnavatel měl asi 5 až 10 zaměstnanců, kteří vykonávali stejnou pozici. Rozhodl se, že počet sníží a volba padla na nejstaršího zaměstnance. Takových případů bylo více a je zde patrná skrytá diskriminace – sice zaměstnavatel opravdu potřeboval snížit počet, nikoho za ně nenabral, nicméně ten důvod, proč zrovna tyto konkrétní zaměstnance propustil, bylo to, že byli v tom týmu nejstarší“.

Další uvedený případ kombinuje diskriminaci z důvodu vysokého věku se zdravotním postižením. *„Další případ, který se týká spíše zdravotního postižení, nicméně jde také o zaměstnance 60+. Je to starší pán, který má také nějaký zdravotní problém. Pracoval pro vězeňskou službu a chtěl po nich, aby mu umožnili, aby se přesunul do jiné věznice, protože musel daleko dojíždět a vzhledem k jeho zdravotnímu stavu a věku mu to dělalo značné problémy. Podle antidiskriminačního zákona má zaměstnavatel povinnost vůči zaměstnanci dělat vstřícné kroky, aby udržel pracovní poměr. Nicméně zaměstnavatel to v tomhle případě odmítl a ten zaměstnanec tedy nakonec neměl jinou možnost než v té práci skončit, protože pro něj dojíždění nebylo únosné.“* Tento případ je aktuálně přes Pro bono alianci řešen jedním z dotazovaných odborníků a žalobce se bude u soudu domáhat kompenzace po zaměstnavateli.

Když zjištění shrneme, tak se odborníci shodují v tom, že **zákon jako takový je jistě velkým přínosem pro náš právní systém**, nicméně po téměř dvanácti letech od jeho prvního zavedení by **zasluhoval velkou novelu**. Novela antidiskriminačního zákona by se měla týkat zejména oblasti role veřejného ochránce práv a rozšíření jeho kompetencí, zavedení možnosti podání hromadné žaloby a určení krajských soudů jako soudů první instance.

IV ANALÝZA ZACHÁZENÍ SE SENIORY Z HLEDISKA PREVENCE A OCHRANY PRÁV STARŠÍCH OSOB PŘED NEDŮSTOJNÝM ZACHÁZENÍM, TÝRÁNÍM A ZANEDBÁVÁNÍM

Analýza zacházení se seniory z hlediska prevence a ochrany práv starších osob před nedůstojným zacházením, týráním a zanedbáváním jsme rozdělili do tří částí. První z nich zahrnuje desk research dostupných právních předpisů různého druhu vztahujících se k našemu tématu. Ve druhé části byly prostřednictvím kvalitativních skupinových rozhovorů zjišťovány názory a postoje zaměstnanců organizací, které poskytují služby seniorům. Na tyto rozhovory navázaly individuální rozhovory přímo se seniory, kteří měli přímou či zprostředkovanou zkušenost s nedůstojným zacházením, zanedbáváním nebo týráním.

IV.1 Analýza právních nástrojů týkajících se prevence a ochrany práv starších osob před nedůstojným zacházením, týráním a zanedbáváním

Analýza právních nástrojů obsažených v českém právu se zaměřila výhradně na prevenci a ochranu práv starších osob před nedůstojným zacházením, týráním a zanedbáváním. Prostřednictvím obsahové analýzy právních předpisů jsme vymezili, jakým způsobem je téma řešeno a uchopeno na úrovni jednotlivých předpisů. Případy násilí na seniorech se dotýkají porušování základních práv a svobod garantovaných *Listinou základních práv a svobod* a také roviny občanskoprávní, trestněprávní a správně-právní. I přesto, že našim cílem bylo zaměřit se primárně na ty nástroje, které mohou zahrnovat seniory jakožto ohroženou skupinu, v mnohých případech je popsána skutečnost diskriminující nejen kategorii seniorů, ale i další skupiny. Avšak tyto obecné právní nástroje mohou starší osoby před násilím na nich páchaným také dostatečně ochránit.

Analýza nástrojů je rozdělena do dvou částí. Nejdříve jsou popsány nástroje, které souvisejí s pachatelem násilí (násilnou osobou). Nejprve je uvedena trestněprávní úprava, jelikož nástroje v ní zakotvené je možné použít jen v nejtěžších případech násilí. Hmotněprávní úpravu je možno nalézt v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

a procesně-právní úpravu v zákoně č. 141/1961 Sb., trestní řád, který upravuje institut předběžného opatření. V případech, kdy spáchané násilí nenaplnuje znaky skutkové podstaty trestných činů, lze využít předběžného opatření, které upravuje zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, které se použije v rámci civilního soudního řízení. V podobných případech lze využít i úpravy, kterou nabízí zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Důležitým nástrojem v případě domácího násilí na seniorech je pak institut vykázaní, který upravuje zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR. Pokud spáchané násilí nedosahuje intenzity trestného činu, použije se pro klasifikaci tohoto jednání zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich a zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích.

V druhé části právní analýzy jsou popsány ty právní nástroje, které se vztahují k obětem násilí, tedy k samotným ohroženým seniorům. Zvláštní postavení oběti trestného činu přiznává seniorům zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, dle kterého může být senior, na kterém je páčáno násilí, považován za zvlášť zranitelnou oběť¹⁴ a díky tomuto postavení je mu přiřazena vyšší právní ochrana. První pomoc v případě násilí mohou seniorovi poskytnout díky zákonu č. 108/2006 Sb., o sociální službách a jeho prováděcí vyhlášce č. 505/2006 sociální pracovníci a pracovníci v sociálních službách a dle zákona č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě, mohou seniorům nabídnout pomoc i ti, kteří vykonávají dobrovolnickou činnost, která je dle tohoto zákona podporována státem.¹⁵

IV.1.1 Nástroje související s pachatelem násilí (násilnou osobou)

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Trestněprávní úprava se vztahuje na ty případy, kdy násilí vykazuje dostatečně intenzivní následky. **Trestní zákoník neobsahuje žádný trestný čin, který by se**

¹⁴ Zákon vymezuje několik skupin zvlášť zranitelných obětí, kterými jsou děti, tj. oběti mladší 18 let, osoby vysokého věku nebo hendikepované osoby, oběti trestného činu obchodování s lidmi a oběti trestného činu v sexuální oblasti, trestného činu zahrnujícího nátlak, násilí nebo pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběti trestného činu ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je zde zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy.

¹⁵ Zákon explicitně nevymezuje, co by mělo být obsahem dobrovolnictví cíleného na seniory ohrožené týráním, zneužíváním či zanedbáváním.

vázal přímo ke starším osobám. Pokud je trestný čin ovšem na starší osobě spáchán, **bude se jednat o přitěžující okolnost.**

V rámci tématu nedůstojného zacházení, týrání či zneužívání se bude nejvíce jednat o úpravu násilných trestných činů, což jsou ty činy vyjmenované v trestním zákoníku (dále jen „TZ“), které zahrnují násilí proti druhé osobě nebo pohrůžku násilím. Jde například o tyto trestné činy:

- trestné činy proti životu a zdraví – např. pokus vraždy (§ 140 TZ), ublížení a těžké ublížení na zdraví (§ 145 a § 146 TZ), mučení a jiné nelidské zacházení (§ 149),
- trestné činy proti svobodě – např. obchodování s lidmi (§ 168 TZ), zbavení osobní svobody (§ 170 TZ), omezování osobní svobody (§ 171), loupež (§ 173 TZ), vydírání (§ 175 TZ), útisk (§ 177), porušování domovní svobody (§ 178),
- některé trestné činy proti rodině a dětem – např. týrání svěřené osoby (§ 198 TZ) a týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199),
- trestné činy narušující soužití lidí – např. násilí proti skupině lidí a proti jednotlivci (§ 352), nebezpečné vyhrožování (§ 353) a nebezpečné pronásledování (§ 354 TZ).

Pokud se bude jednat o násilí na seniorech, půjde nejčastěji o trestný čin dle § 198 TZ týrání svěřené osoby a trestný čin dle § 199 TZ týrání osoby žijící ve společné domácnosti a o dále trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 196 TZ.

▪ ***Trestný čin týrání svěřené osoby - § 198 TZ***

Týráním svěřené osoby se rozumí takové zlé nakládání se svěřenou osobou, které se vyznačuje hrubším stupněm necitelnosti a bezohlednosti a určitým trváním. Nevyžaduje se, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví, ale musí jít o jednání, které týraná osoba pro jeho hrubost a bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako těžké příkoří. Svěřenou osobou může být kromě dítěte i zletilá osoba, a to právě starší osoba, která je odkázána na péči jiné osoby. Vztah mezi pachatelem trestného činu týrání svěřené osoby a týranou osobou je vymezen jako péče nebo výchova, takže

může vzniknout též jen fakticky, tj. neformálně na základě konkludentní¹⁶ dohody. Konkrétní způsob svěření týrané osoby pachateli není zákonným znakem uvedeného trestného činu, proto k naplnění jeho skutkové podstaty není nutné, aby zde byl nějaký zvláštní akt, jímž by týraná osoba byla výslovně svěřena do péče nebo výchovy pachatele.

Na trestný čin týrání svěřené osoby se vztahuje oznamovací povinnost dle § 368 TZ. To znamená, že každý, kdo se dozví, že někdo spáchal trestný čin týrání svěřené osoby, má zákonnou povinnost oznámit tuto skutečnost bez odkladu státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu.

▪ ***Trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí - § 199 TZ***

Tento trestný čin spočívá v týrání osoby blízké nebo jiné osoby žijící s pachatelem ve společném obydlí. Společné obydlí vyjadřuje specifický znak tohoto trestného činu, že pachatelé, kteří týrají jiné osoby, tak činí vůči osobám blízkým a dalším osobám žijícími s nimi ve společném obydlí. V důsledku čehož je u nich dána specifická forma vzájemné závislosti vyplývající ze skutečnosti, že tyto osoby obývají společné obydlí, a proto jsou mezi nimi vytvořeny zvláštní vztahy vyplývající ze společného bydliště a zpravidla též mají ztíženou možnost toto společné obydlí opustit. Efektivitu postihu pachatele za tento trestný čin podstatně zvyšuje skutečnost, že k zahájení trestního stíhání není nutný souhlas poškozené osoby, i pokud je pachatelem osoba blízká, orgány činné v trestním řízení tedy pracují z úřední povinnosti.

▪ ***Trestný čin zanedbání povinné výživy – § 196 TZ***

Aby mohla být naplněna skutková podstata tohoto trestného činu, musí jít o zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného. Povinnost vyživovat nebo zaopatřovat spočívá nejen v poskytování peněžitého plnění, ale i v povinnosti vyživovat a zaopatřovat oprávněnou osobu v naturální formě, tedy ve faktické poskytované péči. Trestní zákoník vymezuje, že zanedbání povinné výživy musí trvat déle než 4 měsíce.

¹⁶ Právní úkon učiněný jiným způsobem než ústně nebo písemně, ale takovým zřejmým jednáním vyjadřujícím jeho vůli jako účastníka právního úkonu (např. kývnutí hlavou, potřesení rukou, dodání zboží, nevyjádřením protestu, mlčky).

▪ **Přítěžující okolnost**

Pokud je trestný čin spáchán způsobem, který je uveden v § 42 TZ, je pachateli toto jednání přičítáno jako přítěžující okolnost. Pokud se jedná o spáchání násilí na seniorech, přicházejí v úvahu přítěžující okolnosti uvedené v § 42 TZ pod písmenem d) a h).

Dle § 42 písm. d) TZ se jedná o přítěžující okolnost, pokud je trestný čin spáchán s pomocí využití něčí nouze, tísně, bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti. Dle § 42 písm. h) TZ je také přítěžující okolnost, když je trestný čin spáchán na osobě vyššího věku. Podstata této přítěžující okolnosti spočívá v tom, že spáchaný trestný čin má škodlivé následky pro osoby určitým způsobem znevýhodněné, a tudíž méně způsobilé či vůbec nezpůsobilé bránit se trestnému činu a jeho následkům, anebo jde o jejich blízký vztah k pachateli, přičemž tyto osoby jsou obětí pachatelova trestného činu. Uvedené znevýhodnění spočívá buď ve věku oběti – v našem případě půjde o osobu vysokého věku (zákon nestanovuje žádnou věkovou hranici), nebo ve zdravotním stavu oběti, anebo v tom, že oběť je z jiného důvodu nemohoucí. Obětí může být i osoba blízká (např. rodič, prarodič) u níž pachatel, na rozdíl od předchozích případů, nezneužívá jejího znevýhodnění, ale trestný čin pachatele má pro takovou osobu zpravidla další negativní důsledky (mimo obvyklých spojených se spácháním trestného činu vůči jakékoli jiné osobě), které vyplývají právě z určitého hlubšího vztahu oběti k pachateli a spočívají v narušení citových či jiných vazeb, v pocitech zklamání apod. Není podstatné, jestli pachatel zneužil ke spáchání trestného činu důvěry osoby blízké, ale mnohdy tomu tak je.

Trestný čin musí být spáchán ke škodě takto charakterizované oběti, tj. na její úkor, resp. k její újmě. Nejde zde ovšem jen o škodu v materiálním smyslu, ale jedná se o jakoukoli další újmu jak majetkovou, tak i nemajetkovou (fyzickou i psychickou).

Seniorů se pak budou týkat následující trestné činy:

- trestný čin dle § 198 TZ týrání svěřené osoby
- trestný čin dle § 199 TZ týrání osoby žijící ve společné domácnosti
- trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 196 TZ.

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

Trestní řád upravuje institut předběžného opatření, které lze také využít jako nástroj ochrany starších osob před násilím, které by na nich mohlo být páchano. Podstatou takového předběžného opatření je prozatímní upravení poměrů mezi obviněným z trestného činu a poškozeným tak, aby bylo zabráněno v pokračování trestné činnosti či její recidivě, a to již od zahájení trestního stíhání po nabití právní moci rozsudku.

Předběžné opatření bude využitelné především v případech domácího násilí páchaného na seniorech a půjde zejména o předběžné opatření zákaz styku s určitými osobami a zákaz vstupu do obydlí. Obviněnému lze předběžné opatření dle trestního řádu uložit jen, jestliže zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, byl spáchán, má všechny znaky trestného činu a že jej spáchal obviněný. A zároveň pokud z jednání obviněného nebo z jiných skutečností vyplývá důvodná obava, že obviněný bude opakovat trestnou činnost, pro kterou je stíhán, anebo dokoná trestný čin, o který se pokusil nebo který připravoval nebo kterým hrozil a uložení předběžného opatření vyžaduje potřeba ochrany zájmů poškozeného, který je fyzickou osobou, osob jemu blízkých nebo to vyžaduje ochrana zájmů společnosti, a to za předpokladu, že s ohledem na osobu obviněného a na povahu a závažnost trestného činu nelze v době rozhodování dosáhnout účelu předběžného opatření jiným opatřením.

- ***Předběžné opatření dle § 88d zákaz styku s určitými osobami***

Předběžné opatření spočívá v **nepřípustnosti jakéhokoli kontaktování nebo vyhledávání poškozeného, osob mu blízkých nebo jiných osob**, zejména svědků, a to i prostřednictvím sítě elektronických komunikací nebo jiných obdobných prostředků. O užití tohoto předběžného opatření lze uvažovat například u trestného činu nebezpečného pronásledování či nebezpečného vyhrožování, dále u trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí, ale i v případě trestného činu pohlavního zneužití. Předběžné opatření pak dopadá nejen na situace přímého kontaktu, ale například i nepřímého, kdy se obviněný snaží kontaktovat určité osoby prostřednictvím třetího subjektu. Dále je to zákaz vytrvalých kontaktů prostředky elektronické komunikace, jež mohou spočívat např. v opakovaném zasílání nevyžádaných e-mailových zpráv (s urážlivým nebo agresivním obsahem), zahlcování elektronické pošty spamy, záměrné distribuci počítačových virů, opakovaných vzkazech, volání jak na mobilní telefon, tak na pevnou linku (jde o opakované telefonáty v denní nebo

i v noční době, s obscénním a výhrůžným obsahem), stejně tak jako využívání prostředků písemné komunikace (dopisů, pohlednic apod.) nebo jinak (kam by spadalo zejména opakované zasílání nevyžádaných pozorností a dárků).

▪ ***Předběžné opatření dle § 88e zákaz vstupu do obydlí***

Předběžné opatření zákaz vstupu do obydlí spočívá v nepřípustnosti vstupu obviněného do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí, a v nepřípustnosti zdržovat se v takovém obydlí. Jakmile je obviněnému oznámeno rozhodnutí o zákazu vstupu do obydlí, je povinen ho neprodleně opustit, a to i jeho bezprostřední okolí v rozsahu usnesením vymezeném a zdržet se vstupu do těchto prostor po celou dobu trvání předběžného opatření. Z důležitých důvodů však může být obviněnému umožněno v průběhu trvání zákazu vzít si z obydlí věci, které jsou nezbytné pro jeho podnikání či pro výkon povolání, a to za přítomnosti orgánu činného v trestním řízení či za přítomnosti pověřeného probačního úředníka. Co se týče uplatnění tohoto předběžného opatření v praxi, i zde přichází do úvahy využití zejména u případů domácího násilí, v případě útoku na život či zdraví, či u nebezpečného vyhrožování.

Pokud dojde k zmaření rozhodnutí o předběžném opatření soudu, kterým se ukládá povinnost dočasně opustit společné obydlí a jeho bezprostřední okolí a zdržet se vstupu do něj nebo povinnost zdržet se styku s navrhovatelem a navazování kontaktů s ním, bude se jednat o trestný čin dle § 337 odst. 2 TZ.

Úprava tohoto předběžného opatření bezprostředně souvisí s instituty vykázaní (§ 44 až 47 zákon o Policii ČR), předběžného opatření v občanském soudním řízení v případech, kdy jednáním účastníka, proti kterému návrh směřuje, je vážným způsobem ohrožen život, zdraví, svoboda nebo lidská důstojnost navrhovatele (§ 400 zákon o zvláštních řízeních soudních). Institut vykázaní podle zákona o policii může v mnoha případech předcházet uplatnění předběžného opatření zákazu vstupu do obydlí. To nic nemění na významu institutu podle § 88e, který může být aplikován samostatně i nezávisle na vykázaní ze společného obydlí i na předběžném opatření podle § 400 zákona o zvláštních řízeních soudních.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Tento zákon upravuje předběžná opatření, která lze využít v případech, kdy násilí nedosahuje takové intenzity, aby se jednalo o trestný čin a bylo postupováno dle trestního řádu.

▪ § 400–414 Předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí

V návaznosti na policejní vykázání se v praxi pro další korekci poměrů mezi aktéry domácího násilí uplatňuje procesní institut – předběžné opatření, které je upraveno v § 400–414 zvláštních řízeních soudních. Předběžné opatření bude využitelné především v případech domácího násilí páchaného na seniorech, a to zejména předběžné opatření zákazu styku s určitými osobami a předběžné opatření zákaz vstupu do obydlí.

Oběť násilí, tedy i senior, má možnost též podat k soudu návrh na vydání předběžného opatření, kterým bude násilníkovi uloženo, aby se vyvaroval setkávání s obětí a navazování kontaktů s ní. Užití předběžného opatření dle zvláštních řízeních soudních je plně na vůli ohrožené osoby nebo jiné osoby žijící ve společném obydlí. Předběžné opatření lze vydat jen na návrh, ve kterém musí být vylíčeny skutečnosti, které osvědčují, že je společné bydlení s odpůrcem pro navrhovatele nesnesitelné z důvodu tělesného nebo duševního násilí na své osobě či na jiné osobě žijící ve společné domácnosti. Soud rozhoduje o návrhu bez jednání nejpozději do 48 hodin. Vyhoví-li návrhu, předběžné opatření trvá jeden měsíc od jeho vykonatelnosti a lze jím odpůrci uložit povinnost opustit společné obydlí a bezprostřední okolí, včetně omezení vstupu a zdržování se v těchto místech.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR

Tento zákon upravuje institut vykázání, díky kterému je seniorovy, na němž je pácháno domácí násilí umožněno zůstat v místě svého bydliště, na rozdíl od násilníka, který musí společné bydliště opustit.

▪ Vykázání § 44-47

Policie ČR má pravomoc pro případy domácího násilí využít institutu vykázání, který je upraven v § 44–47 zákona o Policii ČR. Jedná se o preventivní nástroj a jeho účelem je krátkodobě zabránit pokračování domácího násilí anebo hrozícímu

domácímu násilí předejít a tím poskytnout oběma stranám čas pokusit se konflikt vyřešit. Vykázání je možné použít pouze, pokud lze na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, důvodně předpokládat, že se osoba dopustí nebezpečného útoku proti životu, zdraví anebo svobodě či zvláště závažného útoku proti lidské důstojnosti. Policista, který na místě hodnotí situaci, zváží, zda hrozí opakování nebo eskalace útoku a posoudí, zda využije institutu vykázání. Policista je tedy oprávněn vykázat tuto osobu z bytu nebo domu společně obývaného s útokem ohroženou osobou, jakož i z bezprostředního okolí společného obydlí, a to i v její nepřítomnosti.

Vykázání trvá po dobu 10 dnů ode dne jeho provedení. Tuto dobu nelze zkrátit ani se souhlasem ohrožené osoby. Územní rozsah prostoru, na který se vykázání vztahuje, určí policista podle míry požadavku účinné preventivní ochrany osoby ohrožené útokem. Vykázaná osoba je povinna opustit neprodleně prostor vymezený policistou v potvrzení o vykázání, zdržet se vstupu do prostoru podle písmene a), zdržet se styku nebo navazování kontaktu s ohroženou osobou a vydat policistovi na jeho výzvu všechny klíče od společného obydlí, které má v držení. Vykázaná osoba má právo vzít si věci osobní potřeby. Policista ve lhůtě do tří dnů od vykázání provede kontrolu, zda vykázaná osoba dodržuje povinnosti vyplývající z vykázání. Policista poučí ohroženou osobu o možnosti podání návrhu na vydání předběžného opatření podle zákona o zvláštních řízeních soudních a také o možnosti využití psychologických, sociálních nebo jiných služeb v oblasti pomoci obětem násilí.

IV.1.2 Nástroje související s obětí násilí (osoba ohrožená)

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

Senioři jako oběti trestných činů mohou využít **katalog práv na ochranu před sekundární viktimizací** (druhotnou újmou), který jim zaručuje zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZOTČ“). Za určitých podmínek lze seniora považovat dle tohoto zákona za zvláště zranitelnou oběť, jež vyžaduje vyšší právní ochranu.

▪ **Dle § 2 odst. 4 zákona o obětech trestných činů je zvlášť zranitelnou obětí:**

- osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,
- oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.

O tom, kdo konkrétně má nárok na vyšší ochranu, rozhodnou orgány činné v trestním řízení. Rozhodující není věková hranice sama o sobě (či dokonce fakt, zda poškozená osoba v ČR pobírá starobní důchod), ale zohledňuje se celkový psychický a zdravotní stav dané oběti trestného činu.

Na kategorii zvlášť zranitelných obětí jsou navázána některá jejich práva či rozsah těchto práv. Zvlášť zranitelné oběti jsou oproti ostatním obětem v určitých právech zvýhodněny:

- a. právem na bezplatnou odbornou pomoc (§ 5 odst. 1),
- b. právem na zabránění jejího kontaktu s pachatelem (§ 17 odst. 2), resp. omezením výjimek z tohoto práva,
- c. právem na výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví (§ 19 odst. 1), resp. omezením výjimek z tohoto práva,
- d. právem na tlumočnicka stejného nebo opačného pohlaví (§ 19 odst. 2),
- e. prováděním výslechu obzvláště citlivě (§ 20 odst. 1),
- f. prováděním výslechu vyškolenou osobou v přípravném řízení (§ 20 odst. 2),

- g. omezením opakování výslechu a v případě opakování pak výslechem stejné osoby (§ 20 odst. 3),
- h. právem na zabránění bezprostředního vizuálního kontaktu s pachatelem (§ 20 odst. 4),
- i. právem na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně za podmínek § 51a trestního řádu.

Mezi to nejpodstatnější, které starším osobám ze zákona o obětech trestných činů plyne, je právo na zmocněnce, který je může bezplatně a citlivě provést celým trestním řízením a může například požadovat za seniora provedení úkonů, které povedou k usvědčení pachatele a zejména pak dokáže uplatnit příslušnou náhradu škody a nemajetkové újmy.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Občanský zákoník obsahuje hmotněprávní úpravu proti domácímu násilí v podobě zvláštních ustanovení (§ 751–753 občanského zákoníku. Tuto úpravu je možné použít, i pokud se bude jednat o domácí násilí na starších osobách. Na základě návrhu k soudu dočasně umožňuje vyloučení nebo omezení věcných práv násilné osoby (právo k bytu nebo domu), nejdéle na šest měsíců. Důvodem podání návrhu je nesnesitelnost dalšího společného bydlení, jehož příčinou je tělesné nebo duševní násilí. Pokud násilná osoba nemá ke společnému obydlí žádný právní nárok a odmítá obydlí opustit, připadá v úvahu podání žaloby na vyklizení nemovitosti. Kvůli náležitostem (zaslání předžalobní výzvy) je však zároveň vhodné pro zachování bezpečnosti využít některý z institutů dočasné separace násilné osoby (vykázání, předběžné opatření).

Další ustanovení OZ související s případy domácího násilí se týkají např. zbavení práva na výživné bývalého manžela (§ 762 odst. 2 OZ) nebo dědického práva (§ 1482 odst. 1 NOZ). Starší osoby mohou také využít institut odvolání daru pro nevděk dle § 2072 OZ. Bude se jednat o případy, kdy z vděčnosti za podporu ve stáří obdarují své děti či vnoučata nemovitostí, ve které žijí, a i přes zajištění oprávnění zde nadále bydlet (např. výměnek dle § 2707 OZ), jsou vystavováni domácímu násilí, jehož účelem je dosažení odchodu seniora. Nevděk je vyjádřen úmyslným nebo hrubě

nedbalým ublížením dárce ze strany obdarovaného, které zjevně porušuje dobré mravy.

- ***Vyživovací povinnost § 855 a v § 910 násl.***

Násilí na seniorech nemusí být jen fyzické povahy, ale může spočívat například v zanedbávání povinné výživy. Vyživovací povinnost je upravena v občanském zákoníku v § 855 a v § 910 násl.

Rodiče a dítě vůči sobě mají navzájem povinnosti a práva. Dítě má vyživovací povinnost vůči rodičům jen za předpokladu, že už je samo schopno se živit, a jen tehdy, pokud to rodiče potřebují. Například pokud výživu nezajistí manžel nebo rozvedený druh. Navíc rozsah vyživovací povinnosti je stanoven tak, že jde o zajištění slušné výživy. Každé dítě plní tuto vyživovací povinnost takovým dílem, jaký odpovídá poměru jeho schopností, možností a majetkových poměrů k schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ostatních dětí. Obecně půjde o případy, kdy rodiče nebudou schopni si sami zajistit prostředky dostatečné k běžnému životu. Navíc děti nejsou povinny zajistit rodičům výživu odpovídající jejich vlastní životní úrovni, ale výživu „slušnou“, což může být rozsah výrazně užší. Pokud je tato zákonná povinnost porušována, může se jednat o trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 196 trestní zákoník.

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách a jeho prováděcí vyhláška č. 505/2006 Sb.

Jako nástroje, které mohou být použity v případě páchaní násilí na seniorech nelze chápat jen ty, které nějakým způsobem zamezují styk osob, trestají pachatele násilí apod., ale i ty, které obětem násilí pomáhají překonat složitou situaci. Pokud si uvědomíme, že násilí na seniorech se dopouští nejčastěji jejich nejbližší, potřebují tito lidé možnost svěřit se se svými problémy někomu dalšímu. Díky úpravě v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a jeho prováděcí vyhlášce č. 505/2006 Sb. mají tito senioři možnost kontaktovat sociální pracovníky, kteří mohou poskytovat v rámci poradenské činnosti základní sociální poradenství a jsou schopni bezplatně pomoci a poskytnout jim rady, jak v náročné situaci postupovat dále. Velmi důležitá je taktéž existence intervenčních center, které je ukotvena v tomtéž zákoně a které pomáhají obětem násilí poskytnutím ubytování, stravy apod.

Podle zákona jsou sociální služby rozděleny do tří základních druhů služeb, a to sociální poradenství, sociální péče a sociální prevence. Tyto služby se poskytují formou služeb pobytových, ambulantních nebo terénních. Z pohledu naší studie o seniorech se této společenské skupiny týkají zejména tato zařízení sociálních služeb: centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, zařízení pro krizovou pomoc, sociální poradny.

Dle § 37 sociální poradenství zahrnuje:

- základní sociální poradenství,
- odborné sociální poradenství.

Základní sociální poradenství spočívá v poskytnutí informací, které přispějí k řešení jejich nepříznivé sociální situace, jsou poskytovatelé sociálních služeb vždy povinni potřebné osobě podle zákona zajistit. Odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob, např. v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí a ve speciálních lůžkových zdravotnických zařízeních hospicového typu. Odborné sociální poradenství pak obsahuje tyto základní činnosti: zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Bez úhrady nákladů jsou poskytovány podle zákona o sociálních službách kromě sociálního poradenství též služby týkající se seniorů, jako jsou telefonická krizová pomoc, krizová pomoc, sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením, terénní programy a sociální rehabilitace.

Zákon též obsahuje taxativní výčet sociálních služeb poskytovaných bez úhrady, kterými ve vztahu k seniorům jsou služby sociálního poradenství, o kterých bylo pojednáno výše. Dále sem spadají sociálně aktivizační služby pro seniory a sociální rehabilitace. Sociálně aktivizační služby jsou ambulantní, popřípadě terénní služby, které se poskytují osobám v důchodovém věku. Jejich hlavním účelem je zprostředkovat osobě v seniorském věku kontakt se společenským prostředím a poskytnout mu pomoc při hájení jeho práv.

Poslední službou, která se poskytuje bez úhrady a kterou je třeba zde v souvislosti se seniory zmínit, je služba sociální rehabilitace. Sociální rehabilitací se myslí soubor činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti seniorů, spočívající zejména v nácviku dovedností pro zvládnání péče o vlastní osobu a zprostředkování kontaktu se společenským prostředím.

Přehled služeb, které mohou ohroženým starším osobám pomoci a které jsou poskytovány bez úhrady nákladů:

- sociální poradenství (§ 37),
- telefonická krizová pomoc (§ 55),
- krizová pomoc (§ 60),
- sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením (§ 66) - mohou ohroženým seniorům pomoci v rámci sociálně terapeutické činnosti a při uplatňování jejich práv a oprávněných zájmů,
- sociální rehabilitace (§ 70), s výjimkou základních činností poskytovaných podle § 70 odst. 3,
- sociální služby intervenčních center (§ 60a).

▪ **§ 60a Intervenční centra**

Pokud dojde na základě páchaného domácího násilí k vykázání násilníka ze společného obydlí dle zákona o Policii ČR, je osobě ohrožené násilným chováním vykázané osoby nabídnuta pomoc nejpozději do 48 hodin od doručení kopie úředního záznamu o vykázání intervenčnímu centru. Pomoc intervenčního centra může být poskytnuta rovněž na základě žádosti osoby ohrožené násilným chováním jiné osoby obývající s ní společné obydlí nebo i bez takového podnětu, a to bezodkladně poté, co se intervenční centrum o ohrožení osoby násilným chováním dozví. Sociální služby v intervenčním centru jsou poskytovány jako služby ambulantní, terénní nebo pobytové.

Služba intervenčních center obsahuje tyto základní činnosti:

- sociálně terapeutické činnosti,
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí,

- poskytnutí ubytování,
- poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy.

Součástí služby je zajištění spolupráce a vzájemné informovanosti mezi intervenčními centry, poskytovateli jiných sociálních služeb, obcemi, útvary Policie České republiky a obecní policie, jakož i ostatními orgány veřejné správy.

Pokud je tedy krizová pomoc akceptována, je kromě psychologické intervence a poskytování klíčových informací zjišťováno, zda ohrožená osoba porozuměla informacím od policie a zda jí byla poskytnuta náležitá ochrana a bezpečí. Následně je pokračováno v poradenské činnosti a koordinaci dalších služeb. Jádro služeb intervenčního centra spočívá v sociálně terapeutické činnosti a v pomoci při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí. Intervenční centrum tak působí jako mezičlánek policejního vykazání a vlastních dalších aktivit seniora, pomáhá zorientovat se v situaci po stránce psychologické, sociální i právní (např. sepsání návrhů a žalob) a zprostředkovat navazující služby, které nejsou v jeho pravomoci.

Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě

Seniorům, kteří jsou vystaveni nějaké formě násilí, mohou taktéž pomoci dobrovolníci, jejichž činnost podporuje stát, a to dle zákona č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě. V ustanovení § 2 zákona o dobrovolnické službě je charakterizována dobrovolnická služba jako činnost, při níž dobrovolník poskytuje mimo jiné též pomoc seniorům a osobám trpícím domácím násilím. Tento zákon upravuje podmínky, za kterých stát podporuje dobrovolnickou službu vykonávanou dobrovolníky bez nároku na odměnu. Mimo jiné, zákon pokládá za dobrovolnickou službu organizovanou podle tohoto zákona též pomoc seniorům a osobám trpícím domácím násilím.

Součástí analýzy problematiky zacházení se seniory z hlediska prevence a ochrany práv starších osob před nedůstojným zacházením, týráním a zanedbáváním byla také realizace fokusních skupin se zaměstnanci organizací, které nabízejí své služby seniorům, a to formou ambulantních, pobytových i terénních sociálních služeb dle zákona o sociálních službách. Pozváni byli také zástupci dalších relevantních služeb (např. zájmové seniorské organizace, kluby pro seniory, lůžková zdravotnická zařízení, ale i zástupci složek Integrovaného záchranného systému či preventisté z řad městské policie a v neposlední řadě zástupci akademické obce).

V rámci fokusních skupin jsme usilovali o co nejpestřejší složení skupin – tedy zástupců z různých typů služeb a organizací, jež se v každém z krajů nachází. Fokusních skupin se účastnilo zpravidla pět až sedm účastníků včetně krajského koordinátora (pracovník projektu) a dva facilitátoři diskuze. V některých případech, z důvodu předem neplánovaných aktivit či nemoci, se účastnil menší počet (výjimečně) a naopak se v rámci fokusních skupin v některých krajích podařilo do diskuze zapojit větší počet účastníků. Krajské koordinátory byli ve většině krajů nápomocni při oslovování účastníků diskuze, ale taktéž byli členy diskuzních skupin, vzhledem k tomu, že i oni sami pracují se seniory v rámci poradenské činnosti, kterou v projektu vykonávají. Do příprav se v případě potřeby zapojovala i odborná gestorka projektu a odborná garantka analýz a studií projektu.

Fokusní skupiny vzhledem k šíření covid-19 probíhaly on-line formou, pouze první dvě v Ostravě a v Olomouci ještě proběhly formou face to face, a to za dodržení nezbytných hygienických opatření. Poté se opatření zpřísnila. Občas jsme se setkávali se situacemi, které by za běžných okolností pravděpodobně nenastaly. Především se jednalo o náhlá onemocnění, odvolání na porady a krizové štáby v rámci zařízení či příp. krajského úřadu. Mnozí účastníci skupin se připojovali z jejich domova. Na druhou stranu on-line forma kontaktu umožnila oslovit účastníky z více okresních měst bez toho, aby byli nuceni dojíždět na místo setkání, takže se skupin zúčastnili i lidé, kteří by měli například problém na místo dojet.

Cílem bylo zjistit zda a jak vnímají zástupci organizací problematiku násilí na seniorech v jeho nejširším vymezení (diskriminace, nedůstojné zacházení, týráním, zneužívání a zanedbávání).

Předem byl připraven scénář a vymezena podpůrná diskusní témata, mezi která patřila tato:

- **zdravotní péče** (potřeba financí na zdravotní péči, etika péče o seniory, nevhodné zacházení se seniory ve zdravotnických zařízeních),
- **sociální péče** (nedostatek informací o dostupných službách, příspěvcích a kompenzačních pomůckách, nevhodné zacházení se seniory v pobytových zařízeních),
- **rodina** (týrání a zneužívání osob blízkých),
- **zaměstnání** (nezaměstnanost osob ve vyšším věku, problémy s hledáním práce, propouštění z důvodu důchodového věku),
- **finance** (rigidita důchodového systému, finanční propady a problémy),
- **občanství** (problém participace na společenském životě, občanství „druhého řádu“, vtipy směrem k seniorům, generalizace),
- **životní prostředí** (prostorová segregace, bariéry volného pohybu),
- **média** (omezený přístup k informacím, neobjektivní budování image seniorů, neviditelnost seniorů),
- **vzdělávání** (nerovný přístup a nemožnost dalšího vzdělávání se).

Diskuze byla rozdělena do dvou částí. Nejdříve se hovořilo o formách a způsobech násilí na seniorech, kdy příklady uváděné účastníky byly výzkumníky následně kategorizovány, a poté bylo v rámci diskuze verifikováno zařazení a správné pochopení řečeného. Následně bylo téma ilustrováno pro hlubší porozumění na konkrétních příkladech z praxe zúčastněných. V druhé části diskuze byly řešeny možné příčiny a důsledky zmiňovaného násilí, pozornost se zaměřila na možná řešení situace, a to především formou preventivních opatření.

IV.2.1 Oblasti násilí a jejich formy

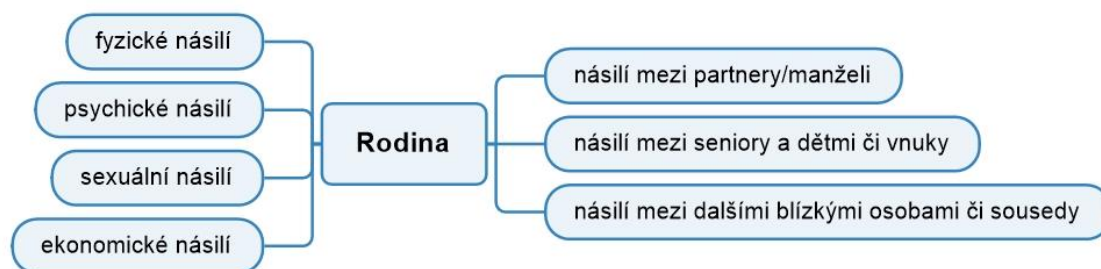
V následujícím textu jsou postupně uvedeny hlavní kategorie, v nichž se senioři dle účastníků fokusní skupiny setkávají s násilím ve všech jeho formách a podobách, a jsou seřazeny od toho nejvíce zmiňovaného po nejméně uváděné.

▪ **Kategorie rodina**

Pokud začneme kategorií, která byla v rámci diskuzí o násilí na seniorech zmiňována jako nejvýznamnější, je jí bezpochyby rodina. I přesto, že jedním z nejdůležitějších

poslání rodiny je pečovat a chránit, zejména rodinné příslušníky, kteří se o sebe nemohou postarat sami, je bohužel i místem, kde se senior velmi často setkává s různými formami násilí.

Schéma 1: Násilí na seniorech v rodině

Účastníci uváděli, že v rodině se senior setkává s **násilím nejen od svého partnera, dětí a vnoučat, ale také od jiných příbuzných**. Zmiňováno bylo jak **fyzické**, tak i **psychické** násilí, a to jak samostatně, tak i ve vzájemné kombinaci. V rámci některých fokusních skupin bylo zmíněno i násilí **sexuální**, které je dle některých účastníků diskuze přítomno daleko častěji, než bychom očekávali. K sexuálnímu násilí nedochází pouze mezi seniory navzájem, ale senioři bývají také sexuálně týráni svými dětmi či vnoučaty, což je téma, o kterém se v podstatě nehovoří a nikdo (až na výjimky) ho podle zúčastněných neřeší. V neposlední řadě se objevovalo i násilí **ekonomické**, o kterém se zmíníme dále.

Jak již bylo řečeno mezi partnery či manžely dochází ke všem formám násilí, a to jak fyzickém, psychickém, sexuálním i ekonomickém, mnohdy i v jejich vzájemné kombinaci. Příkladů a situací může být mnoho, uvádíme ty, které byly zmiňovány v rámci diskuzí.

Násilí mezi partnery/manželi

V případě péče jednoho z manželů může docházet k týrání toho, o koho je pečováno, ale i pečujícího. Týrání seniora, o kterého pečuje jeho partner, může souviset s jeho fyzickými omezeními či s rozvojem demence, která nejvíce ohrožuje osoby starší 60 let a její výskyt s věkem dále stoupá.

„Bohužel se setkáváme s případy, kdy se senioři, jež o sebe pečují, týrají či zanedbávají, protože péči o partnera nezvládají.“¹⁷

Pečující si často neuvědomuje či nechce připustit, že nezvládá zvýšené nároky, které péče o partnera vyžaduje a k týrání či zanedbávání může docházet neúmyslně. Pečující senior má pocit, že se musí o svého partnera postarat, ale nezvládá to. Na druhou stranu může pečující také záměrně „trestat“ svého partnera za to, že se o něj musí starat. V rámci diskuzí byla zmiňována i opačná situace, kdy senior, o kterého je pečováno, týrá nepřiměřenými požadavky svého pečovatele (kdy nemusí jít pouze o partnera, ale kteréhokoliv jiného člena rodiny).

Násilí mezi seniory může také vyvěrat z dříve zažitých vzorců chování mezi manželi, akorát se daleko více dostávají do popředí, protože senioři na sebe mají v důchodu více času (což může mít jak pozitivní, tak ale i negativní dopad na jejich vztah).

„Měli jsme tady v domově (pro seniory – pozn. autora) seniorský pár, kteří si jako požadavek při umístění dali, že chtějí samostatné pokoje, protože říkali, že už si za celý život tak lezou na nervy, že už spolu nechtějí bydlet.“

V rámci rozhovorů bylo diskutováno i to, že násilí mezi partnery seniory často nebývá ze strany týrané osoby řešeno. Důvodem může být to, že si týraný senior vůbec neuvědomí, že je týrán či zneužíván a bývá na to upozorněn jinými členy rodiny či dalšími osobami. Což však neznamená, že verbalizace problému automaticky seniora motivuje či vede ke snaze o řešení situace. Naopak týraný senior často nechce situaci řešit, protože na ni „je zvyklý“, stydí se či má pocit, že „už to nějak vydrží“. V mnohých případech také vůbec neví, kam a na koho se má obrátit. Navíc je situace velmi emočně vypjatá právě proto, že jsou spolu partneři mnoho let a neumí si mnohdy život bez druhého představit.

Násilí mezi seniory a dětmi či vnuky

Co se týče násilí mezi seniory a jejich potomky, docházet může k jejich týrání, zneužívání či zanedbávání nejen ze strany dětí, ale i vnoučat. Jedná se opět o násilí fyzické, psychické, sexuální i ekonomické a stejně jako v případě násilí mezi partnery, jde často o kombinaci těchto forem.

¹⁷ Přímé výroky účastníků uvádíme ve formě citátů.

Jak již bylo zmíněno v případě násilí mezi seniory partnery, často je násilí na seniorech ze strany dětí (či vnuků) páčáno v důsledku nároků spojených s péčí o seniora. V případě dětí se může jednat o situaci, kdy nezvládají péči nejen kvůli možným fyzickým omezením, ale také kupříkladu proto, že mají na starost další členy rodiny (problém „sendvičové generace“). Byly zmiňovány i případy, kdy jsou děti naopak „vydírány“ a týrány svými rodiči, kteří požadují, aby o ně bylo pečováno, protože oni se o děti starali, když byly malé, takže očekávají, že se o ně teď děti v rámci reciprocity také postarají.

„Někdy ty děti prostě rodičům neumí odmítnout pomoc, a to i přesto, že tu péči o ně nezvládají.“

Může nastat situace, kdy se děti snaží proti vůli rodičů zajistit jim místo v pobytovém zařízení pro seniory. Poměrně hojně byly uváděny příklady situací, kdy se děti snaží rodiče umístit do některého pobytového zařízení proto, aby získaly do vlastnictví jejich majetek. Mnohdy tak činí i pod záminkou dočasnosti a senior v domnění, že se zase vrátí domů, s pobytem souhlasí. Také byly zmiňovány případy, kdy během pobytu seniora v pobytovém zařízení rodina jeho byt pronajímá, či ho dokonce prodá.

„Už se nám i stalo, že seniora rodina do zařízení umístila s tím, že mu řekli, že je to jen dočasně, třeba přes zimu, aby si nemusel topit a s umístěním souhlasil... ale ve skutečnosti ho umísťovali natrvalo a mezitím jeho dům klidně prodali. Jak to pak chcete tomu seniorovi vysvětlit, když si pro něj na jaře nikdo nepřijde. To oni pak z toho smutku raději umřou.“

S přepisováním majetku souvisí i další situace, která byla v rámci fokusních skupin opakovaně diskutována, a tou je přepisování nemovitostí na potomky či jiné členy rodiny za života seniora, který je vlastníkem dané nemovitosti. Senioři tak často činí na základě vlastního rozhodnutí proto, aby po jejich smrti nedošlo ke složitému dědickému řízení, a z dobré vůle chtějí děti či vnoučata tohoto řízení ušetřit. Důvodem může být i žádost některého z potomků a přesvědčování seniora o tom, jak se o něj budou až do konce života starat. Realita je však mnohdy jiná a senior, jenž přepíše svůj majetek na jinou osobu, ač s věčným břemenem své osoby, se pak může dostat do situace, kdy se ho nový majitel snaží všemi možnými způsoby z nemovitosti vypudit.

„Nejhorší je, když rodiče ještě za života převedou majetek na děti a ony se je pak snaží všemi možnými způsoby z domu vyhnat, ale na venek se tváří jako milující děti.“

Výjimkou nejsou ani situace, kdy rodina seniora týrá „svou péčí“ a nechce ho za žádnou cenu do pobytového zařízení nechat umístit, ani mu hradit případné ambulantní služby, například pečovatelskou službu či mu pořídit potřebné kompenzační pomůcky.

„Naše pracovnice docházela do rodiny, kde se o seniora neuměli starat, ale nechtěli ho dát nikam do zařízení a on taky nechtěl, i když zjevně trpěl. Ležel ve špinavé posteli třeba celý den v jedné plíně. A oni vůbec nechápali, že ho tím týrají.“

Důvodem je ve většině případů finanční příspěvek, příspěvek na péči, který senior pobírá na svou péči a který může u některých nízkopříjmových rodin činit velkou část rodinného rozpočtu. Právě u takovýchto rodin bývá péče o seniora obvykle nedostatečná, ať už z důvodu nezájmu o seniora, anebo neschopnosti pečujících adekvátní péči zajistit.

V souvislosti s příspěvkem na péči byly ve skupinách zmiňovány i příklady, kdy děti v podstatě „zabaví“ celý finanční obnos seniorovi, případně mu nabídnou, že mu v rámci pomoci budou spravovat internetové bankovníctví či bankovní kartu, a následně s penězi seniora disponují bez jeho souhlasu a vědomí. V rámci diskuze byl dokonce zmíněn i případ, kdy děti v rámci izolace seniora v období pandemie požadovaly za každý nákup finanční odměnu, jinak odmítaly nákup zajistit.

Co se týče vztahů mezi seniory a jejich dětmi nebo vnoučaty, zde dochází častěji k týrání spíše v psychické formě. V rámci diskuzí byly zmiňovány návštěvy příbuzných pouze za účelem získání finančních prostředků pro uspokojení vlastních potřeb. Příčinou bývají různé druhy závislostí příbuzných (drogy, alkohol, výherní automaty, sázky). Stejně tak časté jsou návštěvy seniora u něj doma pouze v době, kdy mu je vyplacen důchod, a tedy návštěva očekává za pozornost finanční kompenzaci či půjčku. Může se z toho stát „nepřepsané pravidlo“, že senior odměňuje návštěvy a je vděčný, že za ním příbuzní vůbec přišli. V případě, že tomu tak z nějakého důvodu není, tak se k psychickému nátlaku může přidat i fyzický útok (především spojený se situací, kdy potomek peníze „potřebuje“ pro uspokojení své závislosti).

„Je hrozné, když vám senior řekne, že děti nebo vnuci chodí na návštěvu, jen když jim za to něco cinkne.“

Zajímavý uváděný aktuální příklad v době konání rozhovorů se týkal plošného vyplácení příspěvku pro seniory, tzv. „rouškovného“, kdy jim byla vyplacena plošně

částka 5 000 Kč. Toto vyplácení příspěvku bylo nespočetněkrát zveřejněno a propagováno v médiích. Účastníci diskusí pochybovali, zdali byly prostředky využity v souladu s potřebami seniorů, nebo zdali neskončily u dětí a vnoučat, které si u svého seniora příspěvek pouze „vzvedly“. Tyto peníze nemohly být seniorem před případnými návštěvami příbuzných zapřeny, protože bylo veřejně proklamováno jejich vyplácení. Navíc byly vypláceny před Vánocemi, takže mnozí senioři prostředky využili pro nákup vánočních dárků.

Zajímavý byl taktéž poznatek, který se v diskuzi objevil opakovaně, že děti se ke svým rodičům, o které pečují, chovají tak, jak se rodiče chovali v jejich dětství či dospívání k nim, a to jak v pozitivním, tak i negativním slova smyslu. Tyto popisy zdůrazňovaly mezigenerační přenášení naučeného chování a vzorců v čase.

Také byly zmiňovány případy vztahů mezi rodiči seniory a neosamostatněnými dětmi, které v podstatě „parazitují“ či se „přiživují“ na svém rodiči. Jednou z variant představují děti, jež se navracejí ke svým rodičům ve chvíli, kdy se jim rozpadnul partnerský vztah, rozpadla rodina, neuspěli v nějaké z životních etap ve svém dospělém životě.

„Fenoménem posledních deseti let jsou tzv. parazitující potomci, ti kteří ve svém vlastním životě neuspěli a vracejí se zpět k rodičům, které zneužívají.“

Ať už se jedná o děti, které nikdy neodešly, či o děti, které se vrátily, v obou případech jde o dospělé jedince, kteří by měli být samostatní a schopni se postarat o sebe či případně o svého rodiče, který se vzhledem ke zvyšujícímu se věku může v určitých oblastech stát nesoběstačný či vyžaduje nějakou pomoc.

Násilí je spojováno se studem oběti, který mnohdy brání týrané osobě, aby o situaci někomu řekla, či aby se na někoho obrátila o pomoc. Špatná situace seniorů, kteří jsou týráni, zanedbáváni či jakkoliv jinak zneužíváni svými dětmi, se ještě umocňuje tím, že senioři cítí vinu za to, že své děti špatně vychovali či dokonce chování jejich potomka považují za běžné. V diskuzích byly popisovány situace, kdy dítě týrá jednoho z manželů seniorů, zatímco druhý z manželů toto chování omlouvá a tyranizujícího potomka ochraňuje. Pokud si týrání seniora povšimne nějaká další osoba a nahlásí to, tak senioři mnohdy situaci řešit nechtějí a vše popřou. Účastníci skupin uváděli, že mnohdy se situace řeší, až když v rodině dojde evidentně k trestnému činu, což už bývá pozdě.

Zmiňována byla i situace zapříčiněná onemocněním Covid-19, která umocnila izolaci seniorů v domácnostech. K násilí pak docházelo v různých podobách, ať už výše zmiňovanou formou návštěv či nákupů za peníze, nebo zakazováním styků s dalšími osobami ve snaze ochránit seniora před rizikem nákazy.

„Někteří senioři nám třeba volali na seniorskou linku, že nemůžou nikam ven, protože jim to děti nedovolí, aby se nenakazili. Ale navštívit je taky nikdo nepřišel, takže doma zůstali úplně odříznutí od celého světa.“

Násilí mezi dalšími blízkými osobami či sousedy

Diskutované bylo rovněž násilné chování a zneužívání seniorů ze strany přátel či sousedů, kteří se taktéž dopouštějí různých forem násilí fyzického, psychického, ekonomického, ale i sexuálního. V diskuzích byly zmiňovány především mezigenerační sousedské spory, kdy strany sporů vzájemně nerespektují své požadavky, dělají si naschvály a škodí si.

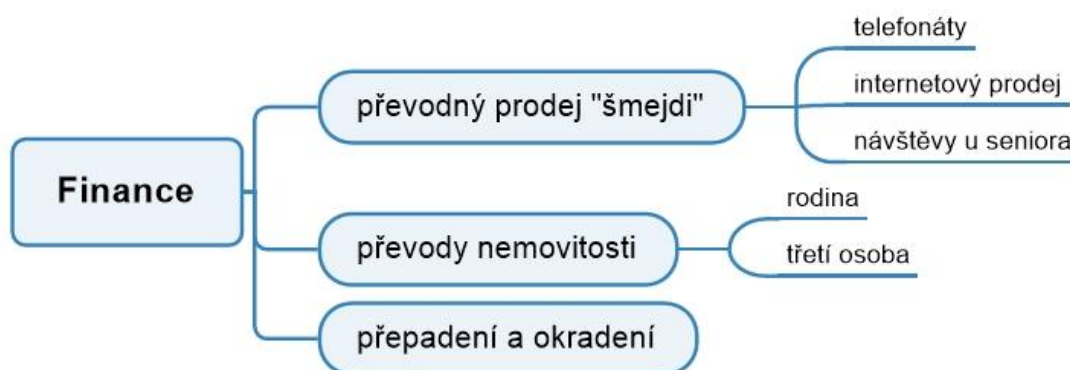
Zmiňováno bylo i zneužívání seniorů takzvanými „přáteli“, kteří se seniorovi věnují pod záminkou navázání přátelství, i když je jejich záměrem připravit seniora o majetek či finance nebo dokonce na sebe nechat napsat závěť. V některých případech se může jednat i o milostné vztahy, jež jsou vedeny pouze za účelem připravení seniora o majetek.

„To jsou takoví ti sousedi, kteří se tváří, že seniorovi pomáhají a postupně ho ooberou o všechno co má. Už se nám stalo, že se na nás obrátily děti seniora, který všechnen majetek přepsal na sousedy.“

▪ **Kategorie finance**

Druhou nejvýznamnější zmiňovanou kategorií byly finance, kde se násilí objevuje především v podobě okrádání seniorů, nápaditost podvodníků je v některých případech až zarážející.

Schéma 2: Násilí na seniorech – finance

Zmiňovaným problémem v oblasti financí, který souvisí s násilím na seniorech, jsou „šmejdi“ **ve všech jejich podobách** – soubor všemožných prodejních praktik, které provází manipulativní jednání, nátlak, ponižování, agrese. Navzdory tomu, že v rámci ochrany nejen seniorů existuje zákonná možnost odstoupit od smlouvy a v mnohých městech a obcích došlo k zákazu podomního prodeje formou vydání nařízení o zákazu podomního prodeje¹⁸. Tím však problém zcela nevyvymizel, ale spíše se přesunul do jiných forem prodeje, jež jsou pro seniory mnohdy ještě méně srozumitelné a přehledné.

„Mnoho seniorů vůbec neví, že smlouvu můžou uzavřít i po telefonu. Oni jsou zvyklí, že se všechno musí podepsat.“

Velmi často byla v diskuzi zmiňována telefonická forma prodeje, přepisu energií či nabízení různých jiných služeb a produktů, kdy zdánlivě nevinný rozhovor může znamenat uzavření smlouvy, a to pouze na základě vyslovení souhlasu, kdy mnohdy stačí nepatrný náznak souhlasu, prosté „ano, měl bych zájem“ či „ano, zní to zajímavě“. Někteří telefonní prodejci jsou navíc tak zdatní, že oslovené seniory (a nejen je) navedou k požadovaným odpovědím tak, že si ani nejsou vědomi toho, že smlouvu uzavřeli.

Podomní forma prodeje zůstala z části zachována, a to především ve formě předstírání kontroly složenek za energie (či SIPO) s tím, že se návštěvy vydávají za

¹⁸ Podle ustanovení § 18 zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů, může obec v přenesené působnosti vydat nařízení, jímž se zakazuje podomní a pochůzkový prodej na území obce.

zástupce dodavatele. Není výjimkou, že od seniora vyžadují podpis, že spolu mluvili a o dané věci ho informovali či že došlo ke kontrole elektroměru, a senior, aniž by si zkontroloval, co podepisuje, se zaváže k odebírání služeb či produktu, o nichž vůbec neví. Účastníci diskusí popisovali případy, kdy senioři podepsali s různými společnostmi několik smluv, a mají kupříkladu smlouvu s několika dodavateli elektřiny či s více telefonními operátory současně.

Co se týče podepisování smluv, bylo účastníky diskuzí zmiňováno, že senioři mnohdy uzavírají smlouvy dobrovolně (ač je tato dobrovolnost zapříčiněna lstí ze strany podvodníka). Případným problémem bývají i smluvní podmínky, které jsou například sepsány malým písmem pod čarou, takže senior, i když by smlouvu četl a rozuměl jí, tyto poznámky snadno přehlédne.

„Hodně seniorů přichází až když je pozdě a smlouvu už nejde jednoduše vypovědět. Oni někdy raději platí za něco, co nevyužívají, než aby se přiznali, že se nechali napálit.“

Účastníky diskuzí, především zástupci z řad policie, byla zmiňována forma telefonátů od „příbuzných“ nejčastěji vnoučat, kteří po seniorovi požadují větší obnos na zakoupení věci či splacení dluhu, kdy domnělý vnuk či vnučka navádí seniora, aby finanční obnos předal kamarádovi, jehož za ním posílá. Historek a forem existuje celá řada a kreativita těchto falešných vnoučat je značná. Problémem je, si senioři žádost neověřují a peníze pro vnoučata v dobré víře posílají. Když už dojde ke zpochybnění ze strany seniora a případnému nahlášení na policii, tak již nejsou ochotni svědčit proti pachatelům či se do případu zapojit, což znamená, že pachatel v mnoha případech zůstane nepotrestán.

Jako velký problém spojený s finančním násilím na seniorech byl zmiňován i internet, kam se někteří z řad šmejdů taktéž přesunuli. Není již výjimkou, že senioři v určitém režimu fungují na internetu, avšak jejich dovednosti a znalosti tohoto prostředí jsou velmi omezené. Proto častěji reagují na podvodné nabídky, výhodné nákupy v neověřených internetových obchodech apod. V diskuzích byly uváděny i případy, kdy se senioři na internetu seznámili s podvodníky, kteří z nich pod záminkou vztahu vylákali nemalý finanční obnos.

„To byste se divili, kolik osamělých seniorů využívá seznamky.“

Tyto případy „přátelství za úplatu“ se však stále odehrávají i v reálném světě, kdy jsou osamělí senioři oslovováni (sousedy, známými, ale třeba i docházejícími pečovateli) a v domnění navázání přátelství či milostného vztahu jsou z nich podvodně vylákány finance či dokonce přepsána závěť ve prospěch podvodníka.

Podvodné převody nemovitostí a prodeje se v diskusích objevovaly také. Není ojedinělé, že dochází k převodu bytu či domu na třetí osobu (ne rodinného příslušníka) pod záminkou rekonstrukce, zlepšení podmínek k bydlení, zajištění bezbariérovosti. V takovýchto případech i přes zapsání seniora jakožto věcného břemene v rámci smlouvy, jenž má nárok na dožití ve svém, dochází, stejně jako u příbuzných, k různým nátlakům, manipulacím a znepríjemňování žití seniorovi takovým způsobem, že je pro něj setrvání v jeho vlastním domě/bytě v podstatě doživotním trápením.

„Senior často v dobré víře na někoho přepíše majetek a myslí si, že když je zapsán jako věcné břemeno, tak v klidu dožije. A už jsme se setkali i s případem, že se senior raději stal bezdomovcem, protože prostě neměl kam před tím týráním kam utéct a styděl se říct si o pomoc.“

Zajímavý případ podvodu, který se objevoval, se týkal situací, kdy jsou na hřbitovech oslovováni senioři (převážně vdovy), kterým jsou nabízeny neoficiální služby úpravy hrobu, avšak po zaplacení celé částky „na ruku“ se často již falešný kameník/hrobník již neukáže, případně je práce provedena velmi špatně a v nesouladu s cenou, která byla za práci zaplacená. Tyto podvodné služby jsou seniorům nabízeny i při opravách domů, kdy řemeslníci oslovují seniory s výhodnými nabídkami úpravy či opravy, které pak stejně jako v předchozím případě nejsou provedeny vůbec, či velmi špatně.

Senioři jsou také poměrně **snadnou obětí, co se týče fyzického napadení a okradení**. Častěji bývají fyzicky napadáni a okrádáni na ulici či třeba u bankomatu, když si vybírají peníze. Vzhledem ke svému věku jsou pak senioři často sami těmi, kteří přispívají k vlastnímu okradení tím, že jsou nepozorní, neopatrní či neumí vyhodnotit riziko hrozby. Do hry vstupuje důvěřivost nebo podcenění hrozby.

„Výjimkou není případ seniorky, která nakupuje v supermarketu a kabelku volně nechá položenou ve vozíku. A pokud má ještě v peněžence na lístečku napsaný PIN kód ke své platební kartě, to si o to okradení vyloženě říká.“

Senioři často o případech spáchaných podvodů či násilného jednání vůči jejich osobě nejsou schopni hovořit, stydí se či bojí, že se celá situace ještě zhorší.

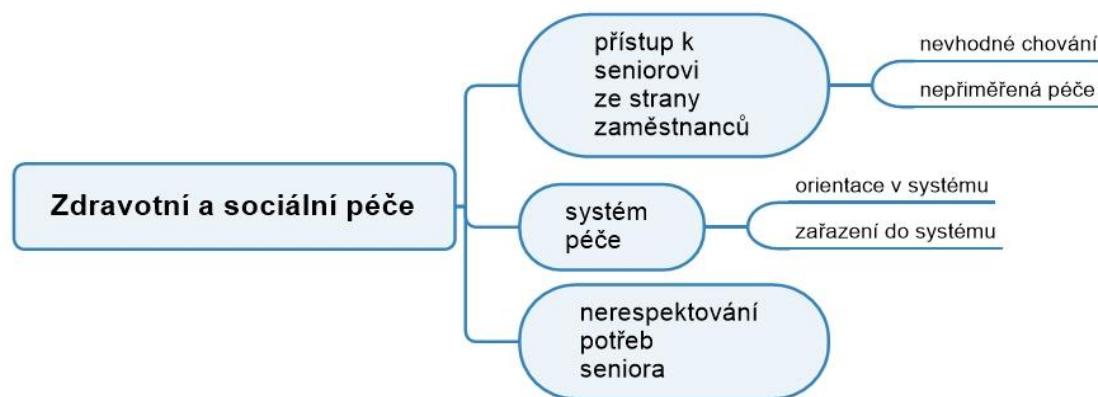
U seniorů žijících v izolaci či osaměle v podstatě není příležitost, aby danou věc odhalil někdo třetí, kdo by seniorovi mohl nabídnout pomoc či ho na případnou pomoc odkázat. Proto mnohdy i řešitelné násilí či zneužívání není nijak řešeno a senior jím trpí.

V rámci jedné z diskuzí byla rozebírána i **finanční diskriminace žen seniorek**, a to v souvislosti s výší důchodu, jenž je jim vyměřován. Výše důchodu, jenž je ženám vyměřována nižší na základě jejich přerušení pracovní činnosti v souvislosti s péčí o děti (vlastní či pěstounské) byla označena za formu diskriminace.

- **Kategorie zdravotní a sociální péče**

Další zmiňovanou oblastí byla diskriminace a násilí na seniorech v rámci péče o ně, a to jak zdravotní, tak sociální. Diskuze se ubírala dvěma směry, a to směrem k násilí páchaném na seniorech v rámci přístupu služeb a diskriminací v rámci systému jako takového. V obou případech bylo diskutováno mnoho podob násilí v oblasti péče.

Schéma 3: Násilí na seniorech ve zdravotních a sociálních službách

Zdravotní péče

V rámci oblasti zdravotní péče a možného násilí vůči seniorům a jejich diskriminace byl diskutován především **přístup k pacientovi** ze strany zdravotnického zařízení. K seniorovi je často přistupováno s nedostatečnou úctou a trpělivostí. Jsou situace, kterým senior nerozumí, potřebuje vysvětlit, co mu lékař říká (často jsou zdravotníky používány cizí názvy), chce vědět, co se s ním bude dít, jaká vyšetření podstoupí atd.

Na toto všechno si personál dává málo času. Navíc jsou senioři bez hlubšího vysvětlení či potvrzení si toho, že chápou, co je jim říkáno, „manipulování“ k podpisu souhlasu s vyšetřením, operačním zákrokem apod. Senior se tak dostává do situace, kdy něčemu nerozumí, nedokáže si potřebné informace vyhledat, kupříkladu na internetu (nemá na to kompetence či prostředky) a bojí se zeptat. Případně, když už se zeptá, tak mu nemusí být podáno adekvátní vysvětlení. Celkově přístup k seniorovi jako k pacientovi vyžaduje větší trpělivost, snahu o vzájemné pochopení a potvrzování si toho, zdali senior podané informaci správně porozuměl.

Pro mnoho seniorů je problematický i **systém** objednávání přes telefon či internet. Objednání k lékaři vyžaduje zvládnout telefonní hovor s „automatem“, který je ne vždy srozumitelný a pochopitelný. Navíc mohou být tímto systémem žádání o vyčkání, protože jsou vyřizovány požadavky těch, co se dovolali před nimi a toto čekání může být nákladné (zpravidla se nejedná o čísla, na která se volá zadarmo).

V rámci diskuzí zazněl také **přístup zdravotníků** v nemocnicích, kdy jsou senioři přivezeni kupříkladu záchrannou službou a čekají na vyšetření, případně na odvoz zpět sanitkou, kdy si jich někdy i hodiny nikdo nevšímá, neinformuje je o průběhu, nedá jim napít či třeba nezakryje dekou. Ne každý senior má s sebou vždy rodinného příslušníka či zaměstnance pobytového zařízení, který by se o něj v tu dobu postaral.

„My mnohdy nemáme personál, abychom ho poslali se seniorem do nemocnice na vyšetření, a oni tam pak jsou odkázáni jen na ty nemocniční sestry, které je nechají sedět na vozíku na chodbě a nestarají se. Nám se pak vrací úplně zničený senior, třeba i dehydrovaný. No a pak logicky už na žádné další vyšetření do nemocnice nechce.“

Intenzivně byly diskutovány i **postupy v rámci péče o seniory** v nemocnicích či léčebnách dlouhodobě nemocných (dále jen LDN), kdy bývají senioři utlumováni léky či připoutáváni k lůžku, aby „nedělali problémy“ a nezatěžovali personál, který je mnohdy přetěžován a jeho počet je poddimenzován. Taktéž byly diskutovány případy, kdy se senior není schopen sám bez pomoci najíst, ale personál nemá čas ho nakrmit, takže pouze jídlo přinese a zase odnese (případně ještě seniorovi vynadá, že nic nesnědl). Pokud je senior krmen, bývá to často ve spěchu, kdy není respektováno to, že senior pomaleji kouše, polyká či nemá chrup, a ještě bývá ze strany personálu slovně popoháněn či je mu nadáváno.

Z diskuzí vyplynulo, že častěji útoky (především slovní) přicházejí ze strany nižšího zdravotnického a pomocného personálu, ti seniorům nadávají či je neuctivě oslovují, a to jak před nimi, tak i když o nich hovoří mezi sebou. V diskuzích byly uváděny případy, kdy senior, jenž v důsledku demence nedbal příliš o svou hygienu, byl při přijetí do nemocnice urážen a ponižován kvůli zápachu či neupravenému vzhledu.

„Oni ti senioři, když se o sebe doma nestarali, tak opravdu někdy moc „nevoní“, ale my zaměstnancům klademe na srdce, že o nich nemůžou mluvit ošklivě, ani mezi sebou, když si myslí, že je nikdo neslyší.“

Také se objevily příklady, kdy se nemocnice ve snaze uvolnit místo pro dalšího pacienta snaží umístit seniora zpět domů, a to i přesto, že zde není nikdo, kdo by byl schopen se o něj postarat, případně je jeho partner ve stavu, jenž mu neumožňuje, aby o svého nemocného partnera postaral. I přesto je na seniora v nemocnici naléháno, aby domů odjel, a je mu případně „vyhrožováno“ umístěním do LDN.

„Paní k nám přišla s prosbou o pomoc, že jí dovezli domů manžela z nemocnice, se kterým už dlouhá léta nežije, že se má o něj starat. Vyložili ho ze sanitky a bez ptaní prostě odjeli.“

V neposlední řadě byly diskutovány i případy, kdy jsou senioři kvůli umístění do různých zdravotnických zařízení odděleni jeden od druhého a nemají možnost se kontaktovat či vzájemně navštěvovat.

Sociální péče

I v případě sociální péče (služeb) byl v rámci fokusních skupin diskutován především **přístup k seniorovi ze strany zaměstnanců**, ale také **celkové nastavení pobytových služeb** jakožto instituce, jež znemožňuje seniorům se v některých situacích samostatně rozhodovat a nutí je podřídit se systému a nastaveným pravidlům, které však nemusí být srozumitelné. V kontextu koronavirové pandemie bylo několikrát zmíněno i testování a následné nařízené očkování pacientů v pobytových zařízeních, kdy nebylo v moci seniorů se rozhodnout, zda testování být chtějí, či nikoliv.

Co se týče pobytových služeb pro seniory, tak v rámci jedné z diskuzí byly zmiňovány i tzv. neregistrované sociální služby, resp. **neregistrovaná zařízení nabízející služby**

podobné těm, jež poskytují služby registrované. V takovýchto zařízeních dle informací jedné z účastnic diskuze, jež se účastnila šetření v rámci působnosti úřadu veřejného ochránce práv, jsou daleko častěji **porušována práva seniorů** (či dalších klientů např. s různými formami postižení), dochází k jejich týrání, zneužívání či zanedbávání a mnohdy jsou zařízením zneužívány nepojistné sociální dávky, tedy příspěvek na péči, které senior pobírá bez adekvátního poskytnutí péče a nabízených služeb.

Stejně jako u zdravotní péče, bylo i v souvislosti se sociálními službami diskutováno chování zaměstnanců k seniorům, které může být nevybíravé, urážlivé či velmi hrubé. Navíc jsou senioři často velmi zranitelní, a i pouhé zvýšení hlasu či nevhodná poznámka mohou být pro ně daleko větším problémem než pro ostatní. V diskusi bylo dokonce zmiňováno i sexuální obtěžování ze strany zaměstnanců, ale také ze strany seniorů vůči pečovatelkám.

V souvislosti se zaměstnanci byla zmiňována i **nedostatečná péče**, kdy především v pobytových zařízeních může docházet k zanedbání péče o seniora, hygieny, poskytování nedostatečné či neadekvátní stravy či utlumování léky. Uvedený příklad z praxe popisoval, jak při podávání stravy seniorům nedochází k respektování jejich požadavků, jakými jsou nechutenství, pomalé zažívání, špatné kousání atd., a dokonce bylo jedním z diskutujících uvedeno, že se setkal s případem, kdy byl senior pečovatelkou krměn takovým způsobem, že došlo k jeho dušení.

Co se týče **přístupu a chování zaměstnanců**, opět byl rozebírán spíše méně kvalifikovaný personál, který se k seniorům v určitých případech neumí chovat, nerespektuje jejich potřeby a často právě z jeho strany dochází k zanedbávání či týrání svěřeného seniora. Několikrát byly zmíněny pečovatelské služby, kdy pro práci pečovatelky postačuje akreditovaný kurz, který v žádném případě nepokryje všechny situace a úskalí, se kterými se poté pečovatelky v praxi setkávají. A samotní pracovníci pečovatelské služby či vedoucí pobytových zařízení uváděli, že někdy se na tyto pozice hlásí opravdu nekompetentní lidé, což v rámci vstupního pohovoru není možné vždy odhalit a v praxi pak dochází k situacím, jež mají negativní dopad především na seniora.

„My jsme to párkrát u nás v organizaci řešili, že ty pečovatelky nepracovaly, tak jak by měly. Ale víte co, s tou přípravou co mají a kdo se tam může hlásit, někdy je opravdu obtíž najít dobré pracovnice, které tu práci vydrží.“

Za diskriminaci seniorů byla v souvislosti s poskytováním sociálních služeb označována i **nedostatečná depistáž potřebných seniorů** ze strany sociálních pracovníků, a také nedostatečné kapacity pobytových zařízení, kvůli nimž senior na umístění mnohdy čeká několik let (či se nedočká vůbec). Byla zmiňována i praxe přijímání do domova pro seniory v případě poskytnutí „sponzorského daru“ pro zařízení, což zcela diskriminuje především nízkopříjmové seniory, či ty, již nemají nikoho, kdo by za ně zaplatil.

Co se týče vztahu mezi seniory v rámci pobytových zařízení, bylo diskutováno i to, že **ne vždy jsou respektovány individuální potřeby seniorů a jejich osobnostní nastavení** a do pokojů jsou umisťováni senioři, kteří spolu nedokáží vyjít. Případně dlouhodobým soužitím mohou vznikat spory a problémy, které nejsou vždy řešeny (může se stát, že o nich zaměstnanci nevědí či nemají možnosti, jak situaci řešit).

„Někdy je problém umístit ty seniory spolu tak, aby si nelezli na nervy, vždyť jsou spolu 24 hodin denně, 7 dní v týdnu. Zkuste si to představit, jaké to je.“

Senioři **v pobytových zařízeních však mohou být týráni i svou rodinou a příbuznými**, a to tak, že je nenavštěvují či přicházejí jen v době, kdy je seniorovi vyplacen důchod. Další možností je nepřiměřené zasahování do chodu zařízení, kdy příbuzní seniorovi nařizují, co má, či naopak nemá dělat, čeho se účastnit musí, co dělat nesmí. Případně vyžadují po personálu úkony a služby, které senior ze své vůle nepožaduje.

„Rodina se tady objeví jednou za uherský rok, a i když o seniora nepečují, tak k naší péči mají milion připomínek a výhrad, často i když senior žádné nemá.“

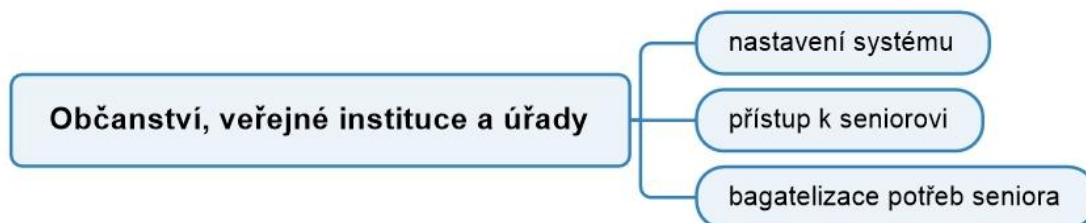
V neposlední řadě byla v diskuzích zmiňována i **aktuální situace**, jež kvůli izolaci seniorů a nemožnosti návštěv ze strany příbuzných či blízkých osob může být (i přes všechna racionální vysvětlení) vnímána jako **jistá forma násilného chování a ubližování seniorům**. Především vedoucí a zaměstnanci pobytových zařízení uváděli, že se jim senioři svěřují, že je pro ně takováto izolace horší než smrt. Proto by mnoho z nich raději preferovalo návštěvy a návrat k normálnímu fungování, a to i pod hrozbou případné nákazy a důsledků nemoci způsobené Covid-19.

▪ **Občanství, veřejné instituce a úřady**

Další diskutovanou oblastí v souvislosti s násilím na seniorech byla oblast označovaná jako „občanství“, jež zahrnuje nejen participaci seniorů v rámci společenského

systému, ale také přístup k seniorům ze strany veřejných institucí a generalizace a zlehčování či přehlížení seniorského věku a seniorů samotných.

Schéma 4: Násilí na seniorech ve veřejných institucích

V rámci debaty o naplnění občanství a jednání s úřady a veřejnými institucemi bylo diskutováno **nastavení systému jako takového**, ale také **přístup k seniorovi ze strany zaměstnanců** úřadů a veřejných institucí. Nejčastěji byl zmiňován přístup úředníků, policistů, zaměstnanců bank či soudů vůči seniorům. Dochází zde k neuvědomění si potřeb seniorů, kteří ne vždy chápou úřední postupy či se hůře orientují ve formulářích. Chování vůči seniorům bývá nepřiměřené, úřední osoby jednají netrpělivě, nerespektují potřebu podání komplexních informací (senior si zpravidla neumí dohledat to, co potřebuje na internetu) a mnohdy ke starším osobám přistupují s despektem a neúctou. Byly také uváděny příklady toho, kdy seniorovi nejsou poskytnuty dostatečné a komplexní informace o tom, na co má ve své situaci nárok, například v podobě nepojistných sociálních dávek či kompenzačních pomůcek.

„Oni úředníci často nevnímají to, že senior potřebuje komplexní informace a podporu, nedohledá si to sám na internetu, teda hlavně ti starší to nezvládnou.“

Pro úřední osoby je mnohdy problém zaujmout vůči seniorovi takový přístup, který by nebyl ani odmítavý *„Jo, to je zas ten otrava, co furt něco oznamuje“*, ale ani přehnaně pečující – toto jsou dva extrémy, se kterými se dle účastníků diskuze senioři v praxi často setkávají.

S rozvojem nových technologií je pak seniorům kladena další překážka, pokud nejsou v on-line prostředí schopni orientace, tak se nedostanou k některým informacím, či jsou jim upřeny některé služby. Jako konkrétní příklady byly uváděny

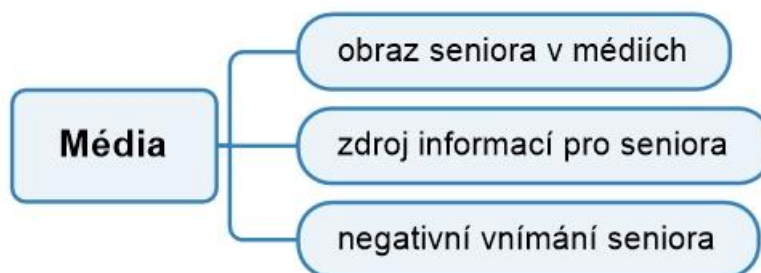
vyhlašování odstávek elektřiny pouze vyvěšením na internetu, zasílání e-receptu či přístup k internetovému bankovníctví.

Společnost jako taková často **bagatelizuje potřeby seniorů** a ti pak sami rezignují a nesnaží se své potřeby uspokojit, protože „už to nemá cenu a oni již nějak dožijí“. Byly uváděny i situace, kdy se senioři bojí říct si o pomoc, protože je to společností vnímáno jako projev slabosti a nedostatečnosti.

- **Média – dezinformace a obraz seniora**

Vliv médií a jejich role v rámci násilí na seniorech bylo tématem diskuze v některých fokusních skupinách, a to jednak v rovině prezentace seniorů v médiích, ale i v rámci celkového porozumění informacím z médií seniory.

Schéma 5: Násilí na seniorech a média

Převážně bylo v diskusích zmiňováno **vytváření negativního obrazu** seniora, či (re)prezentace seniora jako nemohoucího člověka, který potřebuje chránit. V rámci diskuze několikrát zaznělo, že tím dochází ke zkreslení vnímání seniora, neboť tato kategorie zahrnuje široké spektrum osob (věkové rozpětí 40 let i více) a rozhodně není možno seniora prezentovat pouze jako nemohoucího starce/stařenu, jenž je odkázán/a na pomoc někoho jiného.

Negativní (re)prezentace byla dávana i do souvislosti s pandemií Covid-19, řešilo se, že senioři jsou mnohdy ostrakizováni jen proto, že jsou seniory. Média poukazovala na zvláštní potřeby seniorů a nutnost dodržování opatření, nutnost ochrany coby nejzranitelnější skupiny, což se následně promítlo do napadání a přisuzování viny za různá opatření a omezení, která byla celospolečensky zaváděna.

Média byla ale diskutována i jako přímá hrozba pro seniory jakožto **zdroj nepřiměřeného množství informací**, se kterými si senior neví rady, neumí nebo je nechce filtrovat. K tomuto tématu se váží příklady z praxe, kdy senioři rozesílají e-mailem tzv. fake news či hoaxy, které jim na jejich e-mail přicházejí. Případně je ti zdatnější stahují z webových stránek a rozesílají dál, čímž se sami vystavují riziku obvinění z šíření nepravdivých informací.

„To jsou takoví ti senioři, kteří rozesílají hromadné emaily všem svým známým a sami tomu, co posílají, navíc ještě věří.“

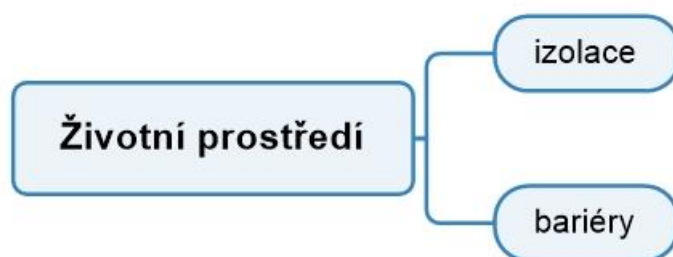
Stále je pro velkou část seniorů internet, a s ním spojená nová média, spíše neznámým prostředím, kterého se obávají, nerozumí mu. S tímto pak souvisí i stud se zeptat na radu někoho jiného.

V neposlední řadě platí, že média, především televize a internet, jsou prostředkem, prostřednictvím kterých se k seniorům dostává mnoho nabídek nákupu, přičemž řada z nich je pro ně nevýhodná. Senioři na základě reklamy nakupují věci, jež nepotřebují, či se přihlašují k odběru produktů, ze kterých pak mají problém se vyvázat. Také již výše zmiňovaní „šmejdi“ na seniory útočí daleko více ve virtuálním prostoru či skrze média.

▪ **Životní prostředí – segregace a bariéry**

Také životní prostředí bylo tématem některých diskuzí, a to především v podobě vytváření fyzických bariér na straně jedné a nucené izolace seniorů na straně druhé.

Schéma 6: Násilí na seniorech a životní prostředí

Jako nejaktuálnější problém byly zmiňovány situace spojené s koronavirovou pandemií a restrikcemi, které mají na seniory samy o sobě velmi negativní dopad. S **izolací seniora**, která může být s touto výjimečnou situací spojena, souvisí i další úskalí, která byla zmiňována. Patří k nim přehnaná ochrana seniora v domácnosti, kterému je ze strany dětí zakazováno, aby v rámci svého bezpečí chodil kamkoliv mimo svůj domov, ale na druhou stranu není ani nikým navštěvován, právě z obavy přenesení nákazy. Tudíž je senior, i když možná v dobré víře a snaze ochránit ho, svými příbuznými zcela odříznut od všech sociálních kontaktů. Situaci mnohdy není lepší ani pro manželský pár, protože se mohou vyhrotit vztahy i mezi manžely a může docházet k projevům násilí.

V diskuzích byly uváděny i **bariéry ve veřejném prostoru**, jež seniorům znemožňují bezproblémový pohyb a diskriminují je (např. úzké či příliš vysoké schody, nerovný povrch na chodníku, neudržované chodníky v zimě, kdy je náledí či sníh aj.). V některých diskuzích pak byly zmiňovány i intervaly přechodů pro chodce, kdy zelená je tak krátkou dobu, že senior není schopen cestu přejít.

Také v **městské hromadné dopravě** se nabízí bezpočet situací, kdy se senior dostává do střetu s násilím vůči své osobě, a to ne pouze přímou formou napadání ze strany spolucestujících, ale třeba i ze strany řidiče, který nerespektuje specifické potřeby seniora a „naschvál“ zavírá dveře od dopravního prostředku ve chvíli, kdy senior ještě nevystoupil či zrovna vystupuje nebo těsně před seniorem zavře dveře a ujede mu (zde se však mnoho účastníků diskuzí shodlo na tom, že se to neděje pouze seniorům, ale tato „zábava“ je aktivně provozována některými řidiči bez ohledu na věk cestujícího). Nicméně v případě seniora může mít toto přivření či jiný naschvál

ze strany řidiče horší následky na jeho zdraví či psychiku než u jiných jedinců z řad široké veřejnosti.

▪ Kategorie zaměstnání

Ne tak často, ale přeci bylo v rámci diskusí zmiňováno i zaměstnání jako místo, kde se senior může setkat s různými formami násilí vůči své osobě, a to jak v rámci zaměstnání, tak i v souvislosti s nezaměstnaností.

Schéma 7: Násilí na seniorech v zaměstnání

Účastníci zmiňovali, že senior může být v rámci trhu práce **ostrakizován** či využíván jako **levná pracovní síla**. Několikrát byla zmíněna i **diskriminace na základě věku**, což je téma, kterému jsme se věnovali v rámci jiné části této studie. I ve skupinových diskuzích se téma diskriminace vyskytovalo. Senioři jsou **propouštěni** pár let před důchodem, případně jsou přeřazováni na horší pracovní pozice či jsou přesouváni do horších prostor (např. kanceláří), protože „těch posledních pár let to přeci už vydrží“.

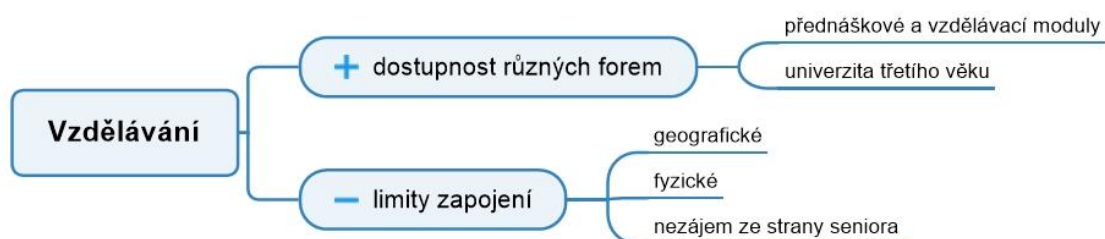
V případě propuštění ze zaměstnání a evidence na úřadu práce je seniorům mnohdy naznačováno, že jsou již zcela neperspektivními uchazeči a že již nemají příliš šanci získat práci, případně pouze práci méně kvalifikovanou či málo finančně ohodnocenou.

V neposlední řadě se zaměstnáním souvisí i ukončení pracovní kariéry a nástup do důchodu, což pro mnoho seniorů znamená společenský propad, ztrátu společenského postavení a ztrátu vlastní hodnoty.

▪ Kategorie vzdělávání

Vzdělávání patřilo spíše k okrajovým tématům a nikdo z účastníků vzdělávací systém jako diskriminující nevedl.

Schéma 8: Násilí na seniorech ve vzdělávání

Když byl v rámci diskuze facilitátory vznesen dotaz na téma diskriminace a násilí v souvislosti se vzděláním, tak se diskutující rozhovořili o pozitivích vzdělávání pro seniory, o nabídce různých přednášek a vzdělávacích modulech v rámci univerzity třetího věku. Jediným nedostatkem bylo, že ne všichni senioři mají možnost se zapojit a vzdělávat. Omezení jsou částečně zapříčiněny místem bydliště, tzn. ve větších městech je lepší dostupnost vzdělávacích aktivit a je zde i více seniorů, kteří o tyto aktivity projevují zájem. Ale také záleží, o jak aktivního seniora se jedná a zda on sám má potřebu se vzdělávat nebo preferuje pasivní způsob trávení volného času. Jako omezení pochopitelně působí i aktuální fyzický a psychický stav seniora.

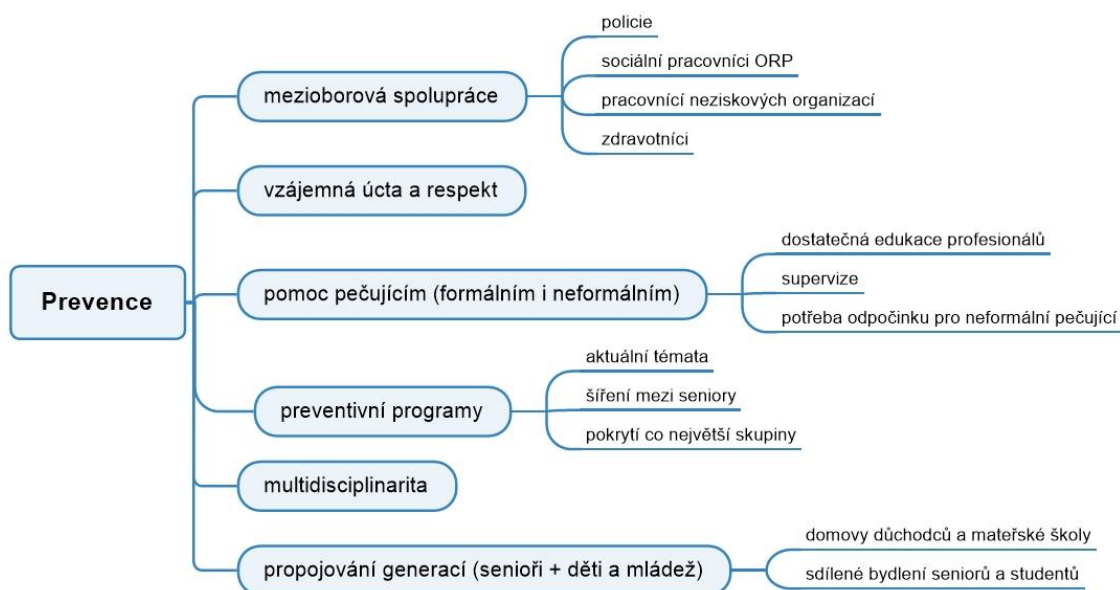
„Do těch vzdělávacích akcí se často zapojují pořád ti samí, aktivní senioři. Ale se zapojením osamocených neaktivních seniorů je problém.“

▪ Preventivní opatření vůči násilí na seniorech

Jak již bylo uvedeno výše, diskuze v rámci fokusních skupin se nezabývala pouze případy a zkušenostmi účastníků, ale taktéž byla facilitátory směřována k debatě o možných řešeních situace, a to především formou preventivních opatření. V rámci této části účastníci zmiňovali jednak příklady prevence, jež dle jejich názoru již

zavedena je a funguje, ale také to, co by se mělo udělat, případně nad čím by se mělo přemýšlet.¹⁹

Schéma 9: Prevence násilí na seniorech

Velmi diskutovaným tématem bylo propojení systému pomoci pro seniory. Byla zmiňována **potřeba mezioborové spolupráce** minimálně mezi odbory sociálních věcí v rámci obcí s rozšířenou působností, policií, vybranými neziskovými organizacemi zabývajícími se násilím včetně jeho následků a zdravotníky. Odborníci by si měli nejen sdílet konkrétní případy, ale také být navzájem připraveni si pomoci. Formu takového spolupráce prezentovali v rámci své fokusní skupiny zástupci z Královehradeckého kraje, kde již spolupráce funguje, a všichni zúčastnění si velmi pochvalovali, že došlo k lepšímu řešení případů týraných a zneužívaných či jinak omezovaných seniorů.

Vzhledem k tomu, že na většině fokusních skupin byl přítomen zástupce Policie ČR či městské policie, zpravidla specialista zabývající se prevencí, tak na všech těchto

¹⁹ Již před realizací fokusních skupin bylo řečeno, že se v rámci diskuze nebudeme zabývat rozlišováním prevence na primární, sekundární a terciální a raději, než na formální dělení se zaměříme na hledání konkrétních preventivních opatření a programů, které již fungují, nebo by bylo vhodné přemýšlet nad jejich zavedením.

setkáních zazněla **informace o preventivních programech, které policie (státní i městská) pro seniory pořádá**. Byly zmiňovány, jak preventivní programy zaměřeny na bezpečnost a sebeobranu, tak i programy o tom, jak se bránit podvodným prodejčům či útokům na internetu. Příkladem může být na jedné z fokusních skupin zmiňovaná Seniorská akademie Městské policie Brno. Jako alternativa k přednáškám pro seniory bylo v rámci fokusní skupiny v Jihočeském a Karlovarském kraji zmiňováno divadlo pro seniory, kde jsou v rámci interaktivních představení prezentovány možné situace, se kterými se senior může potkat a senioři jsou zároveň seznamováni i s návody, jak v daných situacích reagovat.

V rámci debat se hovořilo i o seniorech šířících nepravdivé informace mezi další vrstevníky, především prostřednictvím různých hoaxů a fake news, které jim přicházejí na e-mail, a oni je nedokáží třídít či jim důvěřují. Preventivní programy by tedy měly zahrnovat i **zvyšování počítačové gramotnosti seniorů** a zaměřit se i na dovednosti spojené s tříděním informací z médií a jejich šíření. Kurzy práce s počítačem by seniorům mohly být dále prospěšné i v rámci využívání různých služeb, jako je internetové bankovníctví aj., poněvadž přesun do světa moderních technologií je v určité míře pomalu, ale jistě nevyhnutelný.

Opakovaně zazněl i názor, že je potřeba **preventivní programy zefektivnit** tak, že by byly realizovány **v celorepublikovém měřítku** a konkrétní aktivity a programy by pak byly nabízeny ve všech krajích. Na druhou stranu cílená prevence z části vychází z potřeby regionu a nemusela by po ní být poptávka v jiných krajích. Jde tedy o to zamyslet se, co sdílet celorepublikově a co nechat na volném rozhodování místních aktérů v regionech.

Dále bylo diskutováno, **jak vyhledat, oslovit a zaujmout tu část seniorské populace, jež se aktivně o preventivní programy a přednášky nezajímá**. Částečně je zde šance, že „aktivní“ senioři mají i méně aktivní známé a přátele a těm se mohou o tom, co se dozvěděli zmínit, či je k aktivitě motivovat, ale to je pouze malé procento z těch, ke kterým by se informace taktéž měly dostat. Programy a přednášky jsou taktéž nabízeny pobytovým službám pro seniory, ale ani tak zdaleka nejsou pokryti všichni potenciálně potřební senioři. Na přednášky a akce zpravidla docházejí senioři, kteří jsou členy seniorských klubů, spolků aj., z čehož vyplývá, že se účastní hlavně ti, kteří jsou aktivní a mnohdy ne tak zranitelní, jako senioři, kteří mají nějaká omezení či jsou izolováni od ostatních. Ze systému prevence tedy zcela vypadávají senioři na

vesnicích či v malých městech a senioři žijící osamoceně, více v izolaci od okolního světa.

V souvislosti s preventivními programy bylo zmiňováno i **propojování seniorů s dalšími skupinami, především s dětmi či studenty**. V řadě krajů již byly realizovány projekty, jež toto propojení odzkoušely a ohlasy byly pozitivní. Jednalo se především o setkávání seniorů s dětmi z předškolních zařízení, případně v době izolace děti kreslily seniorům obrázky a přáníčka, které jim byly rozesílány. Avšak objevily se i inovace, které by mohly být inspirací pro další rozvoj propojování seniorů a mladších věkových skupin. Jednou z nich je aktivita diskutována na plzeňské fokusní skupině. Jedná se o propojení vysokoškolských studentů oboru architektura, kdy byli senioři zapojeni do výzkumu a mapovali veřejný prostor. Cílem tohoto propojení bylo vytvoření takového veřejného prostoru, který by byl bez problémů přístupný i lidem, kteří mají určitá omezení (na což se mnohdy v rámci velkých developerských projektů nemyslí, či jsou zpracovávány návrhy beztoho, aniž by byl součástí někdo, kdo je součástí této znevýhodněné skupiny).

S propojováním různých věkových skupin také souvisí další diskutované téma, a tím bylo **dobrovolnictví**. Bylo zmiňováno dobrovolnictví směrem k seniorům, kdy by je navštěvovali dobrovolníci z řad studentů či kdokoliv, kdo má zájem se na dobrovolnictví podílet, a to jak v pobytových zařízeních, tak i v jejich domácnostech. Druhým příkladem pak byli senioři v roli dobrovolníků, což by vedlo ke snížení izolace seniorů, a navíc by mohli být využíváni v rodinách, které nemají „hlídací“ babičku či dědečka. Uváděno bylo i **propojování různých věkových skupin v rámci bydlení**, kdy se společně sestěhovávají senioři a mladší rodiny a vzájemně si vypomáhají. Zde je důležitá vůle a snaha se vzájemně obohacovat a pomáhat jeden druhému. Je potřeba, aby si jedni druhých vážili pro to, co umí, co dokázali, a využili možnost se jeden od druhého něco přiučit.

Se **vzájemnou úctou a uvědoměním si hodnoty druhého člověka** souvisí i další koncept, který byl diskutován ve skupinách v Libereckém a Plzeňském kraji. Jedná se o psychobiografický model prezentovaný Institutem prof. Ervina Böhma, který v rámci projektu prezentovala PhDr. Eva Procházková, PhD., a který je zaměřen na psychiku klienta a jeho psychické potřeby. Pomáhá člověku, který prochází ve svém životě fází stáří, prožívat pocity pohody a podporuje porozumění mezi dvěma generacemi, mezi

poskytovateli a příjemci péče.²⁰ Jde o to, aby pečující porozuměl příběhu seniora a vnímal ho právě jako osobnost s životním příběhem, a ne pouze jako člověka na sklonku života s omezeními. Tento model je využitelný jak pro formální, tak i neformální pečující, kteří změnou náhledu na seniora mohou změnit i svůj přístup k němu.

Co se týče pečujících, tak především u těch neformálních byla diskutována situace, kdy členové rodiny chtějí pečovat o seniora, ale neumějí to. Proto v rámci prevence byla vyzdvihována **pomoc neformálním pečujícím**.

Ne každý umí a ví, jak se starat o člověka s omezenými schopnostmi pohybu či s demencí. Často dochází k ubližování seniorovi ze strany pečujících z nevědomosti a neznalosti, ale i z přetížení a vyčerpání. V rámci několika skupin bylo diskutováno rozšíření nabídky respitních služeb a informování o možnosti využití těchto služeb, ale také zaměření se na edukaci neformálních pečujících a jejich možné vyhledávání. V menších městech či na vesnicích lidé stále o možnostech pomoci pro pečující ani neví a nemají informace o tom, že i oni jako pečující mohou někoho o pomoc požádat.

Předmětem úvah byl i přístup zaměstnanců v sociálních a zdravotních zařízeních, který je v některých případech vůči seniorovi neadekvátní. V diskuzích byly probírány **možnosti pomoci profesionálům**. Jako základ byla zmiňována **dostatečná edukace a pečlivý výběr pracovníků** v přímé péči, ale taktéž edukace dalších profesionálů, kteří se seniory přicházejí do styku (lékaři, policisté, úředníci). Diskutovalo se taktéž o posílení **důležitosti supervize pracovníků**, která by měla být součástí jejich práce a je v rámci psychohygieny potřebná, avšak ne vždy je na ni kladen důraz. Stejně tak byl diskutován i problém přetíženého personálu či poddimenzovaného stavu pracovníků, což jsou situace, kdy dochází k možnému „násilí“ vůči seniorům ze strany personálu, případně k jejich zanedbávání a poskytování nedostatečné péče. Nemělo by se to stávat a lze to řešit na úrovni vedení oddělení, nemocnice či sociálního zařízení. Samozřejmě že existují výjimečné situace či stavy, ale dlouhodobě je tato situace neudržitelná jak pro zaměstnance, tak i pro pacienty/klienty.

²⁰ <http://www.ebinbio.cz/teorie-pbm/psychobiograficky-model/>

Další část výzkumu se zaměřila na analýzu zkušeností samotných seniorů s nedůstojným zacházením, zanedbáváním nebo týráním. Rozhovory proběhly se seniory, kteří měli přímou či zprostředkovanou zkušenost s tímto jednáním, a to jak s pobývajícými v domácím prostředí, tak v institucionálním zařízení. Senioři byli oslovováni s pomocí krajských koordinátorů, kteří v rámci poskytování poradenství pro seniory měli přehled o problémech, s nimiž se senioři v kraji potýkají, znalost jejich životních příběhů.

Cílem rozhovorů bylo zjistit, jakou zkušenost senioři měli s diskriminací, nedůstojným zacházením, týráním a zanedbáváním.

Výsledky analýzy jsou uváděny prostřednictvím hlavních zjištěných kategorií, které byly identifikovány. Týkají se následujících oblastí:

- pocitu bezpečí a prevence,
- zhoršeného fyzického i psychického stavu,
- nedostatečně fungujících sociálních vazeb,
- preventivních a sanačních služeb,
- znevýhodnění na základě věku,
- omezeného přístupu k informacím,
- a vlastní zkušenosti s různými formami diskriminace, projevy nedůstojného zacházení, týrání a zneužívání.

Rozhovory probíhaly telefonicky a byly uzpůsobeny seniorům tak, aby pro ně nebyly nijak zatěžující a bylo jim umožněno vyjádřit se ke všem tematickým oblastem. Mezi respondenty byli zahrnuti senioři ze všech krajů, muži i ženy ve věku od 55 let, kteří se v rámci rozhovoru svěřili jak se zkušenostmi vlastními, tak i se zprostředkovanými zkušenostmi svých známých, přátel či případně členů rodiny. Rozhovory byly kódovány a poté byly z kódů vytvářené kategorie. Dále s nimi postupně čtenáře obeznamujeme.

▪ Pocit bezpečí

Senioři uváděli, že **pocit bezpečí je pro ně spojen s takovou situací, kdy nemusí mít obavy, že je bude někdo obtěžovat, nepřepadne je anebo se jim nevloupá do domu**, a to jak ve dne, tak i v noci. Dotazovaní uváděli, že cítit se bezpečně znamená, že **nemají obavy z ohrožení a že se mohou volně pohybovat** ve městě i mimo něj.

„Abych byl v klidu a mohl si žít svým životem.“

Také to, že se vždy **mají na koho obrátit a požádat o pomoc**. K bezpečí přispívá i „stabilní politika“, tj. taková, kdy jsou přijímány zákony, které vedou ke stabilizaci země, hospodářství, zdravotnictví a sociálních služeb.

Ženy častěji uváděly, že se necítí bezpečně, zatímco dotazovaní muži uváděli, že se obvykle bezpečně cítí a pokud ne, jedná se spíše o konkrétní situace, které mohou být nebezpečné či ohrožující. Ženy více čerpaly z vlastních negativních zkušeností či ze situací, které jim sdělila známi či blízká osoba, což je ovlivnilo.

Bezpečným místem byl především **domov a rodinné prostředí**, případně pobytové zařízení, které je alternativou původního domova.

„Já se cítím nejbezpečněji doma, mezi nejbližšími. Ale jsou asi i lidi, kteří to tak mít nemusí, protože jejich rodina nefunguje tak jak by měla.“

Důraz byl kladen na jistotu, že senior **nezůstane bez prostředků, rodiny či střechy nad hlavou**. Součástí pocitu bezpečí byla i dostupná zdravotní péče a bydlení v lokalitě, kde není zvýšená kriminalita, či je tam zajištěna přítomnost bezpečnostních složek, které vykonávají svou práci dobře a „jsou tam, kde být mají“. Jedna seniorka také uvedla, že k pocitu bezpečí přispívá i pes, kterého má doma.

Za **nebezpečné** byly pokládány **situace, které se odehrávají mimo domov seniorů**, např. v MHD, v parku, ve městě, při cestování, kde se senioři ocitají sami, spíše večer či v noci.

V souvislosti se zkušeností s násilím v zaměstnání bylo uváděno jako místo, kde se necítí bezpečně, i zaměstnání. Obvykle v souvislosti s prožitým násilím či hrozbou propuštění v předdůchodovém věku. Bezpečněji se senioři cítí mezi lidmi, ale ne v blízkosti skupinek „mladých teenagerů“, kteří mohou být pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek. Jeden z dotazovaných pak uvedl, že z jeho profesní zkušenosti (pracuje jako policista na oddělení prevence) vyplývá, že víc k násilí na seniorech

dochází v soukromých prostorách než na veřejnosti, protože si senioři sami domů pouštějí rizikové lidi, a doma je bohužel menší šance, že jim někdo bezprostředně pomůže.

Některé situace pak vycházely z prožité zkušenosti seniora s napadením – někde venku cizí osobou či doma některým ze členů rodiny. Někteří senioři také uváděli své osvědčené postupy, jak se v případě možného nebezpečí chovat.

„Já chodím vždycky po osvětlených částech ulice, spíše ke kraji chodníku směrem ke středu ulice a nosím u sebe něco na obranu například kámen, holi, píšťalku či „pípátko“ (zařízení, které při stisknutí upozorní policii – pozn. autora).“

Ideální je, dle oslovených seniorů, se nebezpečným místům zejména večer či v noci vyhnout. Člověk nemá na těchto „tmavých místech“ hluboce přemýšlet, ale soustředit se na to, co se děje okolo něj. Co se týče obrany seniora, tak od seniorů zaznělo, že by nepoužili pepřový sprej, protože jim přijde nebezpečný pro ně samé a mají obavy, že by s ním ublížili spíše sobě než útočnickovi.

„Senior by u sebe měl nosit dvě peněženky. Jednu, kterou normálně využívá, a druhou, která obsahuje malou hotovost, a tu v případě přepadení odevzdat útočnickovi.“

Co by seniorům pomohlo cítit se bezpečně? Uváděli spíše **konkrétnější věci, týkající se přímo jejich zkušenosti**. Vícekrát bylo zmíněno vyhýbání se nebezpečným místům, dostatečné osvětlení některých ulic a zákoutí či zajištění přítomnosti policie, která by měla dbát na to, aby se na ulicích nepotulovaly „partičky nebezpečných teenagerů“.

Dále byla zmiňována **podpora někoho blízkého či člena rodiny**. Pomáhá rovněž víra, ve které senioři hledají v těžkých životních chvílích oporu, a také pozitivní přístup k životu. Potom si nepřipouští mnohá nebezpečí či hrozby. Jedna z dotazovaných senierek tvrdila, že by výrazně pomohla větší mezigenerační solidarita. Senioři ale mnohdy váhali, nevěděli, co by jim pomohlo, aby se cítili bezpečněji, případně se domnívají, že jim stejně nic nepomůže, zaznívala zde velká skepse.

▪ Fyzický a psychický stav seniora

Senioři se v rozhovorech dotýkali tématu fyzického zdraví a psychiky. Doptávali jsme se proto na jejich aktuální obtíže, které mohou mít následně vliv na jejich zranitelnost. Senioři vyjmenovávali **svá fyzická omezení a nemoci**, případně **subjektivní pocity, jež souvisí s nemocí a zdravím**. Zajímavý byl výrok jedné z komunikačních partnerek, která svůj zhoršený fyzický stav přímo spojovala s vystavením se problémům. Obávala se napadení a neschopnosti z místa utéct. Takovéto vědomí posiluje pocit nebezpečí na mnohých místech.

Někteří senioři i přes svá zdravotní omezení uváděli, že v souvislosti s omezením či onemocněním prožili spoustu pozitivních věcí. Vyzdvihovali především **pomoc a podporu ze strany rodiny a přátel či zdravotníků**, kterou hodnotili jako výbornou. Díky zdravotním problémům si mnohé uvědomili a přehodnotili své životní priority.

Jiní senioři se **navzdory omezením a nemocem necítí být v každodenním životě omezeni**, případně, podle jejich vyjádření odpovídá jejich věku.

„Jsem stará dost, ale necítím se tak. Pořád můžu chodit a všechno si obstarat, a to je důležité.“

Senioři, s nimiž jsme hovořili, neměli potřebu s ohledem na svůj zdravotní stav využívat sociální služby, spíše zdůrazňovali podporu rodiny či blízkých osob.

▪ Sociální vazby

Sociální vazby představují pro seniory významný prostředek při zabránění násilí. **Nejčastěji se v případě potřeby obrací o pomoc na členy rodiny**, na partnery, děti, vnuky či sourozence.

„Když něco potřebuji, obrátím se na své děti, mám tři dcery a vždycky mi některá z nich pomůže.“

Hojně byli také zmiňováni přátelé či známí. Ojediněle komunikační partneři uváděli, že se neváhají obrátit i na své sousedy, kteří jsou zároveň jejich blízkými přáteli. Zaznělo i to, že senior chová důvěru vůči svému lékaři, osobám, jež dochází do komunitního centra pro seniory či členům klubu seniorů, kam dochází.

Rodina a přátelé jsou pro seniory důležití a pomáhají jim zvládat mnohé problematické situace, dávají jim jistotu, že se na ně mohou spolehnout a jsou pro ně

oporou, především psychickou, a to i tehdy, když není v jejich silách daný problém vyřešit.

„Člověk nemůže zůstat sám, protože jinak zblbne. Když nebude pod vlivem ostatních lidí, tak může sejít z cesty do různých extrémů. Čili ty vztahy a lidé ho korigují. Přátelé, rodina nám pomáhají zůstat normální.“

V případě, že by se senioři nemohli obrátit s problémem na rodinu či přátele, které zmiňovali, pak by oslovili „vzdálenější“ přátele či kontakty, které si vytvořili během pracovního či osobního života. Případně by vyhledali **pomoc formální, tedy nějakou sociální službu či neziskovou organizaci**. Ve výčtu se objevovaly služby či organizace jako domovy pro seniory, pečovatelská služba LDN, Bílý kruh bezpečí, Armáda spásy či Charita, ale i právník či různé poradny (např. pro oběti trestných činů, či sociálně-právní). Byli i tací, kteří nikdy nepřemýšleli nad tím, kam by se v případě potřeby obrátili. Nebylo a není to pro ně aktuální téma.

▪ Preventivní a sanační služby

Námi oslovení senioři sice žádnou službu související s řešením násilí momentálně nevyužívali, ale **někteří z nich v průběhu svého života v důsledku násilí páchaného na jejich osobě nějaký druh služby využilo**.

Nejčastěji byly zmiňovány služby organizace Bílý kruh bezpečí, či jiná psychologická forma pomoci, organizace Sdružení ochrany spotřebitele a v jednom případě i nouzové tlačítko, které bylo napojeno na městskou policii.

Senioři v daný moment **využívali služby, jež jim ulehčují každodenní život** a pomáhají v oblastech, kde již pociťují omezení. Jmenovali služby dovozu obědů, nákupy, příležitostné úklidy, senior taxi či služby nabízené v rámci domu s pečovatelskou službou (nákupy, kadeřnice, praní prádla). Okrajově se objevilo i vzdělávání, a to formou přednášek či v rámci univerzity třetího věku.

V souvislosti se službami, které senioři využívali či zvažují jejich využití do budoucna, jsme se dotazovali na **kvalitu daných služeb, co vše by měla takováto služba uživateli nabízet a jak by měla vypadat**. Odpovědi se odvíjely od toho, jakou službu konkrétně dotazovaní uváděli, zda vycházeli ze zkušenosti či pouze popisovali kvalitu tak, jak si jí představují, že by měla vypadat.

„Kvalitní služba je „na tělo“ seniorovi, tj. je dostatečně přizpůsobená, volí individuální přístupy.“

Objevovaly se požadavky týkající se zajištění **respektu klienta a individuálního přístupu**. Těmito pojmy senioři vyjadřovali naplňování potřeb klienta (oproti jejich omezování), empatii, lidskost a laskavý přístup, který není jen povinností, či možnost volby klienta rozhodnout se, co v rámci poskytované služby chce a co ne. Očekávání se týkalo také **odbornosti**, chápané jako dodržování standardů kvality služeb, předpokladu služby vykonávané vzdělanými a proškolenými pracovníky. Kvalitní služba se vyznačuje rovněž **dostupností**, a to finanční, prostorovou, ale i časovou. Služba má být k dispozici v okamžiku, kdy ji klient potřebuje. Na kvalitní službu se může **senior spolehnout**, takže když si objedná obědy, tak mu přivezou včas, co si objednal, když si objedná nákup, tak je mu dovezeno vše, co si objednal a pokud si rezervuje senior taxi, je včas a bezpečně dovezen tam, kam požaduje.

V rozhovorech však zazněly i požadavky týkající se zajištění kvalitního stravování, dostatečné lékařské péče či zabezpečení proti okrádání uživatelů služeb (v rámci pobytových zařízení). Několika seniory byla zmíněna coby součást kvality služeb i podpora soběstačnosti klienta, což se týkalo služeb terénních.

Jeden ze seniorů očekává, že by služby, především pobytové, měl **zřizovat a provozovat pouze stát**, a ne soukromý sektor. Tomu jde totiž primárně o zisk, zatímco stát by mohl lépe garantovat kvalitní úroveň a nesnižovat ji na úkor zisku.

▪ **Znevýhodnění na základě věku**

V jakých oblastech se senioři pokládají za diskriminované na základě věku? Obvykle uváděli příklady diskriminace ze **zaměstnání**. Týkala se **ukončení pracovního poměru z důvodu věku**. Jeden z ilustračních příběhů se týkal učitelky, která byla nucena v novém zaměstnání přejít v době nouzového stavu na on-line výuku, což nezvládala, takže byla propuštěna ještě ve zkušební době. Je přesvědčena, že důvodem byl právě věk a s ním spojené nedostatečné dovednosti v on-line výuce. Kdyby mohla učit v prezenční formě, tak by dle jejího názoru propuštěna nebyla.

V seniorském věku **záleží hodně na zkušenostech a kvalifikaci**, ale i když má senior kvalifikaci, tak ne vždy jednoduše sežene nějaké zaměstnání. V případě, že jsou

v zaměstnání dva srovnatelně kvalifikovaní zaměstnanci a jeden je starší, tak dle tvrzení seniorů dostane přednost mladší.

„Zaměstnavatelé nechtějí zaměstnávat seniory v předdůchodovém věku, i přestože mají dostatečné kompetence a zkušenosti pro vykonávání dané činnosti.“

Senioři v rozhovorech vyzdvihovali své přednosti, mezi nimi zkušenosti, kvalifikaci a časovou flexibilitu. Jedna z participantek uvedla, že v poslední době slýchává, že zaměstnavatelé přijímají raději starší a zkušenější lidi než mladé a nezkušené. Výkon práce mladých lidí neodpovídá jejich požadavkům na finanční ohodnocení, zatímco starší lidé jsou spolehlivější a práci odvádí mnohem precizněji.

Diskriminace v zaměstnání byla uváděna i na příkladu **vzájemných vztahů a vnímání starších zaměstnanců mladými**, ale i mladých staršími, tyto kategorie lidí se mohou od sebe izolovat, distancovat se a navzájem si škodit.

Senioři se dále vyjadřovali ke **zdravotnictví**. Senioři jsou mnohdy diskriminováni jen **proto, že jsou senioři** a jejich zdravotní problémy jsou spojené se stářím.

„Co byste chtěl, podívejte se, kolik je Vám let“ či *„Co čekáte, ve vašem věku“*, případně *„Proti věku není léku“*.

Také byla zmiňována situace, kdy o seniory **není dostatečně postaráno v rámci vyšetření v nemocnici**, kdy si jich nikdo nevšímá, nevysvětlí jim, co se bude dít, nerespektuje jejich potřeby.

Senioři reflektovali pandemickou situaci, v krizových situacích pociťovali, že byli v nemocnicích **upřednostňováni mladší pacienti před staršími**.

V médiích a na internetu jsou dle seniorů starší lidé **prezentováni v negativním slova smyslu**. V době pandemie a omezení média opakovala, že senioři jsou ohrožená skupina, kvůli které musí být zaváděna plošná opatření. Jeden z participantů si vzpomněl i na mediální kampaň z roku 2010 s názvem „Přemluv bábu“, která mířila na mladší generace a měla předsudečný charakter.

Pro seniory je internet prostorem, v němž se neorientují v porovnání s mladšími generacemi. Díky nezkušenostem se stávají obětmi **podvodu různých „šmejdu“ a prodejců**, kteří na ně cílí podvodnými praktikami.

V médiích je tematizováno, kolik peněz jde na **důchody**, jaké náklady provází zajišťování seniorů. Dotázaní to těžko nesou, jsou prezentováni jako někdo, na koho

se doplácí, aniž by bylo řečeno, že ke společnému bohatství přispěli svou celoživotní prací a odváděli daně. Takové jednání je pro seniory dehonestující.

„Polib mi prdel dědku, já tě budu živit a ty se tady ozýváš.“

Diskriminace na základě věku se projevuje i v péči o seniory v rámci pobytových, **ale i terénních služeb**, které vstupují do domácností seniorů. Jedná se o situace, v nichž jsou senioři nuceni „poslouchat“ toho, který o ně pečuje, jsou jim odebírána práva se svobodně rozhodovat, řídit svůj život, nebo jsou seniorům dokonce zabavovány finanční prostředky a je s nimi nakládáno bez jejich souhlasu. V souvislosti s poskytováním sociálních služeb byly zmiňovány i situace **na úřadech**, kdy se sociální pracovníci k seniorům nechovají s dostatečným respektem a trpělivostí. Mezi příběhy se objevily takové, které poukazovaly na nedostatečně informování seniora o jeho možnostech, takže si zvolil službu, kterou byl nucen využívat a přitom ji nepotřeboval.

Senioři uváděli příklady diskriminace týkající se cestování, dopravních prostředků. V nich čelí **slovním útokům** od spolucestujících. I banální přecházení přes přechod, kdy je interval tak krátký, že senior nestihne na zelenou přejít, je pokládána za bezohledné jednání, které způsobuje stres.

„Vždycky se bojím, když jdu přes přechod, že blikne červená, když budu uprostřed a já nestihnu přejít. To se mi stalo a ten řidič mi nadával, to mi nedělá dobře.“

V neposlední řadě byly zmiňovány i situace diskriminace v **mezilidských vztazích**. Senior je pokládán za obtěžujícího, například v obchodě či bance „**zdržuje**“ všechny ostatní, věci mu trvají, potřebuje na vyřízení svých záležitostí více času a neumí se rychle zorientovat ((např. vyvolávací systémy v čekárnách).

„Třeba prodavačky „zvedají oči“ a jsou netrpělivé, když vidí někoho staršího.“

Omezení **v době pandemie způsobila některé nové podoby diskriminace**, samotná zaváděná opatření byla seniory považována za diskriminační. Příkladem bylo omezení nákupní doby pouze pro seniory, které je mělo chránit, ale v důsledku seniory omezovalo ve volbě času nákupu. Diskriminace se ale týkala i mladších lidí, kterým bylo naopak v daný čas vymezený seniorům v nákupu bráněno. Tento příběh ilustruje různorodost interpretací, které opatření provázela a mohla vést k posílení mezigenerační rivality a napětí.

Jak by senioři případnou diskriminaci řešili? Odpovědi seniorů se odvíjely od toho, jakou diskriminující situaci senior zažil, jak o ni přemýšlel. V rozhovorech zaznívalo, že **řešení je velmi obtížné**, protože se jedná o diskriminaci, která vychází z nepochopení potřeb druhého člověka, a naopak upřednostňování těch vlastních. Je projevem nedostatku vcítění a empatie.

Senioři mnohdy nevědí, jak se bránit, obávají se ozvat a vymezit se vůči jednání, s nímž nesouhlasí. Oběti se o svých zkušenostech odmítají bavit. Někteří senioři uváděli, že se cítí být **omezeni věkem**, a to jak **fyzicky**, tak i **v komunikaci**. Nebrání se, protože předpokládají, že by nad útočníkem „nezvítězili“. Jedna z dotazovaných žen uvedla, že někdy se stačí vhodně ohradit, ale že to vyžaduje značnou pohotovost. Obvykle člověka v daný moment nenapadne adekvátní odpověď, obvykle mlčí a událost mlčky přejde.

„Asi bych nic neřešila, šla domů a tam plakala.“

Senioři mají strach, že by jejich projev mohl vést k další eskalaci násilí a proto nebránit se je pro seniory způsobem, jak se ochránit. Jak bylo znát, senioři o diskriminaci či nevhodném zacházení a týrání nechtějí hovořit, protože se stydí a bojí se, že by vypadali jako „hlupáci“, kteří naletěli podvodníkům nebo svým chováním problém vyvolali.

Někteří senioři by se diskriminaci **snažili řešit sami**, jiní by se obrátili o pomoc na **rodinu, přátele, případně přátele z klubu seniorů či spolků**, jež navštěvují. Jiní by pomoc hledali u městského úřadu či u Senior pointu, výjimečně přímo s policií. Možností je se i obrátit na ombudsmana, záleželo by ale, o co by se jednalo.

„Kdyby mě někdo diskriminoval, tak se můžu obrátit na ombudsmana, ale já nevím, jestli bych to udělala. Asi by to záleželo na tom, co se mi stalo a jak bych na tom byla psychicky.“

- **Omezený přístup k informacím**

Senioři mezi **nejdůležitější zdroje informací** řadili **televizi, rádio a internet**. Na internetu čtou nejčastěji zprávy a dohledávají informace o otevíracích dobách obchodů, jízdní řády a další věci, jež souvisejí s jejich denními potřebami. Pro některé

je internet i zdrojem zábavy, vyhledávají různé zajímavosti či ho využívají ke komunikaci s dalšími lidmi. Využívají i Facebook.

Domnívají se, že **mají dostatečný přístup k informacím**, a to díky možnostem internetu.

„K informacím přístup mám, ale je těžké zjistit, která informace je skutečně pravdivá.“

Také v televizi je dostatek informací, díky kterým si lze udržovat přehled o dění ve světě i doma. Zmíněné zdroje informací mají své přednosti, ale i nedostatky. Na internetu je ceněna možnost vyhledat si aktuální informace, které seniora zajímají, avšak někdy bývá nepřehledný až složitý. Má velkou nevýhodu v tom, že neustále odvádí pozornost nějak jinam (reklamy, mnoho informací) a připravuje seniora o čas. V televizi je dostatek informací, ale obtížné je rozpoznat, které jsou pravdivé, které lživé. Řada pořadů a informací se v televizi často opakují.

„Myslím, že novináři jsou „zrychlení“, takže třeba chrlí kvanta informací, které si ani neověří a když je zopakují za hodinu, tak už je podávají v jiném světle. A kdo se v tom pak má vyznat?“

K dalším zdrojům senioři přiřadili noviny a různé časopisy, výjimečně se objevily zmínky o návštěvách knihoven s cílem číst si odbornou literaturu a články.

Pokud se v rozhovorech objevilo, že senior **nemá dostatečný přístup k informacím**, tak to provázelo **nevyužívání internetu**.

Jak senioři nahlíží na **důsledky nedostatečného přístupu k informacím a úskalí získávání informací**? V době pandemie je **informací v médiích dostatek, možná až příliš, není možné se v nich zorientovat**. Nařízení jsou rušena krátce po jejich zavedení, takže je náročné zjistit, co je aktuálně platné a čím se má senior řídit. Věcné informace zastihují různé druhořadé sdělení, změř všemožných informací a reklam. Komunikace s lékaři probíhá často přes telefon, nebo přes e-mail, takže je klíčové, aby senioři s těmito nástroji uměli zacházet, jinak se mohou dostat do problematických situací. Znalost moderních komunikačních prostředků určuje míru informovanost (a současně dezinformovanost) seniora.

Díky internetu mají k seniorům **jednodušší přístup i „šmejdi“ a pochybní prodejci**, kteří seniory lákají na „výhodné nabídky“, nákupy na splátky, které ve většině případů nepotřebují.

- **Vlastní zkušenost s diskriminací, projevy nedůstojného zacházení, týrání a zneužívání**

Co všechno si senioři pod pojmy diskriminace, nedůstojné zacházení, týrání a zneužívání představují? Odpovědi zpravidla souvisely s jejich zkušeností a vlastním zážitkem, či se zážitkem někoho, kdo je seniorovi blízký. Senioři raději než o svých zkušenostech hovořili o zkušenosti někoho ze svých známých či příbuzných, nakonec se ale odhodlali uvést i své vlastní zkušenosti, případně je rámovali zkušenostmi blízkých osob.

Diskriminace byla pojímána spíše obecněji, jako **upírání a nerespektování práv člověka (seniora)**, nerovnoprávnost mezi lidmi či **projevy znevýhodňující jednoho člověka oproti druhému**. Taktéž se objevovalo hodnocení, že diskriminace, týrání a nedůstojné zacházení jdou ruku v ruce, vzájemně spolu souvisí a jejich **podstatou je fyzické či psychické násilí**, které má tendenci se v čase stupňovat. S psychickým násilím se senioři setkávají nejčastěji. Diskriminace je často neúmyslná a vychází ze vzájemného nepochopení či nedostatku empatie.

Senioři poukazovali na přítomnost **násilí v rodině**, kam řadili jak nevhodné chování dětí ke svým stárnoucím rodičům či prarodičům, tak i zneužívání seniorů jejich potomky – zejména finanční vykořisťování. Uváděno bylo i násilí vyskytující se mezi stárnoucími manžely. Někteří dotazovaní uváděli příklady **násilí v rámci pobytových služeb**, kdy jsou senioři různými způsoby týráni zaměstnanci, a to psychicky i fyzicky.

Násilí má ale i svůj celospolečenský rozměr. Lidé jako členové společnosti **nerespektují seniory a jejich specifické potřeby**, nechápou, že jsou méně pohybliví a potřebují více času k zorientování se, obzvláště když se setkají s novými technologiemi či cizími jazyky. Stáří je také příčinou omezeného přístupu ke službám nebo zboží. Senioři čelí nedůstojnému zacházení a chování v MHD, bývají slovně napadáni spolucestujícími. Rozšířená je představa, že senior má „sedět doma a nikam nechodit“, kterou nyní prohloubila pandemická situace.

- **Příklady z praxe**

V rozhovorech jsme se setkávali s řadou příběhů a osobních zkušeností seniorů, kteří se s násilím setkali. Tyto příběhy byly na jednu stranu velmi různorodé, ale v řadě momentů se také podobaly. Přestože jsme je nepoživovali cíleně biografickým

přístupem, zaujaly nás a povšimli jsme si právě společných znaků, které je provázely. V závěru kapitoly jim dáváme prostor.

Příběhy provázela zkušenost s podvodným jednáním a prodejem, nebo s násilným jednáním v rodině či mezi blízkými osobami. Popisovány byly různé podvody, prodeje či zneužívání seniora cizími osobami, které se na jeho úkor chtěly obohatit. Tyto příběhy patřily mezi ty, kdy senioři neváhali hovořit a neměli zábrany v tom, aby zacházeli i do nejmenších detailů. Mimo násilí a zneužití cizí osobou se v příbězích vyskytovalo i týrání či zneužívání rodinnými příslušníky. Zde již byli senioři obezřetní, požadovali garanci anonymity a za své nedobré zkušenosti se styděli. Rozhovory se obracely spíše k někomu známému.

Společným znakem, který jsme vypožorovali, bylo, že se senioři nebyli zneužiti či podvedeni jen jednou, ale opakovaně se dostávali do podobných situací, s nimiž si nedokázali poradit. Je pochopitelné, že některé příběhy byly sdělovány velmi stručně, jiné byly více rozvedeny. Násilí páchané na seniorech je tabu. Mnohdy byly příběhy natolik komplikované či rozvětvené, že se i sami senioři ve vyprávění „zamotali“. Nebylo pro ně jednoduché si rozvzpomenout, rekonstruovat děsivý zážitek. Příběhy jsou plné diskontinuit, nesourodostí a záměrně či nezáměrně opomenutých událostí a detailů. Přesto jsme se rozhodli je alespoň stručně přepsat, a přitom zachovat jejich autentičnost. Jsou zařazeny pro ilustraci v příloze výzkumné zprávy.

Cílem výzkumu bylo zpracování podkladů pro návrh systémového řešení věkové diskriminace a násilí na seniorech. Senioři coby oběti diskriminace a domácího násilí patří k velmi ohrožené skupině osob. S přibývajícím věkem totiž ubývá nejen fyzických sil, ale i přátel a sociálních kontaktů. Objevuje se také celá řada zdravotních omezení, různých potíží a nemocí.

Výzkum se věnoval dvěma tématům. Prvním z nich byla diskriminace v kontextu existence antidiskriminačního zákona v oblasti zaměstnávání osob 55+. Druhým nedůstojné zacházení, týrání a zanedbávání seniorů, a to z více úhlů pohledu.

V rámci zkoumání diskriminace si výzkum položil otázku, která se týkala dopadu antidiskriminačního zákona v oblasti zaměstnávání osob 55+. Zavedení antidiskriminačního zákona představovalo významný posun v českém právu a nabídlo více možností pro ochranu diskriminovaných osob, a to nejen v souvislosti s diskriminací na základě věku v oblasti zaměstnávání, ale i v dalších oblastech. Zákon vymezil právo na rovné zacházení bez ohledu na rasu, pohlaví, sexuální orientaci nebo věk. Zakázal diskriminaci v přístupu k zaměstnání, podnikání, vzdělání nebo zdravotní péči. Chrání rovněž před diskriminací kvůli zdravotnímu postižení, jazyku, náboženství, politickému smýšlení, majetku, rodinnému stavu nebo členství v politických stranách a odborech.

Skutečnost, že Česká republika byla posledním státem Evropské unie, který antidiskriminační zákon v roce 2009 přijal, a složité vyjednávání, měly podle výpovědí expertů následně vliv na podobu znění zákona, která vyžaduje nutnost dalších úprav a změn. I přes mnohé výhrady schválené znění zákona vyvolalo značné změny v oblasti diskriminace. Z šetření provedených úřadem veřejného ochránce práv vyplývá, že se postupně zvyšuje počet případů diskriminace z důvodu věku (ale i další), které jsou řešeny u soudů všech instancí. Avšak se stále jedná o malé procento ze všech řešených případů a mnoho soudů s takovými žalobami nemá žádnou (či má minimální) zkušenost, což se může projevit i v rámci rozsudků. Žaloby bývají od soudů vyšší instance často vráceny zpět k těm nižším ke znovu projednání

a oběti diskriminace pak mnohdy spory vzdávají v důsledku dlouhých jednání v systému českého soudnictví.

Pozitivně je přijímána možnost zapojení úřadu veřejného ochránce práv, který v rámci svých kompetencí poskytuje obětem diskriminace, které ho osloví, bezplatnou právní analýzu daného případu. V rámci ní bývá zpracováváno stanovisko, zda se jedná o diskriminaci, a to včetně analýzy dosavadních projudikovaných případů, doporučení či dobrozdání. Tuto analýzu je možné poté použít v soudním řízení jako důkaz. Úřad ombudsmana má však pouze roli poradenskou a veřejný ochránce práv nemá žádný vliv na rozhodování o vině či nevině žalovaného, to je zcela v kompetenci soudů.

Za více než dekádu existence antidiskriminačního zákona v českém právním řádu se ukázalo, že právní úprava má svá nesporná pozitiva, ale i negativa, na které experti reagují návrhy úprav a zlepšení. Aby úprava skutečně účinně chránila lidi ohrožené diskriminací, bude ji dle slov expertů třeba dále novelizovat.

V souvislosti se zkoumáním nedůstojného zacházení, týrání a zanedbávání seniorů, se výzkum zaměřil jak na stávající právní předpisy, jež se tématem zabývají, ale také na zjišťování postojů a zkušeností osob, které s touto problematikou přicházejí do kontaktu v rámci výkonu své profese či jako oběti.

Nedůstojné zacházení se seniory, jejich týrání či zanedbávání je českém právním řádu řešeno na úrovni předpisů ve dvou rovinách. První z nich se zaměřuje na nástroje, které souvisejí s pachatelem násilí, a to jak v rovině trestněprávní, tak i občanskoprávní. Tyto nástroje mají represivní formou vést k zabránění páčání dalšího násilí a potrestání pachatele. Druhá rovina se zabývá seniory jakožto oběti násilí, které patří do skupiny zvláště zranitelných obětí, jimž je přiřazena vyšší právní ochrana. Týká se především služeb, které jsou seniorům coby obětem nedůstojného zacházení, týrání či zneužívání ze zákona nabízeny. V českém právním systému existují právní normy, které jsou diskriminovanému či jinak zneužívanému seniorovi oporou a mají za cíl ho před nedůstojným a násilným jednáním chránit nebo mu předcházet.

Nedůstojné zacházení, týrání a zanedbávání seniorů má mnoho podob a forem. Zaměstnanci organizací, které seniorům nabízejí své služby, sociální pracovníci, pracovníci v sociálních službách a další profesionálové se s těmito jevy pravidelně setkávají a uvádí, že není vždy jednoduché dané situace řešit. Mnoho seniorů si často

není vědomo toho, že je na jejich osobě páčáno násilí, či mají snahu ho přehlížet nebo násilníka bránit a jeho jednání omlouvat. Pokud seniora týrá někdo z rodiny, tak se za chování svých blízkých zpravidla stydí. Pracovníci také uváděli, že aby mohlo být násilné či jinak nedůstojné zacházení se seniorem řešeno, je v první řadě nutné, aby senioři sami takovéto chování považovali za nevhodné, byli schopni ho takto označit a neměli překážky v tom, aby si dokázali říct o pomoc. Svou roli zde hraje také malá pozornost, kterou společnost závažnému fenoménu věnuje, téma je tabuizováno.

V rámci návrhů preventivních opatření se objevovalo zvyšování vzájemné úcty mezi lidmi, mezigenerační propojování a posilování mezigenerační solidarity různými nástroji opírajícími se o osobní kontakty a komunikaci napříč různými věkovými skupinami. Dále byly zmiňovány preventivní programy pro seniory a mezioborová spolupráce subjektů zainteresovaných v práci s ohroženou skupinou seniorů. Taktéž zvýšení povědomí o dostupných službách je záležitostí vítanou jak odborníky, tak i seniory, kteří v mnohých situacích neví kam se obrátit, případně se obávají či stydí o pomoc požádat.

Kvalitativní výzkum nemůže přinášet zobecňující závěry týkající se rozsahu znevýhodňování. Nicméně ukazuje, jaké zkušenosti senioři nabývají. Senioři a seniorky obtížně čelí nedůstojnému zacházení, týrání či zanedbávání, s nímž se setkávají přímo v rodině. Uváděli mnohé příklady násilí v rodině, různé formy násilného jednání, jejichž původci bývají partneři, děti a vnuci, či dalších členové širší rodiny. Domov má pro seniory mimořádný význam a je považován za místo, kde se mají cítit nejbezpečněji, ale k ohrožení dochází přímo v něm. Dalším místem, kde se senioři setkávají s nevhodným chováním, je prostředí poskytovatelů služeb – obvykle zmiňovaná zdravotnická a pobytová sociální zařízení. Seniorům vadí přístup pracovníků, kteří se o ně nedostatečně starají nebo přehlíží či nezohledňují jejich osobní potřeby, případně jejich jednání nese známky znevýhodňování seniorů pro jejich vyšší věk. Mnohé komentáře se také týkaly jednání s úřady a institucemi, se kterými senior přichází do styku, a které rovněž nesou známky nedůstojného zacházení, diskriminace či nezohledňování potřeb seniorů.

Svou roli přitom hraje i stereotypní mediální obraz seniorů a ve společnosti rozšířené předsudky vůči seniorům a stáří. Senioři jsou vůči nim citliví, setkávají se s tím, že mladší lidé je nerespektují a nerozumí potřebám souvisejícím se stárnutím. Senioři se rovněž stávají terčem podvodných a manipulativních jednání. O svých selháních

neradi hovoří. Medializace byť nepěkných případů pomáhá tomu, že se senioři méně obávají o svých zkušenostech hovořit a rovněž méně váhají požádat si o pomoc.

Jak jsme již uvedli, zjištění z kvalitativních rozhovorů, ať skupinových či individuálních, nelze zobecnit na celou populaci seniorů, pomáhají nám porozumět, s jakými situacemi se senioři ve svém životě setkávají a jak na ně reagují. Senioři, stejně i zaměstnanci a odborníci, kteří se zapojili do skupinových rozhovorů, si uvědomovali, že senior nemusí být vždy jen v roli „oběti“ násilného či jiného podobného typu jednání, a že jednání má situační charakter. Nepopiratelný je fakt vysoké zranitelnosti seniorů, kteří nemají rozvinuté obranné mechanismy a nedokážou ve své životní situaci mnohým obtížím čelit.

Na závěr překládáme návrh doporučení, která vyplývají z výše uvedených zjištění. Doporučujeme zajistit:

- posílení a rozvoj forem mezigeneračního dialogu a komunikace
- větší informovanost společnosti o tématu týrání seniorů
- rozšíření vědomostí a dovedností v oblasti odolnosti vůči různým formám násilí a to jak mezi seniory, tak rozvíjet i resilienci v rámci poskytovaných sociálních a dalších souvisejících služeb
- rozvoj kvality služeb zaměřených na klientskou perspektivu a zohledňující potřeby seniorů více nad rámec stávajících standardů
- narušování stereotypních (re)prezentací seniorů v médiích, zobrazování pestrosti životních způsobů této kategorie osob
- rozvoj možností sociální inkluze seniorů, participace a podílení se na společnosti (dobrovolnictví apod.), podpora společenské užitečnosti při využití obrovského potenciálu seniorů (zkušenosti, dovednosti, dostatek času)
- vytváření inovativních programů prevence vůči různým formám násilí
- posilování bezpečnosti služeb v kolektivních zařízeních jako systémového prvku (nikoliv jen formálně), opakovaně bezpečnost ověřovat
- podporu seniorů v oblasti nakládání s informacemi, při orientaci a rozpoznávání toho, co je důležité; rozvoj odolnosti seniorů vůči dezinformacím
- systematické osvojování IT a moderních technologií u seniorů.

VI POUŽITÉ ZDROJE

Ageing and life-course [online]. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z:

https://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/en/

Co je a není diskriminace, veřejný ochránce práv [online]. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/diskriminace/pomoc-obetem-diskriminace/co-je-co-neni-diskriminace/>

Diskriminace v ČR: oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti [online]. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/CZ_Diskriminace_v_CR_vyzkum_01.pdf

Elder abuse 98 studies [online]. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z:

<https://apps.who.int/violence-info/elder-abuse>

Jak jsme na tom s diskriminací [online]. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z:

<https://inspirante.cz/index.php/2019/10/14/jak-jsme-na-tom-s-diskriminaci/> [online]. [cit. 2021-03-29].

Násilí páchané na seniorech, Policie České republiky. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z:

<https://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-nasili-pachane-na-seniorech.aspx>

Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, červenec–srpen 2014.

Rovné zacházení a diskriminace [cit. 2021-03-29]. Dostupné z:

<https://www.ochrance.cz/pusobnost/rovne-zachazeni-a-diskriminace/>

Rozhodování českých soudů o diskriminačních sporech 2015–2019. Výzkum veřejného ochránce práv 2020.

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů.

Zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich

Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě

VII SEZNAM SCHÉMAT A TABULEK

Schéma 1: Násilí na seniorech v rodině	51
Schéma 2: Násilí na seniorech – finance.....	57
Schéma 3: Násilí na seniorech ve zdravotních a sociálních službách.....	60
Schéma 4: Násilí na seniorech ve veřejných institucích	65
Schéma 5: Násilí na seniorech a média	66
Schéma 6: Násilí na seniorech a životní prostředí.....	68
Schéma 7: Násilí na seniorech v zaměstnání	69
Schéma 8: Násilí na seniorech ve vzdělávání	70
Schéma 9: Prevence násilí na seniorech.....	71
Tabulka 2 Přehled případů projednávaných v souvislosti s diskriminací na základě věku.....	19

VIII.1 Podvodné jednání a prodej

Případ 1

Komunikační partnerka v rámci rozhovoru zmínila několik situací, kdy se nechala podvést domovními prodejci. Jednalo se o podvodný prodej zámků a převádění energií. I přesto, že komunikační partnerka zmiňuje, že si je vědoma toho, že dělá chybu, vždy se nechá zmanipulovat a s nabídkou prodejců souhlasí.

Komunikační partnerka uvedla, že žije v bytovém domě a sousedí s jinou seniorkou, které je okolo 90 let a žije sama. Jednoho dne u jejich dveří uslyšela hluk a bála se, že se něco stalo, a tak se šla podívat, zda je vše v pořádku. U sousedčiných dveří zpozorovala čtyři muže, kteří nabízeli sousedce zámek. V momentě, kdy ji prodejci spatřili, začali nabízet nový zámek i jí. U sousedky zůstal pouze jeden z mužů (vedoucí). Ostatní „obklíčili“ komunikační partnerku a sdělili jí, že vyměňují celé dveře, ale především zámky. Jeden z mužů ji přesvědčoval, že má nekvalitní zámek i přesto, že jí byl měněn nedávno. Prodejci jí tvrdili, že potenciální zloděj dokáže otevřít její dveře za dvacet minut. Komunikační partnerka dále uvádí, že na ni používali psychologickou manipulaci, a i přestože původně zámek nechtěla vyměnit, nakonec s výměnou souhlasila. Prodejci jí totiž řekli, že během odpoledne byly v sousedství vykradené byty, bez jakéhokoliv poškození zámku. Navíc jí tvrdili, že když se stejná situace stane i jí, tak nedostane od pojišťovny žádné peníze, protože měla nekvalitní zámek a navíc nepoškozený. Komunikační partnerka také zmiňovala, že tento psychický nátlak byl způsoben jednak převahou mužů, ale také tím, že víceméně nedostala prostor ke slovu dle jejich slov „*na ni jeden přes druhého hučeli.*“ Domnívá se, že u jejích dveří byli zhruba 15 minut, než nakonec svolila k výměně zámku. Komunikační partnerka zmiňuje, že v momentě, kdy se zámky vyměnily, si uvědomila, že udělala chybu. Prodejci zámky hned vyměnili, seniorce nabídli zámky v cenové relaci od 4 000 Kč do 20 000 Kč, ale je možnost také diamantového, který se pohybuje v cenové relaci okolo 200 000 Kč. Seniorka si chtěla zakoupit zámek za 4 000 Kč, ale prodejci jí řekli, že má staré dveře a bylo by vhodnější, kdyby si zakoupila kvalitnější

zámek nejméně za 8 000 Kč. Komunikační partnerka dostala od vedoucího prodejce prodejní fakturu (daňový doklad) se jménem a ulicí. Dožadovala se nějakého kontaktu, v případě, že by se zámku něco stalo. Prodejce jí dal na sebe kontakt a komunikační partnerka mu zaplatila 8000 Kč za zámek, který hned vyměnili. Poté, co odešli, seniorka zjistila, že jeden z klíčů k zámku není funkční. Druhý den tedy zavolala prodejci, že jeden klíče není funkční. Prodejce slíbil, že jakmile bude zase v Hradci, zámek vymění, ale již se tak nestalo. V následujících dnech komunikační partnerka se svým manželem jela do prodejny zámků a zjišťovala cenu zámků. Na prodejně se dozvěděla, že cena jejich nového zámku je maximálně 1 500 Kč. Komunikační partnerka se tedy rozhodla napsat odstoupení od smlouvy, na které má dle zákona 14 dní od zakoupení produktu nárok. Odstoupení seniorce napsal její syn. Od té doby byli prodejci nedostupní a již se s nimi nikdy telefonicky nespojila. Později o této kauze informovala média a vyzývala oběti těchto prodejců, ať se hlásí na policii. Komunikační partnerka tak učinila a byla předvolána k podání výpovědi. Dodává, že tam byla pouze ona, její manžel odmítl vypovídat, protože se styděl. Následně byla komunikační partnerce ze strany policie nabídnuta možnost podání hromadné žaloby. Po podání žaloby byl pachatel dopadnut a zatčen za zpronevěru 1,5 mil. Kč. Ostatní tři muži byli jeho komplici. Komunikační partnerka zmiňovala, že měl pachatel vždy vytipované domy se seniory, které od shora dolů obešel a nabízel jim výměnu zámků. V soudním rozhodnutí je zaznamenáno, že tito podvodníci obelhali 100 lidí, přičemž jeden z nich zaplatil za zámek 34 000 Kč. Poté, co byl pachatel dopadnut, byla komunikační partnerka kontaktována probační a mediální službou a seznámena se skutečností, že má pachatel velké dluhy a 13 exekucí, které není schopen splácet, tudíž žádné odškodnění komunikační partnerka nedostala. Pachatel byl uvězněn, dostal podmínku dva roky a zákaz provádění této činnosti. Komunikační partnerka na závěr k této situaci dodává: „*Oni nás tak zblbli, že jsme jim ty peníze raději dali.*“ Zmínila, že prodejci v ní vyvolali obavy, bála se, že se k ní skutečně někdo může vloupat a nedostane žádné odškodnění od pojišťovny. Nicméně argumentovala, že nemá žádný velký majetek, o který by v domě mohla přijít, ale i tak na ni dále vyvíjeli prodejci psychický nátlak. Komunikační partnerka neustále opakovala, že jeden přes druhého na ni mluvili bez jakékoliv možnosti si nabídku promyslet. Přiznává, že na ni zapůsobila jednak přesila mužů, ale také sleva a také informace o tom, že si díky novému zámku mohou na pojišťovně zvýšit pojištění kvůli tomu, že budou mít lepší zabezpečení. Po

celé této události si komunikační partnerka říkala, že jsou s manželem hloupí, že skutečně něco takového udělali.

Výše zmíněná situace není první podvodným prodejem, jehož se komunikační partnerka stala obětí. Před prodejem zámků se do podobné situace dostala několikrát. Poprvé naletěla podvodným prodejcům s telefony. Tito prodejci jim nabízeli výhodný tarif na volání (telefon V). Komunikační partnerka zmiňuje, že k ní prodejci přišli domů a nejspíše podepsala nějakou smlouvu, protože poté, co prodejci odešli, volal někdo z této firmy a ptal se na spokojenost při jednání komunikační partnerky s prodejcem. Nicméně zmiňuje, že se jim tarif podařilo zrušit odstoupením od smlouvy a tehdy na rozdíl od kauzy se zámků o žádný finanční obnos nepřišli.

Komunikační partnerka také „naletěla“ prodejci energií. Přešla od poskytovatele energií AA k jiné společnosti ZZ. Prodejce pustili do bytu i přesto že věděla, že nikoho takového domů nemá pouštět. U společnosti jsou doposud cca devět let. Jednou komunikační partnerce někdo volal s tím, že chce u ní doma zkontrolovat energie. Odvětila mu, že nemá chodit, protože jsou již u jiné společnosti. Muž v telefonu komunikační partnerce sdělil, že on je z této společnosti, tudíž svolila, aby přišel. V momentě, kdy muž přišel, začal vypisovat novou smlouvu, údajně za ZZ. Dle slov komunikační partnerky se jednalo o prodloužení jejich stávající smlouvy u této společnosti o další 36 měsíců. Muž komunikační partnerce sdělil, že díky této smlouvě bude mít návaznou službu bez jakýchkoliv starostí a budou ve smlouvě plynule pokračovat. Komunikační partnerka si smlouvu nepřečetla a podepsala ji. Zpětně to hodnotí jako chybu. Muž odešel, ale nechal komunikační partnerce doma žárovky v hodnotě 2 000 Kč. Když si komunikační partnerka po jeho odchodu přečetla pořádně smlouvu, zjistila, že se jedná o smlouvu u úplně jiného dodavatele. Komunikační partnerka uvedla, že když nechtěla smlouvu podepsat, začal být nepříjemný, několikrát dělal, že odchází, ale neodešel. Takže nakonec podepsala. Po následném přečtení smlouvy komunikační partnerka volala do společnosti XY a sdělila jim, jak se prodejce zachoval a podvedl je. V telefonu řešila odstoupení od smlouvy, přes telefon se s mužem 30 minut dohadovala a trvala na odstoupení od smlouvy do 14 dnů bez udání důvodu, jak zákon dovoluje. Nechtěla být u této společnosti zavázána další dva roky, ale muž v telefonu ji neustále přemlouval. Nakonec komunikační partnerce došlo písemné vyrozumění o zrušení této smlouvy, které vyžadovala. Při této příležitosti se také dotazovala, co bude se zapomenutými žárovkami, a bylo jí sděleno, že za žárovky

nic nechtějí, ale v případě, že odstoupí od smlouvy, chtějí za žárovky zaplatit 8 000 Kč. Nakonec se domluvili, že komunikační partnerka zašle žárovky zpět. Prodejci, který byl u komunikační partnerky doma, po ukončení smlouvy zavolala, že smlouvu zrušila. Muž byl nepříjemný a zavěsil jí. Situace se vyřešila bez jakékoliv finanční újmy, ale seniorka připouští, že řešení této situace stálo dost starostí a úsilí. Celou situaci si vyřešila sama a na nikoho se neobracela.

Případ 2

Komunikační partnerka uvedla, že má známou, která patří mezi lidi, kteří si myslí, že mohou dostat něco zadarmo. Přesvědčila ji, aby šly na předváděcí akci, kde jim ukazovali různé produkty, dostaly dárek, ale pak si koupily předražené zboží. Tato známá komunikační partnerky si také nechala přepsat energie k podvodné společnosti. Ale pak se to vyřešilo tak, že si ty energie na sebe napsala její dcera, čímž se pojistila, aby maminka nemohla být podvedena znovu.

Případ 3

Komunikační partneři (manželský pár) uvedli, že k nim přišel nějaký pán na reklamní ukázkou čištění koberce. Přinesl si sebou drahý vysavač (nad 20 000 Kč) a chtěl jim ho prodat. Oni váhali, ale nakonec je přesvědčil tak, že jim dal možnost zaplatit zálohu 2 000 Kč s tím, že do dvou týdnů ho mohou vrátit, pokud si to rozmyslí. Seniorka podepsala smlouvu a zaplatila 2 000 Kč. Když prodejce odešel, tak si teprve přečetli podmínky, které byly velmi nevýhodné (např. si museli kupovat nové sáčky do vysavače právě od tohoto prodejce a jeden stál 600 Kč). Ve smlouvě bylo napsáno, že vysavač byl do jejich bytu dovezen na jejich žádost, a proto nelze odstoupit od smlouvy, nicméně uvedli, že to nebyla pravda, protože oni žádnou žádost nevznesli. Vysavač nakonec s pomocí právní poradny vrátili, ale přišli o zálohu 2 000 Kč.

Ti stejní manželé také jeli na předváděcí akci do ZOO v Hradci Králové. Původně si nic koupit nechtěli, ale pak tam viděli nějaký magnetický vaříč, který dokáže vařit vodu, zatímco je plotýnka studená. Koupili ho tedy za 10 000 Kč a pak později zjistili, že v obchodě se prodává za 2 000 Kč. Odmítli pak zaplatit faktury, začali tedy hrozit exekucí. Komunikační partner si bohužel už nevzpomněl, jak celá věc dopadla, ale nic dalšího již neplatili.

Případ 4

Další z oslovených komunikačních partnerů pracuje jako vedoucí poradny CC (sám je v seniorském věku) a byl ochoten zprostředkovat zkušenosti jiných seniorů z praxe. Jako příklad nedůstojného zacházení a diskriminace komunikační partner uvedl podvodné nabídky týkající se podvodné aukce energií. Tento typ podvodu řešil komunikační partner v letošním roce se sedmi seniory. Podomní prodejci chodí do obydlí seniorů a nabízí jim možnost získat výhodnějšího dodavatele energie, než je jejich stávající. Seniorům nabídnou zprostředkování nejlepší nabídky a donutí je podepsat smlouvu, ve které je dodatek, že v případě nevyužití těchto služeb musejí zaplatit smluvní pokutu 5 000 Kč jedné vybrané firmě, ale také 5 000 Kč firmě, která pořádá aukci. Celkově se tak jedná o 10 000 Kč. Senioři často takové prodejce do domu pustí, protože žijí sami a cítí se opuštění, proto uvítají možnost si s někým popovídat (vyhrožování) a zpestřit si tak běžný den. Senioři si s prodejci popovídají a následně podepíší smlouvu, kterou si bohužel ani pořádně nepročtou, protože mají dojem, že jim prodejce obsah smlouvy vysvětlil. Komunikační partner se domnívá, že při setkání prodejce a seniora, prodejci někdy ani nemusí vyvíjet přímý nátlak na seniora. Žádný z incidentů nebyl řešen s policií, protože se jedná o občanskoprávní vztahy, a to policie neřeší. Řeší to pouze v případě, že by uznala, že se jedná skutečně o podvod. Komunikační partner ovšem zmínil, že celá situace se dá vyřešit mimosoudně a nepředpokládá, že by prodejce žaloval seniora.

Případ 5

Komunikační partner uvedl, že se svou manželkou jeli na nějaký výlet, na který jim přišla pozvánka. Bylo tam uvedeno, že dostanou zdarma občerstvení. Ale ve skutečnosti je tam zamkli v nějaké místnosti a hrozili jim, že je nepustí, dokud si nekoupí hrnce za 23 000 Kč. Nakonec tedy senioři hrnce koupili, zaplatili a teprve potom to začali nějak řešit. V důsledku koupě hrozilo, že senioři nebudou mít ani na nájem, ani na energie. Nakonec ale, když se to začalo řešit, tak půlku, nebo tři čtvrtiny (komunikační partner si to nepamatoval přesně) peněz firma vrátila a vzala si hrnce zpět.

Případ 6

Komunikační partnerka bydlela ve společné domácnosti s nezletilým synem (17 let), závislým na herních automatech, který po ní chtěl peníze, aby mohl na automatech hrát. V případě, že mu peníze dát nechtěla nebo mu dala malou částku, tak na ni byl sprostý, později ji i fyzicky napadal. Čím déle situace trvala, tím více byl na ni zlý. Situace se vyhroutil, když jednou v záchvatu vzteku syn svou matku uhodil do ramene takovou silou, že upadla, což se později opakovalo. Často i spadla a o něco se udeřila, což jí způsobilo předpokládanou bolest, která vedla až k pocitu na omdlení. Nebo ji chytl pod krkem, zvedl ji hlavu a řval na ni zblízka, dal ji třeba i facku, jednou pěstí pod oko. Což vedlo k tomu, že ze strachu peníze synovi dávala, i když nechtěla. On však mimo peněz odnášel i věci z domácnosti a odnášel je do zastavárny, a to nejen jí, ale později i svým sourozencům. Komunikační partnerka se o pomoc nejprve obrátila na své sestry, které ji radily, aby ho nepouštěla domů. To ale, dle jejich slov, nebylo reálně proveditelné a nakonec syna vždy domů pustila. Situaci se snažil řešit i další syn, který na svého bratra zavolal policii ve chvíli, kdy zaútočil na svou matku. Po zákroku policie se situace na chvíli „zklidnila“, syn nebyl agresivní, ale „pouze“ kradl věci, které odnášel do zastavárny. Vše se ale asi po měsíci vrátilo do starých kolejí. Policie, pak byla přivolávána častěji, kdy byl syn vykázan z domu a odvezen na noc do azylového domu, ale po návratu se vše opakovalo. Dcery komunikační partnerky, pak daly návrh k soudu, aby byl jejich bratr umístěn do výchovného ústavu, ale matka toto odmítla, protože synovi bylo 17, takže v 18 by ho stejně pustili a pak by se to, dle jejich slov, mohlo ještě zhoršit (pobyt by na něj měl špatný vliv, už jen kvůli té společnosti tam). Dcery tedy matce sdělily, že k ní nebudou chodit, a ani k ní dávat vnučata, což ji v její situaci velmi ranilo. Komunikační partnerka na syna nakonec podala trestní oznámení, protože jí ukradl záložní kreditní kartu, na které měla našetřeno 50 tisíc korun a měla u karty napsaný i PIN kód, takže bylo jednoduché peníze vybrat. Došlo k soudnímu jednání a syn dostal podmínku. V důsledku páchání další trestné činnosti se nakonec jako již zletilý dostal do VTOS a poté, když byl propuštěn, ho seniorka vzala zpět domů. Komunikační partnerka v rozhovoru uvedla, že poté se syn chvíli choval normálně, ale postupně se vše začalo vracet ke starým zvyklostem. Postupně syn z matky vylákal cca 70 tis. korun a odjel bydlet do Prahy. Za dva měsíce se ale vrátil i s přítelkyní

a znovu se k matce, spolu s přítelkyní nastěhoval, a to i přes její nesouhlas. Syn s přítelkyní prodávali drogy, a také je užívali. Sice již syn peníze nebral od své matky, ale vzhledem k tomu, že prodávali drogy, tak se dostávali do střetu se zákonem, ale také s lidmi, jimž drogy prodávali. Situace se vyhroutil, když někdo ze „zákazníků“ přišel vyhrožovat přítelkyni syna komunikační partnerky a ohrožoval je všechny zbraní. Syn s přítelkyní ze strachu utekli. Komunikační partnerka poté sbalila jejich věci a odnesla je k matce synovy přítelkyně, kde také pravděpodobně syn s přítelkyní zůstali. Komunikační partnerka na závěr uvedla, že u ní syn již nebydlí, údajně i pracuje, ale občas přijede a žádá o peníze (když je před výplatou). Pak jí také bere věci, jídlo a další, ale ne tak často, jako když u ní bydlel. Takže je se stávající situací spokojená.

Případ 7

Komunikační partnerka uvedla, že její známá přepsala byt na svou dceru a ta ji pak soudně nechala z bytu vystěhovat. Když jí přišla obsílka od soudu o vystěhování, tak šla na úřad, kde se chtěla poradit. Bylo jí doporučeno najít si ubytovnu, ale nakonec jí město poskytlo ubytování v rámci sociálního bydlení. Samotná seniorka vše velmi těžce po dobu dvou let, kdy se problém řešil, prožívala (že jí chodí obsílky od soudu, že musí k soudu, nemá kde bydlet atd.) takže, dle slov komunikační partnerky, pravděpodobně následkem těchto událostí dostala infarkt a zemřela.

Případ 8

Před dvěma lety se komunikační partnerka setkala s násilím a týráním ze strany svého partnera. Komunikační partnerka se seznámila s mužem, který byl zedník a pracoval jako OSVČ. Krátce po navázání vztahu ji požádal o ruku. Komunikační partnerka měla pochybnosti o jeho práci, protože komunikační partner neměl vybavení, které by mu umožňovalo vykonávat práci a neměl také ani stálou klientelu. Neviděla ho s nikým jednat ani telefonovat. Postupně ji to začalo znepokojovat. Její partner byl také v neustálém kontaktu s bývalou partnerkou, která prý dost pila alkohol. Komunikační partnerka měla podezření, že pije alkohol i on, ale před ní se krotil a nepil. Po třech měsících se jejich vztah začal hroutit. Neustále komunikační partnerku podezíral, zakazoval jí kontakt s přáteli především mužského pohlaví. Postupně se začal projevovat jeho hektický život. Komunikační partnerce tvrdil, že má zakázku, která se neustále oddalovala. O něco později si vzal půjčku, kterou si nechtěl ovšem vzít na sebe. Komunikační partnerka si na sebe půjčku vzít nechtěla, i přestože se dle jejích

slov nejednalo o závratnou částku cca 30 000 Kč. Nakonec ji vzala na sebe, protože byla partnerem verbálně donucena a dodnes se tato situace řeší. Komunikační partnerka si byla vědoma toho, že její partner neumí hospodařit s penězi a také mu to řekla. Při této příležitosti zmiňovala, že jí sice partner kupoval věci, ale vždy to bylo za její peníze, protože on žádný příjem neměl. Postupně si začala dávat dohromady celou situaci a uvědomila si, že je stále v kontaktu se svou bývalou partnerkou a také se jí nelíbil jeho způsob života. U jejího partnera se často začaly střídat nálady (nadšení a úpadek). V momentě, kdy komunikační partnerka chtěla cokoli změnit, tak s tím její partner měl problém a vyhrožoval jí. Později měl zdravotní problémy vážnějšího charakteru, ale komunikační partnerka jej nedokázala přesvědčit, aby šel k lékaři. Muž si následně našel práci na stavbě, ve které vydržel asi šest dní, ale vzal si zálohu cca 3 000 Kč za práci, kterou nedokončil. O této skutečnosti komunikační partnerku informoval jeho zaměstnavatel. Komunikační partnerka zmínila, že její partner měl nejspíše i nějakou psychickou poruchu, protože se stávalo, že několikrát za sebou opakoval partnerce tu stejnou větu. Muž žil v bytě komunikační partnerky a nijak nepřispíval do rozpočtu domácnosti a vše musela financovat ona sama. Komunikační partnerka se dostala do finančních potíží, a čím větší finanční potíže měla, tím více se stupňoval psychický teror ze strany jejího partnera. Občas se stávalo, že ji i fyzicky napadl, např. ji chytil a hodil s ní o sedačku, postel atd. Tuto situaci se snažila řešit tak, že si prvně zaplatila právníčku, která ji doporučila, aby se co nejdříve odstěhovala od partnera. Komunikační partnerce se ale nepodařilo najít nové bydlení. Komunikační partnerka neměla pocit, že by skutečně dostala nějakou pomoc, bylo jí řečeno, že si má najít bydlení, ale už jí nebylo řečeno, kde přesně jej má hledat atd. Domnívá se tedy, že žádnou skutečnou pomoc nedostala. Následně se obrátila na Bílý kruh bezpečí. Všechny pracovnice této organizace komunikační partnerce radily, aby partnera opustila. Dle nich se jednalo o osobu s hraniční poruchou osobnosti. Dále ji také jedna z pracovnic varovala před tím, že pokud od partnera neodejde, co nejdříve pryč tak může zjistit i to, že má také nějaké problémy se zákonem. Později se tak také stalo. S Bílým kruhem bezpečí byla v kontaktu, jak osobně, tak telefonicky. Komunikační partnerka jej dvakrát navštívila osobně, ale dle jejího názoru neměla její druhá návštěva již takový efekt jako návštěva první. Při její druhé návštěvě ji měl na starosti jiný pracovník než při návštěvě první. Musela tedy celou situaci znovu opakovat a nikam dále se neposunula, z čehož byla zklamaná. Následně ji pracovník řekl, že jí vypršel čas a nejen schůzka, ale také její spolupráce s touto organizací byla

ukončena. Muž mezitím onemocněl a paní odjela za přáteli do zahraničí, aby si odpočinula a zvažila, co bude dělat dále. V tomto případě spolupracovala také s policií, která přislíbila pomoc při vykázání jejího partnera z domu. Policie ji také upozornila na to, že muž a jeho partnerka jsou v této lokalitě „známé firmy“. Později komunikační partnerka zjistila, že její partner nikdy nepracoval a pokud ano, tak pouze nelegálně. Měl dluhy na zdravotním a sociálním pojištění, nevlastnil rodný list atd. Muž však nebyl ochoten si dát věci do pořádku. Pak nastalo to, že se jeho zdravotní stav zhoršil. Komunikační partnerka se o něj starala a muž nechtěl k lékaři. Ve chvíli, kdy byly zdravotní problémy partnera opravdu vážné, zavolala sanitku a bylo jí řečeno, že to bylo na poslední chvíli. Pokud by zavolala o pár dní později, nemuseli by muže již zachránit. Muž byl několikrát hospitalizovaný a zjistili mu poškození srdce, které nutně vyžaduje aplikaci kardiostimulátoru. Po návratu z nemocnice jej komunikační partnerka již nechtěla vzít k sobě a on tedy žil u své bývalé partnerky. Postupně začal k seniorce docházet, až jej vzala zase zpět k sobě. Následně se obrátila na právníka v organizaci RR a chtěla řešit situaci svého partnera, především stav jeho dokladů. Na starost je tehdy dostaly dvě ženy, které v průběhu jednání zjistili, že její partner je celostátně hledaný, celou věc ohlásili PČR, protože mají oznamovací povinnost. Partner seniorky ji prozradil, že má obavy, že ho dostihl čin z minulosti, kdy se v opilosti popral s Romem a utekl. Nicméně stíhání jeho osoby se týkalo neplnění vyživovací povinnosti. Na policejní stanici muž dostal infarkt a museli ho oživovat, což se zdařilo. Po návratu z nemocnice ho komunikační partnerka ze soucitu vzala zase k sobě domů. Nicméně měla již domluvenou práci, do které měla nastoupit, ale muž dělal vše proto, aby se nemohla zabalit a odjet. Došlo ke konfliktům a ostré výměně názorů. Komunikační partnerka sdělila, že si není vůbec vědoma, jak se jí podařilo z domu odjet, ale nakonec dojela do organizace Kostka, kde již byla tehdy se svým partnerem a znovu žádala o pomoc, tentokrát pro sebe. Pracovnice ji odvezla na policii, domluvili se, že dojde k výměně zámků a policisté ho vykážou z domu i se všemi jeho věcmi. Dále mu měl být zakázán jakýkoliv vstup/přístup k jejímu domu. Jeho porušení bude bráno jako omezování svobody. Muž se zase přesunul k bývalé partnerce. Komunikační partnerka bydlela pak týden u své kamarádky, mezitím její partner zajistil, aby jí v bytě vypnuli elektřinu, aniž by měla jakýkoliv dluh. Po několika dnech se sbalila a vzhledem k tomu, že byla ve finanční tísní, tak jí byla úřadem uhrazena stěhovací firma. Bohužel i tahle firma ji okradla, při stěhování jí zmizelo několik věcí a byl jí poničen nábytek. Zmizeli jí doklady např. týkající se jejího psa, jeho očkovací

průkazy i její osobní doklady. Tuto situaci opět řešila s policií, ale řekli jí, ať to nechá být a snaží se adaptovat na nové prostředí. Komunikační partnerka se opět ocitla bez dokladů a peněz a byla nucena se obrátit o pomoc u příslušné církve. Během těchto životních změn se přítel komunikační partnerky snažil být s ní stále v kontaktu, psal jí dopisy, neustále ji kontaktovala také jeho bývalá přítelkyně. V den jeho operace (aplikace kardiostimulátoru) znovu volal komunikační partnerce a psychicky ji vydíral, že pokud ho nepřijme zpět, tak operaci nepodstoupí. Po propuštění z nemocnice se několikrát s komunikační partnerkou chtěl sejít. Poprvé na domluvené místo setkání nedorazila, na druhé setkání již přišla a vzala ho znovu k sobě. V současné době spolu opět žijí a komunikační partnerka má dojem, že se muž změnil, pracuje na sobě, dal si dohromady doklady, začal pracovat a převzal zodpovědnost. Přiznává, že v současné době se k ní chová mnohem lépe a dokonce je schopen se jí i omluvit.

Případ 9

Komunikační partnerka uvedla příběh paní (byla to známá její maminky), která bydlela se svým synem a snachou. Většinu dne se paní pouze dívala z okna v přízemním bytě, a dokud mohla, starala se o sebe. Později však potřebovala pomoc s hygienou a základní péči o svou osobu, což bylo patrné z poměrně intenzivního tělesného zápachu, na který si u snachy stěžovali i lidé procházející okolo okna. Snacha komunikační partnerky jedné paní odvětila, že si ji do koupelny nevezme, protože nechce, aby jí „zasmradila“ koupelnu. O této situaci se dozvěděla právě matka komunikační partnerky. Tato paní šla ženu navštívit a dozvěděla se, že jí snacha nadává, křičí na ni a celkově na ni vyvíjí psychický nátlak. Matka komunikační partnerky nakonec oné ženě pomohla s vykonáním osobní hygieny a vyprala jí prádlo. Toto všechno proběhlo v době, kdy její snacha nebyla v domácnosti přítomná. Jakmile snacha zjistila, že u nich doma někdo byl a ženě pomohl, přestala jí dávat jídlo a dělala, že neexistuje i přestože žily společně v jednom domě. Matka komunikační partnerky, tak ženě nějaký čas nosila i jídlo.

Případ 10

Jedna komunikační partnerka uvedla zkušenost, kdy byla napadena a okradena, když se v dopoledních hodinách vracela z nákupu. Byla jí odcizena pojízdná taška s nákupem, všemi doklady a osobními věcmi včetně mobilního telefonu. V momentě přepadení jí pachatel nastříkal do očí pepřový sprej. V daný moment situaci neřešila, jejím primárním cílem bylo dostat se domů a vymýt si oči. Tohoto cíle se jí povedlo dosáhnout, naštěstí jí pachatel neodcizil klíče od domu, ve kterém žije. Po příchodu domů si vymyla oči a poté zazvonila na sousedku a požádala ji o zavolání policie. Dále se také snažila zablokovat svou kreditní kartu. Když přijela policie, vyslechla ji. Následně byla převezena záchrannou službou do nemocnice, kde jí byly vypláchnuty oči a předepsána medikace. Pachatele se doposud nepodařilo nalézt, protože se incident odehrál tak rychle, že komunikační partnerka nedokázala pachatele identifikovat. Jediné mlhavé informace, které o pachateli má, jsou, že muž byl tmavší barvy pleti a měl okolo 25 let. Komunikační partnerka uvedla, že si lidí na ulici velmi málo všímá, nicméně po této nepříjemné události je při pohybu na ulici ostražitější, protože má stále strach a ohlíží se, zda někdo nejde delší dobu za ní. Lidi kolem sebe si nyní více prohlíží. Po tomto incidentu má také stále nejen fyzické následky, tj. problémy s očima, které přetrvávají, ale také psychické následky (neustále obavy při pohybu na ulici, ale také strach, že ji pachatel vyhledá, protože má její adresu).